

*Η Μάχη
της
Ηλεκτρικής
Ένα χρονικό Αγώνα
ενάντια στο φασισμό*

*3ο Γυμνάσιο Περάματος
Παράρτημα Κερασιωτίου ΠΕΑΕΑ - ΔΣΕ
Με τη στήριξη της ΕΛΜΕ Πειραιά*

Μάιος 2015

Στη Μάντρα του Μπλόκου της Κοκκινιάς

Στην Καισαριανή

Εκδήλωση μνήμης του Παραρτήματος Κερατσινίου της ΠΕΑΕΑ - ΔΣΕ στην Πλατεία Κύπρου, για τη συμπλήρωση 70 χρόνων από τη Μάχη της Ηλεκτρικής. Συγγιότυπο από την παρουσίαση αφιερώματος του 3ου Γυμνασίου Περάματος στον Αγώνα του ελληνικού λαού ενάντια στο φασισμό.

Οι συνεντεύξεις μας

Πέτρος Μακρής

3ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΠΕΡΑΜΑΤΟΣ

Λ. Δημοκρατίας & Σουλίου 4

Τηλ. – Fax: 210.4022555

Email: mail@3gym-peram.att.sch.gr

Website: http://3gym-peram.att.sch.gr

Διευθύντρια: Αργυρώ Αναγνωστάκη

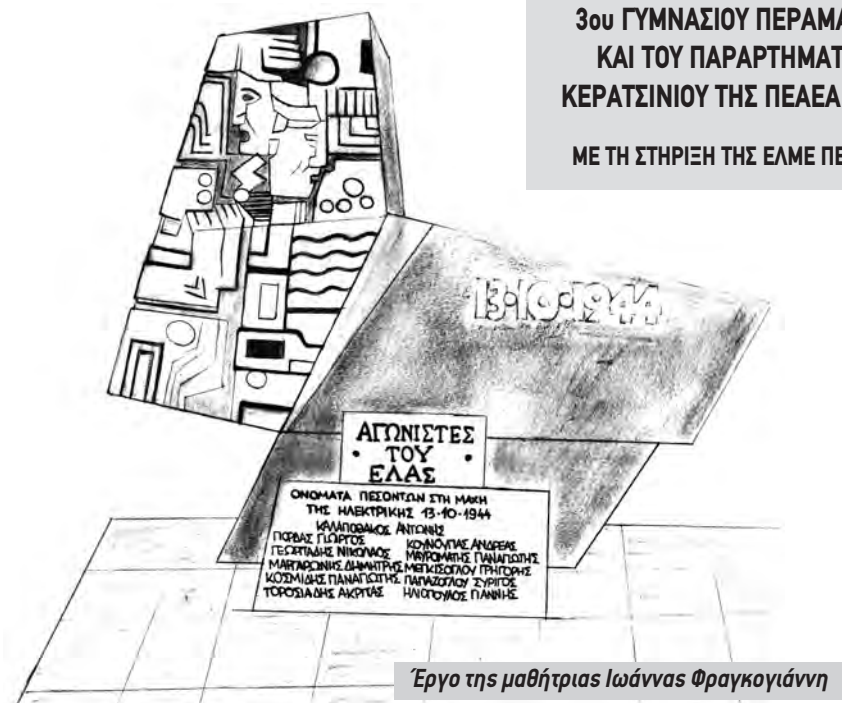
Μάιος 2015

ΙΣΤΟΡΙΚΟ–ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ»

ΕΝΑ ΧΡΟΝΙΚΟ ΑΓΩΝΑ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟ ΦΑΣΙΣΜΟ

ΜΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ
3ου ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΠΕΡΑΜΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ
ΚΕΡΑΤΣΙΝΙΟΥ ΤΗΣ ΠΕΑΕΑ - ΔΣΕ

ΜΕ ΤΗ ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΕΛΜΕ ΠΕΙΡΑΙΑ

Έργο της μαθήτριας Ιωάννας Φραγκογιάννη

Οι μαθητές του προγράμματος:

1. Χριστίνα Ανδρεόλα	10. Κατερίνα Κιάσσου	20. Χρυσάνθη Στριγκώνη
2. Γεωργία Γκανά	11. Αλέξανδρος Λοράνδος	21. Ηλιάνα Τσουξή
3. Ειρήνη Γκεβεζοπούλου	12. Ρένος Μιχαλάτος	22. Ιωάννα Φραγκογιάννη
4. Ηλίας Ζιγγιρίδης	13. Θεοφανία Μπουσούλη	23. Χρήστος Χάλακ
5. Ιωάννα Καλαντζή	14. Γεωργία Νικολέτου	24. Στάθης Χαλκιάς
6. Κυριακή Καθύβα	15. Παναγιώτης Ντζάνος	25. Ειρήνη Χειρδάρη
7. Κέληλυ Καμπισέλλη	16. Μιχάλης Πάνου	
8. Κωνσταντίνα Καραγεωργίου	17. Ιωάννα Πλάσα	
9. Γιάννης Κεπεσιδής	18. Δημήτρης Ράκκας	
	19. Στέλλα Ροζάκη	

Υπεύθυνοι Προγράμματος:

Κυριάκος Τσερκέζογλου -
Άννα Μητρακοπούλου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	3
1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ	5
2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ο ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ '40-'41, Η ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ	7
3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΟΙ ΘΗΡΙΩΔΙΕΣ ΤΩΝ ΝΑΖΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	10
• 1943: Το ολοκαύτωμα στο Μονοδέντρι	
• Αλεξάνδρα Πλατατζή–Οικονομάκου: Μια μαχήτρια του Δημοκρατικού Στρατού αφηγείται	
• 1943: Το ολοκαύτωμα των Καθαβρύτων	
• Η εκδρομή μας στην πόλη των Καθαβρύτων	
• Η Ματωμένη Πρωτομαγιά του 1944	
• Η επίσκεψή μας στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής	
• Το ολοκαύτωμα στο Δίστομο	
4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΟ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙ, Η ΚΟΚΚΙΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΑΜΑ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ	25
• Στέλιος Διαβολιάκης: Επτά δεκαετίες αγωνιστικής δράσης	
• Η αφήγηση του Μιχάλη Μάλλη – <i>Τα συνθήματα, το «χωνί» και οι προκηρύξεις</i> – <i>Η πρώτη εμφάνιση τμήματος του ΕΛΑΣ στο Κερατσίνι</i> – <i>Η στρατιωτική οργάνωση του ΕΛΑΣ στο Κερατσίνι</i> – <i>Ο σπληνισμός του 1ου Τάγματος του ΕΛΑΣ στο Κερατσίνι</i>	
5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΟ ΜΠΛΟΚΟ ΤΗΣ ΚΟΚΚΙΝΙΑΣ	35
• Η επίσκεψή μας στη Μάντρα του Μπλόκου της Κοκκινιάς	
• Εντυπώσεις από την ξενάγηση	
• Το μεγάλο μπλόκο της Κοκκινιάς	
• Η Μάχη της Κοκκινιάς: 4–8 Μαρτίου 1944	
• Το χρονικό του μπλόκου	
• Διαμάντω Κουμπάκη	
6ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΟΠΗΣ ΚΑΙ Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ	42
• 11 Οκτωβρίου 2014: Το 3ο Γυμνάσιο Περάματος στα εβδομηντάχρονα από τη Μάχη της Ηλεκτρικής	
• Αριστόδημος Μιχελιδάκης–Φασουλιάκης: Η Μάχη της Κοπής όπως την αφηγήθηκε ο καπετάνιος του ΕΛΑΣ στο Μιχάλη Μάλλη	
• Η Μάχη της Ηλεκτρικής: 13 Οκτωβρίου 1944	
• Ο Αντώνης Αντύπας και ο Βασίλης Λαγωνίκας αφηγούνται	
• Η μαρτυρία του Μιχάλη Μάλλη για τη Μάχη της Ηλεκτρικής	
• Ο επίλογος της Μάχης	
• Νίκανδρος Κεπέσης: Η σημασία της Μάχης της Ηλεκτρικής	
• Ευχαριστήρια επιστολή της Διεύθυνσης της Ηλεκτρικής Εταιρείας	
• Η κυρά Δέσποινα θυμάται	
• Το 3ο Γυμνάσιο Περάματος επισκέπτεται το Μνημείο των Πεσόντων	
• Πέτρος Μακρής: Ένας πολεμιστής της Μάχης της Ηλεκτρικής	
7ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΕΣΑΝ ΣΤΟ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙ	58
8ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΔΟΥΚΑΣ Ή ΔΑΙΜΟΝΑΣ: ΕΝΑΣ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙΩΤΗΣ ΣΑΜΠΟΤΕΡ	63
9ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΟΜΗΡΟΣ GR 32361	66
10ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ	73
• Συνέντευξη με την κυρία Όλγα Ζαζοπούλου	
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	79
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ	80

Το εμπροσθόφυλλο φιλοτέχνησε ο Στάθης Χαλκιάς. Στο οπισθόφυλλο περιλαμβάνονται πορτρέτα αγωνιστών από τον Ηλία Ζιγγιρίδη και το Στάθη Χαλκιά, το Μνημείο Πεσόντων από την Ιωάννα Φραγκογιάννη και αφίσα της Ηλιάνας Τσουξή εμπνευσμένη από χαρακτηριστικό της Βάσως Κατράκη. Η εκδοτική επιμέλεια του βιβλίου έγινε από τον Γιώργο Καμπύλη.

**ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ
ΤΟΥ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙΟΥ
ΤΗΣ ΠΕΑΕΑ – ΔΣΕ**

Να, που νέα παιδιά με αφορμή τα 70 χρόνια από τη Μάχη της Ηλεκτρικής ασχολούνται με την τοπική τους ιστορία, τους αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης και του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας.

Η εργασία των μαθητών και μαθητριών είναι σπουδαία διότι φωτίζει κάποια άγνωστα στοιχεία της εποχής εκείνης και παρά τη μικρή της ύλη έχει τεράστιο περιεχόμενο.

Αυτό το βιβλίο μπορεί να λειτουργήσει σαν ένα μικρό ή μεγάλο ερέθισμα για πιο μεγάλη προσπάθεια, ώστε κάποτε να βγει προς τα έξω, στον κόσμο και στα σχολεία, η αληθινή ιστορία της Εθνικής Αντίστασης και όχι η παραχαραγμένη που προσπαθούν κάποιοι να περάσουν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία που ακολουθεί αποτελεί μια φυσική συνέχεια της προηγούμενης χρονιάς, όταν προσαπθήσαμε με τους μαθητές μας να κατανοήσουμε το φαινόμενο του φασισμού, τα διαχρονικά αίτια που τον γεννούν και τις ολέθριες για την ανθρωπότητα συνέπειές του. Στο πλαίσιο αυτό και με αφορμή την επέτειο της 28ης Οκτωβρίου, είχαμε παρουσιάσει ένα αφιέρωμα στον Αγώνα του ελληνικού λαού κατά τη διάρκεια της κατοχής. Ιδιαίτερη έμφαση είχαμε δώσει στις θηριωδίες των ναζιστικών στρατευμάτων και στα ολοκαυτώματα που τις ακολούθησαν, αλλά και στη θυσία απλών ανθρώπων που με αυταπάρνηση υπηρέτησαν την Εθνική Αντίσταση, τις αξίες και τα ιδανικά τους.

Συγχρόνως, είχαμε βάλει στα σκαριά την «**Αντιγόνη**» του Μπέρτολτ Μπρεχτ, ένα έργο αντίστασης στο ναζισμό, που μεθερμηνεύει τον αρχαίο μύθο και αξιοποιεί την ηρωίδα του Σοφοκλή για να δημιουργήσει μια «αντάρτισσα» Αντιγόνη, σύμβολο του απλού ανθρώπου που εξεγείρεται ενάντια στον παραλογισμό της αυταρχικής εξουσίας και επιλέγει την ελευθερία του. Παρουσιάσαμε την παράστασή μας πρώτα στο σχολείο μας και μετά στο θέατρο «**Κωσταράκος**», ενταγμένη στο 8ο Φεστιβάλ Μαθητικού Θεάτρου Πειραιά.

Θέλαμε, ωστόσο, να εστιάσουμε την προσοχή μας στην ίδια μας τη γειτονιά. Και αποφασίσαμε φέτος, να κάνουμε μια έρευνα για τους τελευταίους μήνες της κατοχής και της Αντίστασης στο Κερατσίνι, την Κοκκινιά και το Πέραμα. Όταν, λοιπόν, έφτασε στο σχολείο μας η τιμητική πρόταση της ΠΕΑΕΑ να παρουσιάσουμε τη δουλειά μας στην κεντρική εκδήλωση της 11ης Οκτωβρίου 2014 που θα διοργάνωνε το Παράρτημα Κερατσινίου με αφορμή τη συμπλήρωση 70 χρόνων από τη **Μάχη της Ηλεκτρικής**, δεχτήκαμε με μεγάλη χαρά. Με τη σειρά μας, προτείναμε στον πρόεδρο

Έργο της μαθήτριας Ηλιάνας Τσουξή

κο **Καλογιαννίδη**, στον κο **Γκούμα** και στα μέλη του Παραρτήματος να βοηθήσουν την ομάδα μας σε ένα πολιτιστικό πρόγραμμα που, έχοντας ως πυρήνα τη Μάχη, θα περιλάμβανε ιστορικά γεγονότα της περιοχής, αλλά και ανθρώπινες διαδρομές από το Μάρτιο έως τον Οκτώβριο του 1944. Ευχαριστούμε από καρδιάς για την άμεση ανταπόκριση και τη συνδρομή του Παραρτήματος στην εκπόνηση και την έκδοση αυτής της εργασίας.

Στα Γραφεία της οδού Ρέπουλη νιώθαμε σαν στο σπίτι μας. Άλλωστε, κάποια παιδιά μας έβλεπαν στους τοίχους φωτογραφίες του προπάππου τους. Δουλέψαμε με πολύτιμο αρχαιακό υλικό και χειρόγραφες σημειώσεις και πήραμε συνεντεύξεις από αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης που ζωντανεύουν με τη φυσική παρουσία και τη μαρτυρία τους την ιστορική αφήγηση. Τους ευχόμαστε υγεία και δύναμη για να συνεχίσουν μαζί με το Παράρτημα Κερατσινίου της ΠΕΑΕΑ-ΔΣΕ την ουσιαστική επαφή με τα σχολεία μας, η οποία φω-

τίζει τα γεγονότα και συμβάλλει στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης σε μια εποχή που πραγματικά τη χρειαζόμαστε.

Από τις 11 Οκτωβρίου και την παρουσία μας στην πλατεία Κύπρου, έχουμε διανύσει αρκετή απόσταση. Ξεναγηθήκαμε στο χώρο όπου πολέμησε ο ΕΛΑΣ για τη σωτηρία της Ηλεκτρικής και στο μνημείο των πεσόντων. Επισκεφτήκαμε τη Μάντρα του Μπλόκου της Κοκκινιάς και το Θυσιαστήριο της Καισαριανής. Ζωγραφίσαμε πορτρέτα αγωνιστών μέσα από παλιές φωτογραφίες και εμπνευστήκαμε από τη θυσία τους. Επεξεργαστήκαμε συνεντεύξεις και καταγράψαμε εντυπώσεις στο χαρτί ή στην καρδιά μας. Κάναμε ένα ταπεινό προσκύνημα στα Καλάβρυτα που ολοκλήρωσε την εμπειρία μας. Κρατάμε στη μνήμη μας τη Διαμάντω, την Αννούλα, το Σοφρόνη, τον Κώστα και τόσους άλλους που διάλεξαν τον Αγώνα και πέθαναν από το χέρι του κατακτητή ή του συνεργάτη του. Και μας μένει η φράση του **Πέτρου Μακρή**, τελευταίου ίσως πολεμιστή της Μάχης της Ηλεκτρικής: «*Αγώνας είναι η ίδια η ζωή*».

Ευχαριστούμε τη διευθύντρια του σχολείου μας, κα Αργυρώ Αναγνωστάκη, για τη στήριξη που προσέφερε στο πρόγραμμά μας, την ΕΛΜΕ Πειραιά που αγκάλιασε την προσπάθειά μας και ενίσχυσε την υλοποίησή της, και τους συναδέλφους μας στο 3ο Γυμνάσιο Περάματος. Τέλος, τα παιδιά που επέλεξαν να πάρουν μέρος σε αυτή τη μικρή ιστορική διαδρομή, καθώς και τις οικογένειές τους.

Κυριάκος Τσερκέζογλου – Άννα Μητρακοπούλου

1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Φέτος, το Μάρτη του 2015 συμπληρώνονται 82 χρόνια από την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία μετά τις εκλογές του 1933, στις οποίες το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα πήρε το 43,9% των ψήφων και την πλειοψηφία στη γερμανική βουλή. Στην περίοδο της οικονομικής κρίσης 1929–1933 στη Γερμανία, το κύρος των παλαιών αστικών κομμάτων, δηλαδή του Γερμανικού Λαϊκού, του Γερμανικού Δημοκρατικού, του Βαυαρικού Λαϊκού και

άλλων, έπεφτε συνεχώς στις εργατικές συνειδήσεις. Ταυτόχρονα, έπεφτε και η επιρροή του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος. Οι εργάτες έδειχναν ολοένα και πιο μεγάλη δυσαρέσκεια, γιατί οι ηγέτες της σοσιαλδημοκρατίας που ήταν στην κυβέρνηση ψήφισαν έκτακτα διατάγματα και αντιδραστικά μέτρα ενάντια στα εργασιακά και άλλα δικαιώματα. Τότε, το φασιστικό κόμμα του Χίτλερ ανέπτυξε μια πλατιά αδίσταχτη δημαγωγία. Οι Γερμανοί φασίστες δήλωναν πως όλα τα δεινά των εργαζομένων της Γερμανίας τα προκαλούσε η **Συνθήκη των Βερσαλλιών** (συνθήκη που υπογράφηκε με βαρείς όρους για τη Γερμανία μετά την ήττα της στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο) και υπόσχονταν, μόλις πάρουν την εξουσία, να καταργήσουν αμέσως τη Συνθήκη και τους περιορισμούς που σχετίζονταν με τους εξοπλισμούς και να διεκδικήσουν τα εδάφη που είχαν χαθεί ύστερα από τον παγκόσμιο πόλεμο του 1914–1918. Στους ανέργους έταζαν εργασία και αύξηση των βοηθημάτων, στους εργάτες μεγαλύτερα μεροκάματα και καλύτερευση των όρων εργασίας, στους μικροαγρότες την κατάργηση των ενοικίων για τη γη και των χρεών, στους μικρεμπόρους και στους επαγγελματιοβιοτέχνες μείωση των φόρων και χορήγηση πιστώσεων με χαμηλό τόκο, στους πληγέντες από τον πληθωρισμό οικονομική αποζημίωση, στους πρώην αξιωματικούς τη δημιουργία καινούριου στρατού.

Έτσι, στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 1930 τα ποσοστά του Χίτλερ εκτοξεύτηκαν στο 18,3%. Το κόμμα του συγκεντρώνει δηλαδή 6.400.000 ψήφους και εκλέγει 107 βουλευτές με επικεφαλής τον Γκέρινγκ. Τα παλαιά κόμματα και το σοσιαλδημοκρατικό έχασαν πολλές ψήφους, ενώ το Κομμουνιστικό κόμμα συγκέντρωσε 4.590.000 ψήφους. Τα αποτελέσματα των εκλογών, λοιπόν, από το ένα μέρος έδειχναν τη συσπείρωση των προοδευτικών δυνάμεων γύρω από το Κομμουνιστικό Κόμμα και από το άλλο τη συνένωση των αντιδραστικών στοιχείων γύρω από το φασιστικό. Στις 27 Γενάρη του 1932 σε μυστική σύσκεψη που έγινε στο Ντίσελντορφ με τη συμμετοχή 300 εκπροσώπων μεγάλων επιχειρηματικών ομίλων, ο Χίτλερ ανέπτυξε το πρόγραμμα του φασιστικού κόμματος και υποσχέθηκε να «*ξεριζώσει το μαρξισμό στη Γερμανία*». Μετά από αυτό, οι ισχυροί αυτοί οικονομικοί παράγοντες δυνάμωσαν την υποστήριξη και τη χρηματοδότηση των χιτλερικών.

Το Μάρτη και τον Απρίλη του 1932 έγιναν προεδρικές εκλογές. Τις κέρδισαν οι σοσιαλδημοκράτες με επικεφαλής τον **Χίντενμπουργκ**, που δήλωσε ότι θα σώσει τη χώρα από το φασισμό. Από την άλλη όμως, απέτρεπε τους εργάτες από τις απεργίες με το επιχείρημα ότι σε συνθήκες κρίσης είναι

εγκληματικό να διεξάγονται απεργίες, γιατί αυτό οδηγεί στην ακόμη μεγαλύτερη μείωση της παραγωγής. Μάλιστα, υποστηρίζοντας αντεργατικά μέτρα, δήλωνε ότι έτσι έπρεπε να γίνει εν ονόματι «του μικρότερου κακού», δηλαδή για να αποτραπεί ο φασισμός ή ο αριστερός ριζοσπαστισμός.

Ωστόσο, στις εκλογές του Νοέμβρη του 1932 το Κομμουνιστικό Κόμμα της Γερμανίας αύξησε πολύ την επιρροή του.

Συγκέντρωσε 6.000.000 ψήφους, ενώ το φασιστικό κόμμα έχασε 2.000.000 ψήφους, μειώθηκαν οι έδρες του και μάλιστα οι φασίστες έχασαν και στις εκλογές για τα τοπικά όργανα της αυτοδιοίκησης. Αυτή η ενίσχυση του εργατικού κινήματος ανησύχησε πολύ τους βιομηχάνους και τους τραπεζίτες που ήθελαν την άμεση εγκαθίδρυση φασιστικής δικτατορίας. Τον ίδιο μήνα μάλιστα, υπέβαλαν στον πρόεδρο Χίντενμπουργκ ένα υπόμνημα με το οποίο ζητούσαν να διορίσει το Χίτλερ καγκελάριο του Ράιχ. Πράγματι, στις 30 Γενάρη του 1933 ο πρόεδρος Χίντενμπουργκ διόρισε το Χίτλερ καγκελάριο, ενώ στις 20 Φλεβάρη 1933, λίγο πριν τις εκλογές της 5ης Μάρτη, μετά από πρόσκληση του Γκέρινγκ, περίπου 25 από τους μεγαλύτερους βιομηχάνους της Γερμανίας, μαζί με τον **Σαχτ** (πρόεδρος της Τράπεζας Διεθνών Διευθετήσεων από το 1930, διευθυντής της Τράπεζας του Ράιχ και από το 1934 υπουργός Οικονομικών των ναζι), συναντήθηκαν στο Βερολίνο. Στη συνάντηση αυτή, ο Χίτλερ ανακοίνωσε την πρόθεση των ναζι να αποκτήσουν τον ολοκληρωτικό έλεγχο της Γερμανίας, να διαλύσουν το κοινοβουλευτικό σύστημα, να χτυπήσουν κάθε αντιπολίτευση με βία και να αποκαταστήσουν τη δύναμη της Βέρμαχτ. Είπε μάλιστα πως «*οι εκλογές της 5ης Μαρτίου θα είναι οι τελευταίες για τα επόμενα δέκα χρόνια, ίσως μάλιστα και για τα επόμενα εκατό χρόνια*». Μεταξύ των παρευρισκομένων ήταν ο **Γουστάβος Κρουπ**, επικεφαλής της πολεμικής βιομηχανίας «Alfried Krupp A.G.» και πρόεδρος του Συνδέσμου Βιομηχάνων. Η συνάντηση έληξε με τη σύσταση ειδικού ταμείου υποστήριξης των ναζι στις επερχόμενες εκλογές του Μάρτη 1933, ύψους 3.000.000 μάρκων.

Έτσι, στις εκλογές του Μάρτη του 1933 το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα του Χίτλερ συγκέντρωσε το 43,9% των ψήφων και την πλειοψηφία στη γερμανική Βουλή. Κι άρχισαν μ' αυτόν τον τρόπο τα δεινά της ανθρωπότητας που προκάλεσε ο φασισμός. Την κορύφωσή τους αποτέλεσε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος (1939-1945). Κατοχή, πείνα, συλλήψεις, βασανιστήρια, εκτελέσεις, στρατόπεδα συγκέντρωσης, αλλά και Αντίσταση είναι οι λέξεις που περιγράφουν αυτή την περίοδο.

2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ο ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ '40 - '41, Η ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Η Ελλάδα μπήκε στον πόλεμο στις 28 Οκτώβρη του 1940 με το τελεσίγραφο του Μουσολίνι, Ιταλού φασίστα δικτάτορα και συμμάχου του Χίτλερ. Ωστόσο, ο **Ιωάννης Μεταξάς**, επίσης φασίστας και γνωστός γερμανόφιλος, απέρριψε το τελεσίγραφο. Εκείνη τη χρονική στιγμή ήταν επηρεασμένος από το παλάτι που είχε υιοθετήσει μια φιλοαγγλική πολιτική. Οι Ιταλοί ήθελαν να υποδουλώσουν και να διαμελίσουν την Ελλάδα. Από την πρώτη στιγμή, όμως, ο ελληνικός λαός συνειδητοποίησε την ανάγκη της πάλης κατά του φασισμού, αλλά και του πολέμου για την υπεράσπιση της εθνικής του ανεξαρτησίας. Οι Έλληνες ήθελαν να αντισταθούν και να υπερασπιστούν την πατρίδα, την ακεραιότητα και την ύπαρξή της. Αρκετοί από αυτούς τους πατριώτες ήταν κομμουνιστές, εξόριστοι στα νησιά από τη δικτατορία του Μεταξά. Ζήτησαν μάλιστα από τις Αρχές να πολεμήσουν, όμως η κυβέρνηση του Μεταξά τους το αρνήθηκε. Έτσι, μερικοί δραπέ-

τευσαν και δρούσαν στην παρανομία για να οργανώσουν τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα.

Ευτυχώς, έφταναν τα πρώτα νικητήρια νέα από το αλβανικό μέτωπο και ο ενθουσιασμός ήταν μεγάλος. Οι νίκες του ελληνικού στρατού στην Αλβανία είχαν γεμίσει το λαό με αισιοδοξία και υπερηφάνεια. Στις 6 του Απρίλη 1941, όμως, κοινοποιήθηκε το τελεσίγραφο του Χίτλερ και όλα πάγωσαν. Η πίκρα ήταν ζωγραφισμένη σ' όλα τα πρόσωπα, καθώς ήταν πολλοί αυτοί που αισθάνονταν αδικία γι' αυτό που έγινε. Ένιωθαν σαν αγωνιστές που νικούσαν και που άτιμα ένας τρίτος τους χτύπησε αναντρα την ώρα που πάλευαν. Τα φανταράκια δάκρυζαν. Σε λίγο η Ελλάδα θα έεφετε σε τριπλή φασιστική κατοχή.

Όταν, λοιπόν, τα στρατεύματα της Γερμανίας, της Ιταλίας και της Βουλγαρίας κατέκτησαν την Ελλάδα και οι Γερμανοί μπήκαν στην Αθήνα στις 27 Απρίλη του 1941, οι κομμουνιστές που δραπέτευαν από τους τόπους εξορίας, όπου τους κρατούσε η κυβέρνηση του Μεταξά, καθώς και άλλοι πατριώτες που ζούσαν στην παρανομία, έσπευσαν να ανασυγκροτήσουν το ΚΚΕ και να οργανώσουν την Αντίσταση κατά των κατακτητών. Ήδη από το Μάη και τον Ιούνιο του 1941, είχαν δημιουργηθεί πλατιές εθνικοαπελευθερωτικές οργανώσεις: Στη Μακεδονία η οργάνωση «Ελευθερία», στην Ήπειρο το

«Πατριωτικό Μέτωπο», στην Καλαμάτα η «Νέα Φιλική Εταιρεία», στον Πύργο το «Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο». Η πρώτη, όμως, πανελλαδική εθνικοαπελευθερωτική οργάνωση ήταν η «**Εθνική Αλληλεγγύη**», που ιδρύθηκε στην Αθήνα στις 28 του Μάη του 1941.

Με πρωτοβουλία του ΚΚΕ, αμέσως μετά την έναρξη της Κατοχής, δημιουργήθηκε το «**Εργατικό Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο**» (ΕΕΑΜ – 16 Αυγούστου 1941). Έτσι, στις 27 Σεπτεμβρίου του 1941 πραγματοποιήθηκε η ιδρυτική σύσκεψη του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου με τη συμμετοχή του ΚΚΕ, του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΣΚΕ), του κόμματος της Ένωσης Λαϊκής Δημοκρατίας (ΕΛΔ) και του Αγροτικού Κόμματος Ελλάδας (ΑΚΕ).

Στις 16 Φλεβάρη του 1942 ιδρύθηκε ο **Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός** (ΕΛΑΣ) που ήταν το ένοπλο τμήμα του ΕΑΜ. Τέλος, στις 23 Φλεβάρη του 1943 ιδρύθηκε η **Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων** (ΕΠΟΝ) που συσπειρώσε στις γραμμές της την πλειοψηφία της νεολαίας. Βασικοί σκοποί της ΕΠΟΝ, όπως διατυπώθηκαν στο άρθρο 3 του Καταστατικού της ήταν:

1. Η εθνική απελευθέρωση, η πλήρης ανεξαρτησία και ακεραιότητα της Ελλάδας με καθημερινό και αδιάκοπο αγώνα.

2. Η υπεράσπιση των συμφερόντων και δικαιωμάτων της νέας γενιάς στη ζωή, στη μόρφωση και στον πολιτισμό.

3. Η εξολόθρευση του φασισμού τώρα και στο μέλλον και με οποιαδήποτε μορφή κι αν παρουσιαστεί. Αυτό σημαίνει ότι το εσωτερικό μας καθεστώς θα πηγάζει από τη λυύτερη εκδήλωση της κυρίαρχης θέλησης του λαού και της νέας γενιάς. Επιπρόσθετα, για τη νέα γενιά αυτό σημαίνει ίσα πολιτικά δικαιώματα για τους νέους και νέες που είναι πάνω από 18 χρόνων, αφού έχουν ενεργητική συμμετοχή στην κοινωνική ζωή.

4. Ο αγώνας κατά του ιμπεριαλιστικού πολέμου για την κατοχύρωση της ειρήνης, με βάση την αυτοδιάθεση των λαών και νεολαίων και την αδελφική συνεργασία τους.

5. Η ανοικοδόμηση της χώρας από τα ερείπια του πολέμου και της αξονικής κατοχής προς το συμφέρον και την ευημερία ολόκληρου του πληθυσμού.

Η ΕΠΟΝ έγραψε απaráμιλλες σελίδες ηρωισμού στα χρόνια της Εθνικής Αντίστασης, αλλά και μετά. Από τις γραμμές της πέρασαν 600.000 νέοι και νέες, από τους οποίους ένα μεγάλο ποσοστό εντάχθηκε στον ΕΛΑΣ. Σε 1.300 υπολογίζονται οι Επονίτες αντάρτες που έπεσαν στα πεδία των μαχών, ενώ άγνωστος παραμένει ο αριθμός αυτών που έπεσαν στις διαδηλώσεις των πόλεων, που εκτελέστηκαν, που πέθαναν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης ή που πιάστηκαν και βασανίστηκαν από τις αρχές κατοχής και τα όργανά τους.

Η ΕΠΟΝ ήταν μεγάλος τροφoδότης του αγώνα. Στις πόλεις, στα πανεπιστήμια, στα σχολεία, στα εργοστάσια, στις γειτονίες, οι Επονίτες και οι Επονίτισσες πάλεψαν για το ψωμί και τη λευτεριά και οργάνωσαν λέσχες μάθησης πολιτικής και πολιτιστικής. Έδωσαν από την πρώτη στιγμή τη μάχη κατά της επιστράτευσης, συνέβαλαν στη μάχη κατά της πείνας, πρωτοστάτησαν στις διαδηλώσεις στις πόλεις, στις απεργίες και σε σαμποτάζ κατά του εχθρού. Αλλά και στα χωριά η δράση της ΕΠΟΝ αποτέλεσε ένα μεγάλο σχολείο και φανέρωσε πόσες δυνάμεις έχει ο λαός μας, παίζοντας στα χρόνια της μαύρης σκλαβιάς σπουδαίο πολιτιστικό ρόλο. Αξιοσημείωτη, εξάλλου, είναι και η

εκδοτική δραστηριότητα της ΕΠΟΝ με το περιοδικό της, τη «**Νέα Γενιά**», να κυκλοφορεί από το Μάρτη του 1943 έως τον Οκτώβρη του 1947, αλλά και με δεκάδες άλλα παράνομα περιοδικά και αντιστασιακά έντυπα στην επαρχία.

Στο μεταξύ, η δράση του ΕΑΜ περιελάμβανε όλες τις μορφές πάλης: απεργίες, διαδηλώσεις, συλλαλητήρια, διαβήματα, εράνους, ένοπλη οργάνωση. Έτσι, την εποποιία του '40 διαδέχτηκε το έπος του ΕΑΜ. Τα άλλα, τα παλιά κόμματα της αστικής τάξης δεξιά και κεντρώα, αρνήθηκαν αυτή τη μορφή απελευθερωτικού αγώνα. Τη λευτεριά την περίμεναν από τους ξένους που θα τους πρόσφεραν μια Ελλάδα σαν την προπολεμική. Ωστόσο, όταν τα πράγματα έδειξαν ότι το ΕΑΜ μεταπολεμικά θα έκανε την Ελλάδα ανεξάρτητη και απαλλαγμένη κυρίως από την αγγλική εξάρτηση, προχώρησαν στη σύσταση των δικών τους οργανώσεων με σπουδαιότερη τον ΕΔΕΣ (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος), που τυπικά είχε επικεφαλής το **Νικόλαο Πλαστήρα**, αλλά ουσιαστικά το **Ναπολέοντα Ζέρβα**, αφού ο πρώτος έλειπε στη Γαλλία.

Ήταν σκληρά, «πέτρινα» τα χρόνια της Κατοχής. Οι Έλληνες πείνασαν, έχασαν τις περιουσίες τους, αντιστάθηκαν, βασανίστηκαν, εκτελέστηκαν. Η πρώτη μαζική εκτέλεση αμάχων στην Ευρώπη ήταν αυτή που έκαναν οι Γερμανοί στις 2 Ιούνη του 1941 στο **Κοντομαρί** Χανίων. Στην περίοδο 1942-1944 60.000 περίπου Εβραίοι της Ελλάδας εξοντώθηκαν από τους Γερμανούς με δόλιο και βίαιο τρόπο. Ο μακρύς κατάλογος των πατριωτών που εκτελέστηκαν από τους φασίστες «εμπλουτίστηκε» περισσότερο στα χρόνια 1943-1944, κυρίως μετά την κατάρρευση των Ιταλών στις 8 Σεπτεμβρίου του 1943. Μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας οι Γερμανοί έμειναν ουσιαστικά μόνοι στην Ελλάδα. Η πλειοψηφία του ελληνικού λαού συμμετείχε στο ΕΑΜ και ο ΕΛΑΣ σε όλες σχεδόν τις περιοχές σημείωνε νίκες. Το Μάη του 1944 είχε δημιουργηθεί η ΠΕΕΑ (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης), γνωστή ως «Κυβέρνηση του Βουνού» και είχαν αρχίσει να οικοδομούνται οι νέοι θεσμοί λαϊκής εξουσίας στις απελευθερωμένες περιοχές.

Αλλά και στην Ευρώπη τα πράγματα δεν ήταν καλύτερα για τους Γερμανούς. Ο Κόκκινος Στρατός στη Σοβιετική Ένωση χτυπούσε ανελέητα το γερμανικό φασισμό. Οι ναζί στην Ελλάδα, γνωρίζοντας ότι οι μέρες τους ήταν μετρημένες, υλοποίησαν σχέδιο μαζικής εξόντωσης των αμάχων. Δεν ήταν, ωστόσο, μόνοι τους αφού είχαν δίπλα τους για συνεργάτες την κυβέρνηση του **Ράλλη** και τα τάγματα ασφαλείας που οργάνωσε, την Αστυνομία και τη Χωροφυλακή, την Ειδική Ασφάλεια και τις ένοπλες εθνικιστικές ομάδες που ξεφύτρωναν σαν μανιτάρια σε όλη την Ελλάδα.

Η ΠΕΙΝΑ - Έργο του μαθητή Στάθη Χαλικιά

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΙ ΘΗΡΙΩΔΙΕΣ ΤΩΝ ΝΑΖΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Δομένικο, Θεσσαλονίκη, Φάρσαλα, Λάρισα, Μουσιowitz, Κομμένο, Λιγκιάδες, Ελευθέριο, Καλάβρυτα, Βιάννος, Ιεράπετρα, Άργος, Μονοδέντρι, Πάτρα, Τρίπολη, Γύθειο, Κατερίνη, Μεγαλόπολη, Κρανώνα, Κλεισούρα, Κατράνιτσα, Λαμία, Καισαριανή, Κόρινθος, Αγρίνιο, Μέτσοβο, Λιβαδειά, Αρκαδία, Βέροια, Χαλκίδα, Κέρκυρα, Χαϊδάρι, Κοκκινιά, Καλαμαριά, Παραμυθιά, Χορτιάτης. Στους τόπους αυτούς, αλλά και σε άλλους, συντελέστηκαν από τους Γερμανούς και τους Ιταλούς τα ελληνικά ολοκαυτώματα.

1943: ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΣΤΟ ΜΟΝΟΔΕΝΤΡΙ

Πριν από 72 χρόνια, το Νοέμβριο του 1943, οι Γερμανοί κατακτητές και οι Έλληνες συνεργάτες τους στο Μονοδέντρι εξόντωσαν 118 κατοίκους, τον ανθό της λακωνικής αντιστασιακής κοινωνίας. Ανάμεσα στα κορμιά που θέρισαν τα πολυβόλα των ναζί ήταν ολόκληρες οικογένειες και γυναικόπαιδα. Οι 89 ήταν Σπαρτιάτες, ενώ οι υπόλοιποι προέρχονταν από τη γύρω περιοχή. Όταν τα εκτελεστικά αποσπάσματα άρχισαν το φρικτό τους έργο και οι 118 όμηροι αγκαλιάζονταν για τελευταία φορά, ο **Πατράκος** (δικηγόρος και φιλελεύθερος πολιτικός), στράφηκε στους συντρόφους του κι έβγαλε τον τελευταίο λόγο της ζωής του.

Τη δραματική εκείνη στιγμή, η δόξα άγγιζε το πρόσωπο και ενός άλλου ήρωα, του **Χρήστου Καρβούνι**. Ιατρός εξάιρετος, σπουδαγμένος στη Γερμανία, που έδινε στους αρρώστους του ζωή απ' τη ζωή του. Αναλογίστηκε, λοιπόν, μέσα στην ασύλληπτη τραγικότητα του μακελλείου ότι ανάμεσα στους 118 ήταν παιδιά ανήλικα, τέσσερα αδέρφια από μια οικογένεια (Τζιβανόπουλοι) και τρία από δύο άλλες (Αλεμαγκίδη και Κεχαγιά). Έτσι, παρακάλεσε τους Γερμανούς να μη σκοτώσουν τα ανήλικα παιδιά. Το μόνο που γινόταν, του απάντησαν, ήταν να γλυτώσει ο ίδιος. Τους έβρισε. Διάλεξε το δοξασμένο θάνατο. Τον γάζωσαν με λύσσα οι Γερμανοί και έτσι δεν έμεινε πια όρθιος ούτε ένας.

Αξίζει, επίσης, να αναφέρουμε τη μαρτυρία της **Λίνας**, γυναίκας του μάρτυρα Πατράκου. «Μέσα σ' αυτούς είχα τον άντρα μου και τον αδελφό μου. Είμαι περήφανη γι' αυτό. Οι 118 μάρτυρες ήταν οι διαλεχτοί της Εθνικής Αντίστασης στον τόπο μας. Γι' αυτό έξοχα τους ξεχώρισαν μέσα στη νύχτα οι μασκοφορεμένοι προδότες και τους παρέδωσαν στους φασίστες επιδρομείς. Πίστεψαν πως ο λαός θα ήταν αδύνατο να αγωνιστεί και να νικήσει χωρίς αυτούς. Μα γελάστηκαν...».

Μετά την απελευθέρωση τα ερωτήματα ήταν αμείλικτα: ποιοι σκότωσαν τους 118, ποιοι συνέταξαν και παρέδωσαν στους Γερμανούς τους μακάβριους καταλόγους, ποιοι φορώντας κουκούλες

οδηγούσαν τους ναζι; Έγιναν κάποιες ανακρίσεις και υπήρξαν καταθέσεις ταγματασφαλιτών, που αποκάλυπταν τους συνεργούς του ανείπωτου εγκλήματος. Με ονοματεπώνυμα! Ουδείς, βέβαια, πλήρωσε τελικά για τον όλεθρο που έσπειρε. Είχαν, άλλωστε, όλοι σπεύσει να υπηρετήσουν τη νέα εξουσία. Ούτε και από τα εκτελεστικά όργανα των ναζι έδωσε κάποιος λόγο για το Μονοδέντρι αν και η σφαγή των 118 αποτελούσε στοιχείο στα κατηγορητήρια της Νυρεμβέργης.

Τέσσερις μήνες μετά το ολοκαύτωμα, στις 13 Μάρτη 1944, αντάρτικες δυνάμεις θα ξαναστήσουν ενέδρα στο Μονοδέντρι. Θα εξολοθρευτούν φάλαγγα οκτώ γερμανικών αυτοκινήτων με κεραυνοβόλα επίθεση. Πρωταγωνιστές της επιχείρησης γράφουν για τα αποτελέσματα της μάχης: «Πόσα ήταν τα θύματα των Γερμανών; Υπολογίσαμε πως κάθε αυτοκίνητο είχε 20 με 30 στρατιώτες, δηλαδή συνολικά 200 με 250. Απ' αυτούς μόνο 50 γλύτωσαν. Ήξεραν πια πως οι αντάρτες μας εκεί, χτυπούν και πως οι 118 εκδικούνται».

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΠΛΑΤΑΤΖΗ – ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΟΥ

ΜΙΑ ΜΑΧΗΤΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ ΑΦΗΓΕΙΤΑΙ

Τη συνέντευξη επιμελήθηκαν οι μαθήτριες

Γεωργία Γκανά, Κωνσταντίνα Καραγεωργίου, Χρυσάνθη Στριγκώνη και Ηλιάννα Τσουξή

Κοντά στο Μονοδέντρι έδρασε και πολέμησε η κυρία **Αλεξάνδρα Πλατατζή-Οικονομάκου**, μαχήτρια του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας στο συγκρότημα του Ταυγέτου. Σήμερα είναι 86 ετών και δυο μέρες πριν τη συνέντευξη που είχε την καλοσύνη να μας παραχωρήσει την 1η Δεκέμβρη του 2014, ήταν στο Μονοδέντρι για να τιμήσει εκείνους που θυσιάστηκαν σε μια πρωτοφανή επίδειξη αγριότητας των ναζι και των συνεργατών τους. Σήμερα είναι ενεργό μέλος του Παραρτήματος Κερατσινίου της ΠΕΑΕΑ-ΔΣΕ, που όπως αυθόρμητα μάς δήλωσε, είναι το δεύτερο σπίτι της. Την ευχαριστούμε θερμά που αγκάλιασε με την αφοπλιστική της ειλικρίνεια την ομάδα μας, η οποία κατέγραψε και βιντεοσκόπησε μια συνάντηση που είχε να μας πει πολλά.

Σε σύντομο πρόλογο του ο κύριος **Καλογιαννίδης**, πρόεδρος του Παραρτήματος Κερατσινίου

της ΠΕΑΕΑ-ΔΣΕ, τόνισε την αναγκαιότητα ανάδειξης των ιστορικών γεγονότων που πολλές φορές αποσιωπώνται σκόπιμα, με σκοπό τη διαστρέβλωση της αλήθειας ακόμα και στην ανώτατη εκπαίδευση. Προέτρεψε στη συνέχεια τους μαθητές να ερευνούν και να σχηματίζουν οι ίδιοι αποκρυσταλλωμένη άποψη, ιδιαίτερα για το φαινόμενο του φασισμού, τη διαχρονική του διάσταση και τα αίτια που τον γεννούν. Πριν τη συνέντευξή μας, παραθέτουμε ένα λιτό βιογραφικό σημείωμα που συντάξε η ίδια η κυρία Αλεξάνδρα.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε στη Μάνη το 1928. Όλη η οικογένειά της εντάχθηκε στην Εθνική Αντίσταση και πέντε αδέρφια της στις τάξεις του ΕΛΑΣ. Το φθινόπωρο του 1943 οργανώνεται στην ΕΠΟΝ. Οι ταγματασφαλίτες χτυπούν το σπίτι της, το καίνε και αρπάζουν πάνω από χίλια γιδοπρόβατα. Το 1947 φεύγει με το Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας στο βουνό, όπου μένει έως το 1949, παίρνοντας μέρος ως μαχήτρια σε όλες τις μάχες που έδωσε το συγκρότημα του Ταυγέτου. Το Μάη του 1949 συλλαμβάνεται και καταδικάζεται σε είκοσι χρόνια φυλακή. Μετά από δεκατρία χρόνια αποφυλακίζεται και συνδέεται αμέσως με την προδικατορική ΕΔΑ. Το 1967 συλλαμβάνεται από τη χούντα και εκτοπίζεται στη Γιούρα, όπου παραμένει εξόριστη ως το 1970. Μετά την αποφυλάκισή της εντάσσεται στο παράνομο ΚΚΕ. Επί πολλά χρόνια είναι μέλος της ΔΕ του Παραρτήματος της ΠΕΑΕΑ Κερασινίου.

Θα θέλαμε να μας περιγράψετε τη ζωή ενός μικρού κοριτσιού που ζει στην επαρχία στα χρόνια της κατοχής.

Πρέπει να κάνουμε ένα διαχωρισμό για να καταλάβετε. Άλλη ήταν η ζωή των παιδιών της πόλης και άλλη η ζωή των παιδιών του χωριού. Για κείνη την εποχή, με τα ήθη και τα έθιμα της επαρχίας, δεν ήταν εύκολο για μια γυναίκα να φύγει από το σπίτι. Η Μάνη τότε ήταν φτωχό μέρος και για να ζήσει μια οικογένεια στηριζόταν πολύ στα ζώα. Έτσι κι εμείς, είχαμε γίδια και πρόβατα. Από μικρή είχα μπει στα βόσκανα, καθώς αντιμετωπίζαμε συχνά επιδρομές από Ιταλούς και Γερμανούς και τα μικρά παιδιά προσέχαμε με βάρδιες. Ο κίνδυνος ήταν μεγάλος. Έμπαιναν στο χωριό κι έπαιρναν ό,τι έβρισκαν. Θα σας πω χαρακτηριστικά ότι αν έπαιρναν δέκα ζώα από μια οικογένεια, αυτό ήταν μεγάλη ζημιά. Προσέχαμε λοιπόν από πού θα έρχονταν και μόλις τους βλέπαμε φεύγαμε.

Από ποιο χωριό κατάγεστε;

Από τη Μίνα Λακωνίας.

Σε ποια ηλικία οργανωθήκατε στην ΕΠΟΝ και πώς λειτουργούσε η Οργάνωση στην περιοχή σας;

Ήμουν δεκαπέντε χρόνων. Όλοι οι δικοί μου είχαν φύγει και ζούσαμε στο χωριό μας σαν επισκέπτες. Πρέπει να καταλάβετε ότι ο Αγώνας στις πόλεις είχε άλλο περιεχόμενο. Υπήρχαν σχολεία και συγκεκριμένα αιτήματα. Υπήρχαν τα πανεπιστήμια. Τα μέλη της ΕΠΟΝ ήταν πολλά και όχι τέσσερις ή πέντε όπως ήμασταν εμείς σε κάθε χωριό. Έπειτα, αρκετοί Επονίτες στα μέρη μου έφευγαν στον ΕΛΑΣ και συμμετείχαν στον ένοπλο Αγώνα. Ο ρόλος μας, σε γενικές γραμμές, ήταν να προσέχουμε τα σημεία απ' όπου μπορεί να έρχονταν οι Γερμανοί ή να μεταφέρουμε κάποιο σημείωμα ή να είμαστε σε επιφυλακή για κάτι που θα μπορούσε να μας ζητηθεί.

Ακούσαμε ότι το σπίτι σας το έκαψαν οι Γερμανοί. Πώς βιώσατε αυτή την εμπειρία και κάτω από ποιες συνθήκες πήρατε το δρόμο για το βουνό;

Το σπίτι μας δεν το έκαψαν οι Γερμανοί. Οι ταγματασφαλίτες το έκαψαν το 1943 και μαζί με το δικό μας και όλων των άλλων που είχαν μέλη στον ΕΛΑΣ. Η έδρα τους ήταν στο Γύθειο και από εκεί έκαναν επιδρομές στα χωριά. Γενικά κλέβανε ό,τι βρισκανε. Αφού κάψανε τα σπίτια μας, αναγκαστήκαμε να φύγουμε στα βουνά κι επιστρέψαμε το 1944 με την Απελευθέρωση. Μετά την Απελευθέρωση τους περιόρισαν λίγο οι Άγγλοι αλλά το 1945 πάλι τους άφησαν ελεύθερους και άρχισαν τις ίδιες βιαιότητες. Αναγκαστήκαμε λίγο αργότερα να ξαναφύγουμε στα βουνά, όταν η αστυνομία ζήτησε να παρουσιαστούν για ανάκριση όσοι ήταν στον ΕΛΑΣ. Οι ταγματασφαλίτες, από αυτές τις επιδρομές τους στα χωριά είχαν κλέψει τόσα πολλά, που αργότερα αγόραζαν τα πάντα από όσους αναγκάζονταν να πουλήσουν οτιδήποτε.

Επικρατούσαν δηλαδή συνθήκες τρομοκρατίας.

Κάθε φορά που βλέπω κουκούλες θυμάμαι εκείνες τις εποχές. Έτσι έμπαιναν στα σπίτια μας. Έσπασαν της μάννας μου τα δυο χέρια, της αδερφής μου το κεφάλι κι εγώ μόλις που πρόλαβα να ανέβω από την εσωτερική σκάλα του σπιτιού στο πάνω μέρος, όπου δίστασαν να πλησιάσουν. Δυστυχώς, ήταν χωριανοί μας. Κάπως έτσι φύγαμε από το χωριό. Στην Καλαμάτα που πήγαμε, ήρθαν για τον αδερφό μου που είχε υπηρετήσει στον ΕΛΑΣ, επειδή κάποιος τον αναγνώρισε. Όποιον έπαιρναν το βράδυ από το σπίτι του δε θα γύριζε ξανά. Θα τον σκότωναν στη δυτική παραλία, πλάι σε ένα ποτάμι που χύνεται στη θάλασσα. Όταν λοιπόν ρώτησα πού τον πηγαίνουν και μου απάντησαν «στην αστυνομία», τους είπα ότι θα έρθω κι εγώ. Εκείνοι δεν είχαν εντολή να πάρουν κι εμένα. Στο μεταξύ φώναζα: «πού πάτε τον αδερφό μου, η αστυνομία δεν είναι από κει». Γύρω ο κόσμος άκουγε. Όταν φτάσαμε, οι ανώτεροί τους αναρωτήθηκαν τι γύρευα εγώ εκεί κι εκείνοι απάντησαν ότι τους είχα ακολουθήσει. Κάποιος απ' αυτούς είπε: «ας της κάνει μια εικόνα». Σώθηκε λοιπόν ο αδερφός μου επειδή φώναζα. Ήμουν μόλις δεκαεπτά ετών. Καταλαβαίνετε λοιπόν ότι το βουνό ήταν μονόδρομος.

Όταν ενταχθήκατε στο Δημοκρατικό Στρατό, ποιες αλλαγές συνέβησαν στη ζωή σας;

Εντάχθηκα σε μια εποχή, κατά την οποία θεωρούνταν παράξενο ακόμα και το γεγονός να μετακινείται μόνο του ένα κορίτσι από το ένα χωριό στο άλλο. Στο βουνό όμως, η γυναίκα είχε την ίδια αξία με τους άντρες. Αναλογούσε ένα κορίτσι σε κάθε ομάδα. Τόσο στις πορείες όσο και στις μάχες, οι γυναίκες έδειχναν την ίδια αντοχή και γενναϊότητα, γι' αυτό και είχαν κατακτήσει την ισότητα. Θα σας πω κάτι χαρακτηριστικό. Δεν έχω καπνίσει ποτέ. Όταν όμως μοίραζαν τα τσιγάρα στη μονάδα, πάντα έβγαζαν το μερτικό μας, άσχετα αν καπνίζαμε ή όχι, πράγμα που δείχνει ότι δε μας ξεχώριζαν.

Πώς ήταν η καθημερινότητα στο βουνό;

Όπως η καθημερινότητα του φαντάρου. Είχαμε τη σκοπιά μας, το φυλάκιο, την εκπαίδευση στα όπλα, νυχτερινές ασκήσεις και πολλά άλλα.

Τι ηλικίας ήταν οι συναγωνιστές σας;

Οι μικρότεροι ήταν δεκαεξί χρόνων και οι μεγαλύτεροι όπως ο λοχαγός, ο διμοιρίτης ή ο ταγματάρχης ήταν γύρω στα σαράντα.

Ποια μόρφωση αποκτήσατε κυρία Αλεξάνδρα;

Δεν πήγα στο σχολείο. Γράμματα έμαθα στη φυλακή. Είπα «τώρα θα μάθω γράμματα».

Δεκατρία χρόνια στη φυλακή. Πώς οργανώσατε τη ζωή σας στις φυλακές Αβέρωφ;

Η ζωή ήταν από μόνη της οργανωμένη στη φυλακή. Και μαθήματα κάναμε, ακόμα και θέατρο, κρυφά βέβαια. Ήταν τέσσερις θάλαμοι στη σειρά και το έργο παιζόταν στο βάθος. Κάποιες είχαν το νου τους στην πόρτα και αν ακούγαμε να πλησιάζουν ή ήχο που σήμαινε ότι ξεκλειδώνουν, φωνάζαμε το σύνθημα: «τα ξάπλατα». Μαζί μας ήταν και η Μαλένα η Ανουσάκη. Εκείνο που θυμάμαι είναι ότι δε μας επέτρεπαν να απλώσουμε ρούχα στα παράθυρα.

Και μετά ήρθε η χούντα και η Γυάρος. Πότε σας συνέλαβαν και τι θυμάστε από εκείνα τα χρόνια;

Με συνέλαβαν «προληπτικά» το Μάη του 1967 και με χτύπησαν βάνουσα στο αστυνομικό τμήμα. Μια επιτροπή κάποτε με ρώτησε: «τι θα κάνεις, θα ξαναπάρεις το αυτόματο;» Τους απάντησα: «αφήστε με έξω και θα δω τι θα κάνω». Αυτοί, όμως, αν τους έλεγες ότι θα κάτσεις ήσυχος, το θεωρούσαν δήλωση. Στη χούντα, πρέπει να πω, ήταν πολύ διαφορετικά τα πράγματα ως προς τις συνθήκες κράτησής μου. Στου Αβέρωφ ήταν φυλακή. Στη Γιούρα ήταν εξορία. Είχαμε ζήτησει και μας πήγαιναν στη θάλασσα, με συνοδεία βέβαια. Μπορούσαμε να περπατήσουμε και αυτό ήταν αρκετά σημαντικό. Βασανιστήρια, πάντως, δεν έζησα εκεί. Αυτά είχαν γίνει με τους παλιούς εξόριστους από το 1947 έως το 1949.

Νομίζετε πως ο αγώνας σας δικαιώθηκε και σε ποιο βαθμό;

Δικαιώνεται ένας αγώνας όταν σε κρατάνε δεκαεξί χρόνια φυλακή; Δεν είχα κάνει κάποιο κακό. Κάποτε πήγα στο χωριό να ζητήσω ένα πιστοποιητικό. Ξέρετε ποιο επάγγελμα μου είχαν δηλώσει; Επάγγελμα: φυλακή. Παρά λίγο να φύγουν τα χαρτιά από τα χέρια του ανθρώπου που απολογήθηκε και μου είπε: «κυρία μου, δεν το έχω γράψει εγώ». Μου είχαν στερήσει επί πέντε χρόνια τα πολιτικά μου δικαιώματα. Πώς να νιώθω δικαιωμένη;

Τι σημαίνει για σας η ΠΕΑΕΑ;

Εδώ είναι το σπίτι μου. Έχω ένα για να κοιμάμαι κι ένα εδώ.

Αν μπορούσατε να γυρίσετε πίσω στο χρόνο, θα αλλάζατε κάποια από τις επιλογές που κάνατε τότε;

Κάποτε πήγαμε με τον άντρα μου στην Πελοπόννησο. Κοιτούσα τα βουνά που ήμουν αντάρτισσα σ' ένα χωριό κοντά στην αρχαία Ολυμπία. Είπα στον άντρα μου να πάει στο καφενείο κι εγώ κίνησα να ψάξω. Μια κυρία ζήτησε να έρθει μαζί μου και με ρώτησε τι ψάχνω. Της λέω: «ψάχνω να βρω τον εαυτό μου δεκαοχτώ χρόνων». Με πέρασε για τρελή κι έφυγε. Ήθελα να δω τα μέρη που φύλαγα σκοπιά και τη μικρή βρύση που περνούσα. Τότε είχα

μακριές κοτσίδες. Όχι λοιπόν, σε καμιά περίπτωση δε θ' άλλαζα κάτι. Χίλιες ζωές να είχα, έτσι θα τις περνούσα. Άλλωστε, δεν μπορώ να καταλάβω πώς ζουν οι γυναίκες που δεν ασχολούνται με τίποτα ούτε να φανταστώ τη ζωή μου χωρίς δράση. Οι επιλογές μου είναι η ζωή μου.

ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΤΩΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1943: «ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ»

Στις 13 Δεκεμβρίου 1943 στα Καλάβρυτα εκτελέστηκαν επιβεβαιωμένα 498 άνδρες από 14 χρόνων και πάνω, ενώ οι νεκροί από την «Επιχείρηση» των ναζι ανέρχονται στους 700. Το τελευταίο ιδίως έτος της Κατοχής είχαν αυξηθεί δραματικά οι ακρότητες των κατακτητών, καθώς η κυριαρχία τους βρισκόταν υπό διαρκή αμφισβήτηση από την ελληνική αντίσταση και οι δυνάμεις τους δεν επαρκούσαν για να ελέγχουν τη χώρα.

Η τύχη των Καλαβρύτων φαίνεται να προδιαγράφηκε μετά την ήττα των Γερμανών από τις δυνάμεις του ΕΛΑΣ στη Μάχη της Κερπινής (20 Οκτωβρίου 1943), κατά την οποία σκοτώθηκαν δεκάδες Γερμανοί στρατιώτες και αιχμαλωτίστηκαν 83. Τότε τέθηκε σε εφαρμογή από το γερμανικό στρατηγείο η «Επιχείρηση Καλάβρυτα» με αντικειμενικό στόχο την περικύκλωση των ανταρτών στην ορεινή περιοχή των Καλαβρύτων και την εξόντωσή τους. Επικεφαλής τέθηκε ο συνταγματάρχης **Καρλ φον Λε Σουίρ**. Ο Γερμανός αξιωματικός έχοντας πληροφορηθεί την εκτέλεση των Γερμανών αιχμαλώτων από τους αντάρτες, διέταξε τους άνδρες του να μη διστάσουν να λάβουν τα πιο σκληρά αντίποινα εναντίον του άμαχου πληθυσμού της περιοχής. Ήταν, άλλωστε, πρακτική των αρχών κατοχής να εκτελούν για κάθε σκοτωμένο Γερμανό στρατιωτικό πολλαπλάσιους Έλληνες αμάχους. Η «Επιχείρηση Καλάβρυτα» ξεκίνησε στις 5 Δεκεμβρίου, όταν οι γερμανικές δυνάμεις άρχισαν να συρρέουν στην ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων από την Πάτρα, το Αίγιο, τον Πύργο και την Τρίπολη. Στο πέρασμά τους έκαιγαν χωριά και μοναστήρια, καταλήστευαν περιουσίες και σκότωναν άοπλους πολίτες και μοναχούς.

Οι Γερμανοί μπήκαν στα Καλάβρυτα στις 9 Δεκέμβρη 1943 και δημιούργησαν έναν ασφυκτικό κλοιό γύρω από την πόλη, ώστε να μην μπορεί κανείς να ξεφύγει. Ο Γερμανός διοικητής κατάφερε να μετριάσει την αγωνία των κατοίκων διαβεβαιώνοντάς τους ότι θα είναι ασφαλείς και ότι η παρουσία του στα Καλάβρυτα αποσκοπεί μόνο στην εξόντωση των ανταρτών. Οι ναζι προέβησαν αρχικά στην πυρπόληση σπιτιών που ανήκαν σε αντάρτες. Στις 12 Δεκέμβρη, άρχισαν να ετοιμάζονται για να αποχωρήσουν την επομένη. Το πρωί όμως της **13ης Δεκέμβρη**, ημέρα Δευτέρα και πριν καλά καλά ξημερώσει, χτύπησαν οι καμπάνες της κεντρικής εκκλησίας και οι Γερμανοί αξιωματικοί

και στρατιώτες διέταξαν να συγκεντρωθούν όλοι οι κάτοικοι στο Δημοτικό Σχολείο, αφού πάρουν μαζί τους μια κουβέρτα και τρόφιμα μιας ημέρας. Στο κτίριο του σχολείου έγινε ο χωρισμός και ο αποχωρισμός. Τα γυναικόπαιδα κλείστηκαν στο σχολείο και οι άνδρες από 14 χρόνων και πάνω οδηγήθηκαν σε φάλαγγες στην κοντινή **Ράχη του**

Καππή. Ο χώρος ήταν προσεχτικά επιλεγμένος. Η αμφιθεατρική του διαμόρφωση δε θα επέτρεπε σε κανέναν να γλυτώσει. Οι Καλαβρυτινοί πριν εκτελεστούν θα αντιμετώπιζαν την οδύνη να βλέπουν τις περιουσίες τους, τα σπίτια και ολόκληρη την πόλη να καίγονται και μαζί τους να παραδίδονται στη φωτιά οι γυναίκες και τα ανήλικα παιδιά τους, εγκλωβισμένα στο κτίριο του σχολείου που φρουρούνταν από τους ναζί.

Από το ξενοδοχείο «Μέγας Αλέξανδρος», με μια πράσινη και ύστερα με μια κόκκινη φωτοβολίδα, δόθηκε το σύνθημα της εκτέλεσης. Τα πολυβόλα κροτάλισαν και η Ράχη του Καππή βιάφτηκε

στο αίμα. Ακολούθησε η χαρακτηριστική βολή που ολοκλήρωσε το έγκλημα. Διασώθηκαν 13 άνθρωποι. Στο δημοτικό σχολείο, τα γυναικόπαιδα έζησαν στιγμές αγωνίας και τρόμου καθώς οι φλόγες έζωναν το κτίριο αλλά κατάφεραν τελικά να γλυτώσουν σπάζοντας πόρτες και παράθυρα. Μια από τις γυναίκες, η γερόντισσα **Κρίνα Τσαβαλά**, ποδοπατήθηκε πάνω στον πανικό και δεν έζησε για να αντικρίσει με τα μάτια της το φρικτό θέαμα. Οι γυναίκες ανηφόρισαν. Άνδρες, πατεράδες, γιοι και αδελφοί κείτονταν νεκροί, πλημμυρισμένοι στο αίμα.

Με τη βοήθεια των παιδιών τους και την κουβέρτα που είχαν μαζί τους έπνιξαν την οδύνη και πρόσφεραν την τελευταία φροντίδα στους αγαπημένους τους.

Κανείς από τους υπευθύνους του Ολοκαυτώματος των Καλαβρύτων δε λογοδότησε στη Δικαιοσύνη. Ο στρατηγός Λε Σουίρ πέθανε αιχμάλωτος των Σοβιετικών το 1954, ο ταγματάρχης **Εμπερσμπέργκερ** σκοτώθηκε στο Ανατολικό Μέτωπο και ο **Ακαμπχούμπερ**, επικεφαλής του εκτελεστικού αποσπάσματος, πέθανε στην Αυστρία το 1972, σε ηλικία 67 ετών. Μόνο ο κατοχικός στρατιωτικός διοικητής της Ελλάδας, στρατηγός **Χέλμουτ Φέλμι**, καταδικάστηκε το 1948 σε κάθειρξη 15 ετών από το Δικαστήριο της Νυρεμβέργης για όλα τα εγκλήματα πολέμου του Γ' Ράιχ στην Ελλάδα, αλλά μετά από τρία χρόνια αφέθηκε ελεύθερος. Στις 18 Απριλίου του 2000, ο τότε Πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, **Γιοχάνες Ράου**, επισκέφτηκε τα Καλάβρυτα και εξέφρασε τη βαθιά θλίψη του για την τραγωδία. Ωστόσο, δεν ανέλαβε την ευθύνη εξ ονόματος του γερμανικού κράτους και δεν αναφέρθηκε στο ζήτημα των αποζημιώσεων.

Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΜΑΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

«Είχα τέσσερα αδέρφια... Πάω πάνω και βρίσκω τον αδερφό μου τον έναν, τον Νίκο. Το μισό κεφάλι μπροστά, το μισό πίσω να καίγεται... Κάνω παραπέρα και βρίσκω τον Χρήστο. Πεθαμένο κι εκείνον, μ' όλη την κοιλιά του απέξω. Βρίσκω τον Αλέξη· ήταν χτυπημένος στην καρδιά κι έβγαζε αίμα. Βρίσκω το Δημήτρη· τα χέρια του κομμένα βόγγαγε. Κάνω παραπέρα και βρίσκω τον πατέρα μου. Ήταν όλο το πρόσωπό του φευγάτο... Φρίκη... θρήνος... δάκρυα...».

Τρισεύγενη Φερλελή-Ρεκούτη

Στις 13 Μάρτη 2015 βρεθήκαμε στην πόλη των Καλαβρυτών. Ξεκινάμε πολύ πρωί από το σχολείο μας. Ταξιδεύουμε με αρκετή βροχή και αρχίζουμε την ανάβαση μέσα σε πυκνή ομίχλη, έχοντας δύο πολύ συγκεκριμένους προορισμούς, οι οποίοι θα συμπλήρωναν την εμπειρία μιας χρονιάς.

Πρώτος μας σταθμός, το **Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος**. Προσπαθούμε να φανταστούμε γυναίκες και μικρά παιδιά να εγκλωβίζονται στις αίθουσες διδασκαλίας, να αγωνιούν για τα αγαπημένα τους πρόσωπα, να προσπαθούν να ξεφύγουν από τη φωτιά που πλησιάζει, να ανεβαίνουν το μακάβριο Γολγοθά της αναζήτησης των αντρών και να αντικρίζουν την απόλυτη φρίκη. Κανείς μας δεν μπορεί να προσεγγίσει τέτοια συναισθήματα ούτε και να συλλάβει τον ηρωισμό της Καλαβρυτινής Γυναίκας που αποθέτει το νεκρό σώμα στην κουβέρτα και το σέρνει στο κακοτράχαλο έδαφος για να του προσφέρει την τελευταία φροντίδα.

Στην ανατολική πλευρά του Μουσείου το γλυπτό «**ΟΧΙ ΑΛΛΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ**» του **Νίκου Δημόπουλου** μοιάζει να παγώνει τη στιγμή μέσα στο χρόνο. Περνάμε στις αίθουσες. Βλέπουμε πρώτα τα προπολεμικά Καλάβρυτα και τη ζωή πριν τους ναζι. Μια μικρή πολιτεία με την πλατεία της που «είχε κόσμο ένα

σωρό. Υπαλλήλους και εμπόρους, δικηγόρους και ντοτόρους, παπουτσήδες και μαστόρους». Ένα παλιό θρανίο μάς θυμίζει τις τελευταίες συνεδριάσεις των εκπαιδευτικών που αποφασίζουν να κλείσουν το σχολείο για να προστατέψουν τα παιδιά. Οκτώ από αυτούς θα συναντήσουν το χιτλερικό βόλι στη ράχη του Καππή.

Περνάμε στις υπόλοιπες αίθουσες και στις θεματικές τους ενότητες. Η «Επιχείρηση Καλάβρυτα», η καταστροφή στην ευρύτερη περιοχή, το ολοκαύτωμα, ο χώρος της ιστορικής μνήμης. Στεκόμαστε μπροστά στο Πάνθεον των Καλαβρυτινών ηρώων και διαβάζουμε τα ονόματα. Για κάποιους δεν υπάρχουν φωτογραφίες και η μορφή τους συμβολίζεται με μια αντρική φιγούρα. Στο πάτωμα, η ενταφιασμένη σημαία των ναζί είναι μια διαχρονική προτροπή στους ανθρώπους για οριστικό τέλος του φασισμού. Γράφουμε δυο λόγια στο βιβλίο επισκεπτών, με την ελπίδα η ιστορική μνήμη που διαφυλάσσει το μουσείο να γίνει κτήμα όλων των ανθρώπων.

«Ο πρώτος Γερμανός που με έσυρε, πράγματι ξεγελάστηκε. Νόμισε πως ήμουν σκοτωμένος και με φιλοδώρησε με μια κλοτσιά φεύγοντας. Μετά ήλθε και δεύτερος στρατιώτης. Πίστευα πως θα γινόταν το ίδιο και μ' αυτόν. Με το πρώτο τίναγμα του πρώτου βγήκε από την τσέπη μου το χρυσό μου ρολόι, που του γνάλισε στα μάτια. Το έπιασε δυο τρεις φορές στα χέρια και συγχρόνως κοίταζε γύρω του και τους άλλους. Φαίνεται πως τους απαγόρευαν να ληστεύουν τους νεκρούς και φοβόταν μήπως τον ιδεί κανένας αξιωματικός. Το ρολόι τον θάμπωνε στα μάτια και ερωτοτροπούσε μαζί του. Μια το έπαιρνε και μια το άφηνε. Τελικά δεν μπόρεσα να κρατήσω άλλο την αναπνοή μου και ανάσανα. Τότε με πυροβόλησε με το πιστόλι του στο λαιμό και έφυγε αμέσως».

Γεώργιος Γεωργαντάς, διασωθείς

Δεύτερος σταθμός μας η **Ράχη του Καππή**, ο τόπος της Θυσίας. Καθώς ανηφορίζουμε, βλέπουμε το μεγάλο σταυρό που υπενθυμίζει το αποτρόπαιο έγκλημα. Στις στήλες που περιβάλλουν τον κεντρικό χώρο διαβάζουμε τα ονόματα των οικογενειών των Εκτελεσθέντων και προχωρώντας στην κατακόμβη βρισκόμαστε μπροστά στα ισάριθμα μικρά καντήλια. Η **Πετρωμένη Μάνα**, έργο της γλύ-

πτριας Άννας Βαφιά, είναι εκεί για να θυμίζει τις γυναίκες ηρωίδες των Καλαβρύτων, τη Μάνα, την αδελφή, τη γιαγιά, την κόρη. Αναρωτιόμαστε πώς κατάφεραν με ένα μυαλό σα-λεμένο από το μακελλείο να θάψουν τους νεκρούς τους που κινδύνευαν να γίνουν βορά στα σκυλιά. Πώς έγιναν ξαφνικά άντρες και γυναίκες μαζί; Πώς μάζεψαν τα παιδιά τους και ποια παρηγοριά τούς έδωσαν; Πώς έστησαν ξανά το κα-μένο σπιτικό τους και όρθια την πόλη; Αναλογιζόμαστε τις τρυφερές ψυχές που αντίκρισαν το αίμα, το θρήνο, τις κραυ-γές, το θάνατο, τα ερείπια, τη φωτιά, το χαλασμό, το ίδιο το πρόσωπο του φασισμού.

Κατηφορίζουμε προς την πόλη και φτάνουμε στο ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Ψηλά στο καμπαναριό, το ρολόι είναι σταματημένο στις 14.34 επιμένοντας να παγώνει τη στιγμή στην αιωνιότητα. Γνωρίζουμε πια ότι όλοι οι άνθρωποι πρέπει να έρθουν στα Καλάβρυ-τα, στο Δίστομο και σε πολλές άλλες γωνιές στην Ελ-λάδα που έζησαν την κτηνωδία.

Η ΜΑΤΩΜΕΝΗ ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑ ΤΟΥ '44

Στα τέλη Απριλίου του 1944, στους τοίχους των σπιτιών της Αθήνας, αλλά και στον κατοχικό Τύπο, με φρίκη, οι πολίτες διάβαζαν την παρακάτω ανακοίνωση:

«Την 27η Απριλίου 1944 αι κομμουνιστικά συμμαχία παρά τους Μολάους, κατόπιν μίας εξ ενέ-δρας επιθέσεως, εδολοφόνησαν ανάνδρωσ έναν Γερμανό στρατηγό και τρεις συνοδούς του αξιωματι-κούς και ετραυμάτισαν πολλούς Γερμανούς στρατιώτας. Εις αντίποινα αποφασίζονται:

- 1. Ο τυφεκισμός 200 κομμουνιστών την 1η Μαΐου 1944.*
- 2. Ο τυφεκισμός όλων των ανδρών, τους οποίους θα συναντήσουν τα γερμανικά στρατεύματα επί της οδού Μολάων προς Σπάρτην, έξωθι των χωρίων.*

Υπό την εντύπωσιν του κακουργήματος τούτου, Έλληνες εθελονταί (πρόκειται στην ουσία για ταγματσοφάλιτες) εφόνευσαν αυτοβούλως 100 άλλους κομμουνιστάς».

Ο στρατιωτικός Διοικητής Ελλάδος

Δεν υπήρχε η παραμικρή αμφιβολία πως οι δυνάμεις κατοχής θα πραγματοποιούσαν στο ακέ-ραιο τις απειλές τους. Πολύ περισσότερο απ' όλους, αυταπάτες δεν έτρεφαν οι οργανώσεις του ΕΑΜ που σήκωναν το βάρος της Εθνικής Αντίστασης και για το λόγο αυτό είχαν πληρώσει βαρύ τίμημα αίματος από την τακτική της αντεκδίκησης που ακολουθούσαν οι κατακτητές.

Έτσι, κυκλοφόρησαν χιλιάδες προκηρύξεις που καλούσαν το λαό να κινητοποιηθεί για να σω-θούν από την εκτέλεση οι αγωνιστές-όμηροι. Στις συνοικίες υπήρχε αναβρασμός. Σε πολλά εργοστά-σια οι εργάτες σταμάτησαν τη δουλειά. Οι φοιτητές και οι σπουδαστές βγήκαν στους δρόμους. Στα

υπουργεία και στις τράπεζες έγιναν συγκεντρώσεις και βγήκαν ψηφίσματα που απευθύνονταν στην κυβέρνηση του Ράλλη και προς το Δήμαρχο της πρωτεύουσας, με την απαίτηση να ματαιωθεί η σφαγή. Πολλές γυναίκες, μανάδες, αδελφές, σύζυγοι κρατουμένων μαζεύτηκαν στη Μητρόπολη, ζητώντας την παρέμβαση του Αρχιεπισκόπου **Δαμασκηνού**, αλλά αυτός τους ξεκαθάρισε πως δεν μπορεί τίποτα περισσότερο να κάνει από το να παρακαλέσει το Θεό! Είχε έρθει η ώρα άλλης μιας θυσίας. Αυτή τη φορά, το φόρο αίματος θα πλήρωνε το Χαϊδάρι και οι πατριώτες που ήταν φυλακισμένοι στο στρατόπεδο. Η καθημερινότητά τους περιγράφεται στην αφήγηση του κρατούμενου **Μιχάλη Γεωργαλά**, που το Παράρτημα Κερασινίου της ΠΕΑΕΑ-ΔΣΕ είχε την καλοσύνη να μας παραχωρήσει.

«Στο Χαϊδάρι, παραδόξως, μας ταιΐζανε καλά και μας έστελναν χορτάτους στις εκτελέσεις που γίνονταν μέρα παρά μέρα. Όταν το πρωί στο προσκλητήριο ο Γερμανός διοικητής κρατούσε κόκκινο κατάλογο, είχε ονόματα για εκτέλεση στην Καισαριανή ή και σε άλλους χώρους γύρω από την Αττική. Στον κατάλογο πρώτοι ήταν γραμμένοι οι παλιοί κομμουνιστές, εξόριστοι από την Ακροναυπλία. Αυτούς τους σκότωσαν όλους. Μετά έπαιρναν όσους είχαν υπογράψει στη Μέρλιν. Το πρωί και το με-

Ναπολέων Σουκατζίδης προς Φώτην Σουκατζίδην, Αρκαλοχώρι Ηρακλείου Κρήτης:

«Πατερούλη, πάω για εκτέλεση, να'σαι περήφανος για το μονάκριβο γιο σου...»

σημέρι, την ώρα του φαγητού, οι φρουροί μάς υποχρέωναν να τραγουδάμε το τραγούδι “τα ρόδα, τα τριαντάφυλλα”.

Στο Χαϊδάρι, χρέη διερμημένα έκανε ο **Ναπολέων Σουκατζίδης**, Ακροναυπλιώτης κομμουνιστής. Ο διοικητής τον είχε δίπλα του και όταν γινόταν κανένα παρατράγουδο και μαστίγωναν κάποιον κρατούμενο, ο Ναπολέων έμπαινε στη μέση, ο λεβέντης, κι έλεγε στο διοικητή: “αυτός ο άνθρωπος είναι άρρωστος. Δώσε σε μένα τις βουρδουλές”.

Κάποτε, ένας Ακροναυπλιώτης την ώρα του προσκλητηρίου κρύφτηκε στην τουαλέτα για να αποφύγει την αναγκαστική εργασία. Αφού λοιπόν τον βρήκαν, τον παρέδωσαν στο διοικητή και αποφασίστηκε πρώτα να του δώσουν τριάντα βουρδουλές και μετά να τον πάνε στην απομόνωση. Όπως τον έγδυσαν, είδαν στη φανέλα του κρεμασμένο ένα φυλαχτό κι ένα σταυρουδάκι. Όταν ο διοικητής ρώτησε “τι είναι αυτό μαζί με το σταυρό” και του εξήγησαν ότι το λένε “φυλαχτό” και του το κρέμασε η μάνα του για να μην πάθει κάποιο κακό, ο Γερμανός σκέφτηκε ότι ήταν αδύνατο να ήταν κομμουνιστής και να φοράει τέτοια πράγματα. Τον απάλλαξε λοιπόν από τις βουρδουλές. Όταν αυτό κυκλοφόρησε στο στρατόπεδο, όλοι έστελναν μηνύματα στις μάνες τους να τους φέρουν στο επισκεπτήριο και από ένα σταυρό. Κι έβλεπες πια το μισό στρατόπεδο να φοράει κάτι μεγαλόσταυρους ως το γόνατο. Έτσι πέραγε ο καιρός στο Χαϊδάρι με γιατρό το Νοταρά και ψυχαγωγία το Γιώργο Οικονομίδη με την κιθάρα του.

Ένα πρωινό στο προσκλητήριο, όπως ήμαστε συντεταγμένοι, ένας έφυγε από τη γραμμή τρέχοντας. Ανοιγόκλεινε τα χέρια του σαν φτερά κι έμοιαζε με πουλί που προσπαθούσε να πετάξει πάνω από τη μάντρα. “Αλτ, αλτ”, του φώναζαν από τις σκοπιές, αλλά αυτός δε σταματούσε με τίποτα. Έτσι, με μια ριπή τον σκότωσαν. Όπως μας είπαν οι συγκρατούμενοι από το θάλαμό του, όλο το προηγούμενο βράδυ δεν είχε κλείσει μάτι και τους έλεγε: “εγώ πρέπει να γίνω πουλί, να πετάξω, προτού με καλέσουν για εκτέλεση”.

30 Απρίλη του 1944. Στο προσκλητήριο, πρωί πρωί, ο διοικητής έκανε το στενοχωρημένο. Μετά

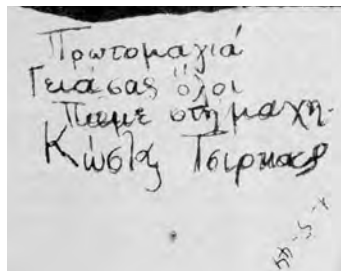
άρχισε να διαβάξει ονόματα από τον κόκκινο κατάλογο, που σήμαινε ότι θα είχαμε εκτέλεση. Άρχισε λοιπόν από το Ναπολέοντα το Σουκατζίδη και άλλους τρεις: ένα μάγειρα, έναν τσαγκάρη κι ένα ράφτη. Μετά συνέχισε με Ακροναυπιώτες και σταμάτησε όταν συμπληρώθηκε ο αριθμός των 200 κρατουμένων. Στη συνέχεια, ο στρατοπεδάρχης πήγε στη σειρά των μελλοθάντων και είπε στο Ναπολέοντα και στους άλλους τρεις να βγουν έξω και ότι τους χαρίζει τη ζωή γιατί είναι απαραίτητοι για το στρατόπεδο. Τότε φάνηκε η παλικαριά του Ναπολέοντα. Είπε στο διοικητή ότι θα δεχόταν αν ο αριθμός λιγότενε κατά τέσσερα άτομα, δηλαδή αντί για 200 να σκοτώσουν 196. Ο διοικητής απάντησε ότι κάτι τέτοιο ήταν αδύνατο και ότι ήταν υποχρεωμένος να εκτελέσει ακριβώς 200.

Τότε ο Ναπολέων έβγαλε ένα ρολογάκι του χεριού και το έδωσε στο διοικητή για να μην έχει υποχρέωση και ξαναπήγε στη σειρά των μελλοθάντων, λέγοντας: “Γιατί στο πόδι μου να εκτελεστεί κάποιος άλλος που ακόμα δεν έχει έρθει η ώρα του”; Οι άλλοι τρεις δέχτηκαν την αλλαγή λέγοντας ότι είχαν οικογένειες και παιδιά».

Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΜΑΣ ΣΤΟ ΣΚΟΠΕΥΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ

*Δεν ήρθαν μελλοθάντοι με κλάμα και λαχτάρα,
μον' ήρθανε μελλόγαμπροι με χορό και τραγούδι.
Κώστας Βάρναλης*

Στις 30 Ιανουαρίου 2015 η ομάδα μας βρέθηκε στο Θυσιαστήριο της Λευτεριάς. Εκεί μας υποδέχθηκε εκ μέρους του Παραρτήματος Καισαριανής της ΠΕΑ-ΕΑ-ΔΣΕ ο κύριος **Κώστας Γαβριλάκης**, που μέσα από μια ολοκληρωμένη παρουσίαση του χώρου και των γεγονότων μάς έδωσε τη δυνατότητα όχι μόνο της ιστορικής γνώσης, αλλά και της βιωματικής εμπειρίας. Από τη μια πλευρά η κτηνωδία των ναζί. Από την άλλη, ένας ηρωισμός ατσάλινος, σφυρηλατημένος στο αμόνι των ιδανικών που κάνουν τον **Κώστα Τσίρκα** λίγο πριν την εκτέλεσή του να γράφει: «Πρωτομαγιά. Γεια σας. Όλοι πάμε στη μάχη».

Γυρίσαμε πίσω στο Φλεβάρη του 1937, όταν η δικτατορία του Μεταξά αρχίζει να φυλακίζει ή να εξορίζει κομμουνιστές και Έλληνες αντιφασίστες στην Ακροναυπλία, στην Κέρκυρα και σε νησιά του Αιγαίου, στερώντας τους ακόμα και το δικαίωμα να πολεμήσουν για την πατρίδα όταν κηρύχθηκε ο πόλεμος. Τον Απρίλη του 1941 οι κρατούμενοι της Ακροναυπλίας παραδίδονται στους κατακτητές και μετά το Σεπτέμβρη του 1943, όταν οι Ιταλοί συνθηκολογούν, μεταφέρονται στο Χαϊδάρι. Πολλοί

από αυτούς, θα είναι στον κατάλογο της Πρωτομαγιάς.

Η ναζιστική θηριωδία είχε επιλέξει την Καισαριανή ως τόπο εκτελέσεων. Κατά τα έτη 1942–1944, σύμφωνα με κάποιες πηγές, οι πατριώτες που στάθηκαν περήφανοι μπροστά από το

τουφέκι υπολογίζονται στους 694. Ανάμεσά τους και η ηρωίδα **Ηρώ Κωνσταντοπούλου**, 17 χρόνων και ο δεκατριάχρονος **Ανδρέας Λυκουρίνος**.

Φτάνουμε στο Μνημείο που κατασκευάστηκε το 2005 και διαβάζουμε τα ονόματα. Ο ήλιος φωτίζει το μικρό αυλάκι με το νερό που καταλήγει στη μικρή λίμνη. Την Πρωτομαγιά του 1944 θα ήταν κόκκινο από το αίμα των αγωνιστών που εκτελούνται ως αντίποινα για το χτύπημα των ανταρτών στους Μολάους. Τα γερμανικά καμιόνια μεταφέρουν στην Καισαριανή τους 200 κομμουνιστές κι εκείνοι γράφουν τα τελευταία σημειώματα στα αγαπημένα τους πρόσωπα σε πακέτα από τσιγάρα ή σε κομμάτια από ύφασμα. Τα πετούν στους δρόμους και οι περαστικοί που τα μαζεύουν, τα φυλάσσουν τρυφερά και προσεκτικά γιατί θα τα παραδώσουν στις οικογένειες μαζί με την αγγελία του θανάτου.

Ναπολέον Σουκατζίδης στον πατέρα του και στην αρραβωνιαστικιά του: «Πατερούλη πάω για εκτέλεση. Να 'σαι περήφανος για το μονάκριβο γιο σου». «Η τελευταία μου σκέψη μαζί σου. Θα 'θελα να σε κάνω ευτυχισμένη. Να βρεις σύντροφο αξίό σου και αξίό μου».

Μήτσος Ρεμπούτσικας: «Ο θάνατός μου δε θα πρέπει να σας λυγίσει αλλά να σας ατσαλώσει πιο πολύ για την πάλη που διεξάγετε. Σμιζετε τις καρδιές σας και βγείτε παλικάρια από τη νέα αυτή δοκιμασία. Έτσι θα μας τιμήσετε καλύτερα. Όταν ο άνθρωπος δίνει τη ζωή του για ανώτερα ιδανικά δεν πεθαίνει ποτέ».

Νίκος Μαριακάκης: «Καλύτερα να πεθαίνει κανείς στον Αγώνα για τη λευτεριά, παρά να ζει σκλάβος».

Διαβάζουμε τα ονόματα. Ανάμεσά τους κι ένας Γερμανός στρατιώτης που αρνήθηκε να εκτελέσει το «καθήκον» του και διάλεξε να παραμείνει άνθρωπος. Βαδίζουμε αργά στα βήματα των 200 πατριωτών προς το χώρο της εκτέλεσης. Τους χωρίζουν σε εικοσάδες. Ο επικεφαλής του αποσπάσματος ζητά από το Σουκατζίδη να ρωτήσει τους μελλοθάνατους μήπως έχουν κάτι να πουν. Είχαν πράγματι κάτι τελευταίο να πουν και μάλιστα με βροντερή φωνή: «Ζήτω η Ελλάδα – Ζήτω η Λευτεριά!».

Οι πρώτοι είκοσι φεύγουν. Οι επόμενοι στη σειρά σηκώνουν λίγο πριν το δικό τους θάνατο τα

νεκρά κορμιά των συντρόφων τους και τα αποθέτουν στα καμιόνια που θα τα μετέφεραν για ομαδική ταφή στο 3ο Νεκροταφείο. Μετά από αρκετή ώρα, όταν το μακελλειό τελειώνει, το ξύλινο δάπεδο των αυτοκινήτων βαραίνει από το αίμα που στάζει και βάφει κόκκινους τους δρόμους της Καισαριανής. Λίγο αργότερα, οι εργάτες του δήμου θα το σκεπάσουν με χώμα που μεταφέρουν από τα γύρω χωράφια.

Στεκόμαστε μπροστά από τα είκοσι κυπαρίσσια που δείχνουν προς τον ουρανό, εκεί που συναντιέται η ψυχή με τα ιδανικά. Καθώς παίρνουμε το δρόμο της επιστροφής, σκεφτόμαστε εκείνους που πέθαναν όρθιοι και περήφανοι. Τελευταία εκτέλεση στην Καισαριανή το Σεπτέμβρη του 1949. **Λαμπρινή Καπλάνη.** Ο χώρος ανακηρύχθηκε ιστορικός και μνημειακός μόλις το 1984. Για τους 200 το ποίημα του **Κώστα Βάρναλη**, «**Πρωτομαγιά του 1944**».

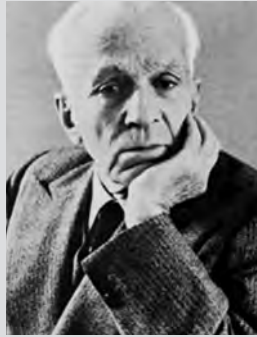
Πέσε στα γόνατα, προσκύνα το
πανάγιο χώμα
με την ψυχή κατάκορφα στον
ουρανό υψωμένη,
όποιος και να 'σαι, όθε και να 'σαι
κι ό,τι – άνθρωπος να 'σαι!

Πιότερο, αν είσαι του λαού ξωμά-
χος, χερομάχος,
φτωχόπαιδο, που αθέλητα σε
βάλαν να καρφώσεις
τον αδερφό σου αντίκρα σου – με μάνα εσύ και
κείνος!

Ετούτ' η μάντρα αγνάντια σου το σύνορο του
κόσμου.
Σ' αυτήν απάνου βρόντηξεν ο Διγενής το Χάρο.
Ήτανε πρώτη του Μαγιού, φως όλα μέσα κι έξω
(έξω τα χρυσολούουδα και μέσα η καλοσύνη)
που αράδιασε πά' στο σοβά, πιστάγκωνα
δεμένους

και θέρισε με μπαταριές οχτρός ελληνομάχος,
όχι έναν, όχι δυο και τρεις, διακόσια παλικάρια.
Δεν ήρθαν μελλοθάνατοι με κλάμα και λαχτάρα,
μον' ήρθανε μελλόγαμπροι με χορό και τραγούδι.
Και πρώτος άρχος του χορού, δυο μπόγια πάνου
απ' όλους

κι από το Χάρο τρεις φορές πιο πάνου ο

Ναπολέος.

Κι είναι από τότες Μάης εδώ,
φως όλα μέσα κι έξω.

Κόλλα τ' αυτί και την καρδιά
στο ματωμένο χώμα.

Στον Κάτου Κόσμο τραγουδάνε
πάντα και χορεύουν
κι αν κάπου ανάκουστος καημός
θολώνει τη λαλιά τους,
δεν είναι που τη μάνα τους τη

μαύρη ανανογιούνται
παρά που τους προδώσαν απορρίμματα δικά
μας.

Κι αν πέσανε για το λαό, νικήσαν οι προδότες,
που τώρα εδώ κατάχρυστοι περνούν και μαγα-
ρίζουν

και τώρα πιο τους μάχονται και τους ξανασκο-
τώνουν!

Σιχάινεσαι τους ζωντανούς; Μην κλαις τους
σκοτωμένους!

Απ' τα ιερά τους κόκαλα, πρώτη του Μάη και
πάλι,

θα ξεπηδήσει ο καθαριός κι η λευτεριά του
ανθρώπου.

Κι είναι χιλιάδες στην Ελλάδα όμοιοι Πανάγιοι
Τάφοι.

ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΤΟΥ ΔΙΣΤΟΜΟΥ

Η 10η Ιουνίου του 1944, όμως, με τη σφαγή των κατοίκων του Διστόμου, έμεινε στην ιστορία σαν η μέρα που πραγματοποιήθηκε ένα από τα πιο στυγερά εγκλήματα των ναζί στην Ελλάδα, ημέρα που η θηριωδία και η βαρβαρότητα ξεπέρασαν κάθε όριο.

Το πρωί της ημέρας εκείνης, μια φάλαγγα των Γερμανών ξεκίνησε από τη Λιβαδειά προς την Αράχοβα, στα πλαίσια των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων που έκαναν οι κατακτητές σε όλη τη Στερεά Ελλάδα. Περνώντας από το Δίστομο, το λεηλάτησαν και κατευθύνθηκαν προς τα Στείρα, ένα χωριό όπου υπολόγιζαν πως θα αιφνιδιάζαν τους αντάρτες του ΕΛΑΣ. Όμως, ο αιφνδιασμός ήταν των Γερμανών, που δέχτηκαν σφοδρή επίθεση από ένα λόχο ανταρτών, με αποτέλεσμα να υποχωρήσουν έχοντας σημαντικές απώλειες σε νεκρούς και τραυματίες.

Οι Γερμανοί, θεωρώντας ότι για τον αιφνδιασμό ευθύνονταν κάτοικοι του Διστόμου που ειδοποίησαν τον ΕΛΑΣ, επέστρεψαν στο Δίστομο και επιδόθηκαν σε μία πρωτοφανή θηριωδία. Εκτέλεσαν περισσότερους από 200 κατοίκους, από τους οποίους 20 ήταν βρέφη, 45 παιδιά και 42 υπερήλικες. Εκτός από αυτούς, δεκάδες ήταν οι άμαχοι που σκότωσαν στη διαδρομή για το Δίστομο. Στο τέλος, σκότωσαν μέχρι και τα ζώα και πυρπόλησαν σημαντικό τμήμα του χωριού.

Δεν τους ικανοποίησε, όμως, ο θάνατος των αμάχων. Τα ανθρωπόμορφα κτήνη κατακρεούργησαν τα ίδια τα πτώματα. Η φρίκη ήταν απίστευτη. Πολλά βρέφη στραγγαλίστηκαν. Ανήμποροι γέροι πυροβολούνταν ξανά και ξανά. Τους μαθητές τούς εκτέλεσαν στην αίθουσα του σχολείου. Ακόμα και τις εγκύους, αφού τις σκότωναν, τις ξεκοίλιαζαν για να διαμελίσουν τα έμβρυα. Οι δρόμοι του Διστόμου είχαν κοκκινίσει από το αίμα των κατοίκων του και στα δέντρα του δρόμου που οδηγούσε στο χωριό κρέμονταν δεκάδες νεκρά κορμιά.

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΟ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙ, Η ΚΟΚΚΙΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΑΜΑ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ

Κρίναμε σκόπιμο να ξεκινήσουμε το μικρό αυτό αφιέρωμα στη γειτονιά μας με αναφορά στη δράση της ΕΠΟΝ. Αποφασίσαμε λοιπόν να μιλήσουμε για τα αμούστακα αγόρια και τα κοριτσόπουλα που συνέδεσαν την εφηβεία τους με τον Αγώνα ενάντια στον κατακτητή, έζησαν μέσα στον κίνδυνο και διατράνωσαν με το χωνί ή τη μπογιά τη λαχτάρα της νέας γενιάς για τη λευτεριά, το δικαίωμα στη μόρφωση, την εξολόθρευση του φασισμού και την ανοικοδόμηση της Ελλάδας από τα ερείπια του πολέμου. Στα Γραφεία του Παραρτήματος Κερατσινίου της ΠΕΑΕΑ-ΔΣΕ είχαμε την τιμή να γνωρίσουμε έναν Επονίτη, που συνέδεσε τη ζωή του μ' έναν περήφανο αγώνα όχι μόνο στα χρόνια της κατοχής, αλλά σε όλη τη διάρκεια των 87 χρόνων του.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΔΙΑΒΟΛΑΚΗΣ: ΕΠΤΑ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Ο Στέλιος Διαβολάκης που γεννήθηκε το 1928 στον Πειραιά από Θεσσαλό πατέρα και μητέρα από τη Σύμρνη, μεγάλωσε και ζει στο Κερατσίνι. Στα χρόνια της κατοχής παίρνει μέρος στην Εθνική Αντίσταση μέσα από τις γραμμές της ΕΠΟΝ και συλλαμβάνεται στη διάρκεια αφοσοκόλλησης για τα τετράχρονα του ΕΑΜ. Από το Μάρτη του 1945 εργάζεται στην Εταιρεία Λιπασμάτων και παίρνει μέρος στην εκπροσώπηση των συναδέλφων του στην Εργοστασιακή Επιτροπή. Από το 1952 έως το 1958 δουλεύει στον παράνομο μηχανισμό του ΚΚΕ και λίγο αργότερα εντάσσεται στην ΕΔΑ. Το 1953 ιδρύει την Ένωση Εργατοτεχνιτών Κοπής και Συσκευασίας Υαλοπινάκων, της οποίας πρόεδρος εκλέγεται συνεχώς μέχρι την επιβολή της δικτατορίας. Το 1956 εκλέγεται στη διοίκηση του Συνδικάτου Εταιρείας Λιπασμάτων. Θέλοντας η εργοδοσία να ανακόψει τη συνδικαλιστική του δράση, τον μεταθέτει στο συνεργείο λιπασμάτων, αλλά επανέρχεται στην προηγούμενη θέση του μετά από κινητοποιήσεις των συναδέλφων του. Το 1959 εκλέγεται γενικός γραμματέας και το 1961 πρόεδρος του Συνδικάτου Εταιρείας Λιπασμάτων, θέση την οποία διατηρεί μέχρι τη διάλυση των εργατικών ενώσεων από τη δικτατορία των συνταγματαρχών. Σε αυτά τα έξι χρόνια το συνδικάτο πετυχαίνει μεταξύ άλλων τη χορήγηση ανθυγιεινού επιδόματος 15% σε όλους τους εργαζόμενους, διατήρηση του συσσιτίου και μείωση του εξοντωτικού ωραρίου εργασίας. Σε μια προσπάθεια να περιορίσει τη συνδικαλιστική του δράση, η διοίκηση της εταιρείας τον κατηγορεί για εμπρησμό και τον θέτει εκτός εργοστασίου, στο οποίο όμως επανέρχεται μετά από τρία απαλλακτικά βουλεύματα. Στις 21 Απριλίου 1967 συλλαμβάνεται από τη χούντα, βασανίζεται άγρια

και εξορίζεται πρώτα στη Γυάρο και μετά στη Λέρο. Μετά από αλληπάλληλες διαμαρτυρίες, ακόμα και του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού, μεταφέρεται με σπασμένη την κάτω γνάθο στο Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο Αθηνών, όπου νοσηλεύεται επί εννέα μήνες. Χωρίς να έχει αποκατασταθεί η υγεία του, τον μεταφέρουν πάλι στο στρατόπεδο, απ' όπου απολύθηκε το 1971. Στο διάστημα που μεσολαβεί μέχρι τη μεταπολίτευση δραστηριοποιείται στον παράνομο μηχανισμό του ΚΚΕ. Από το 1978 έως το 1986 διετέλεσε δημοτικός σύμβουλος στο δήμο Κερατσινίου.

Στις 16 Ιανουαρίου 2015 φιλοξενηθήκαμε για μια ακόμα φορά στα Γραφεία του Παραρτήματος Κερατσινίου της ΠΕΑΕΑ-ΔΣΕ και ο κ. Διαβολάκης είχε την καλοσύνη να μας μιλήσει για τα πολλά αγωνιστικά του χρόνια και να μας καταθέσει την εφηβική ψυχή του στη συνέντευξη που ακολουθεί.

Σε ποια ηλικία ενταχθήκατε στην ΕΠΟΝ και ποια ήταν η δράση σας ως μέλος της Νεολαίας;

Ήμουν δεκατεσσάρων χρόνων όταν έγινα Επονίτης. Τότε φοιτούσα στο Γυμνάσιο του Κατρανίδη και η κυριότερη δουλειά μας ως Επονίτες, ήταν να γράφουμε συνθήματα στα ντουβάρια με τη συνοδεία ένοπλων Ελασιτών. Η προστασία τους ήταν απαραίτητη γιατί υπήρχε μεγάλος κίνδυνος από τους ταγματασφαλίτες. Θυμάμαι ότι είχα τον κουβά με την κόκκινη μπογιά και έγγραφα συνθήματα εναντίον των κατακτητών.

Τι ήταν εκείνο που σας ώθησε να ενταχθείτε στην ΕΠΟΝ; Πώς συντονιζόταν η δουλειά των μελών της;

Στην ΕΠΟΝ με έσπρωξε η ορμή της νιότης και η ανάγκη να διώξουμε τους Γερμανούς από την πατρίδα μας. Συντονισμός της δράσης μας ασφαλώς και υπήρχε, αφού γινόταν καταμερισμός των υποχρεώσεών μας, αλλά και των σημείων της περιοχής που ο καθένας μας αναλάμβανε. Τα αγόρια, κυρίως, αναλάμβαναν το έργο των συνθημάτων ενώ τα κορίτσια ασχολούνταν με το μοίρασμα των προκηρύξεων ή του παράνομου τύπου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν έπαιρναν κι εκείνα τον κουβά με την μπογιά, όταν εκτιμούσαμε ότι ο κίνδυνος ήταν περιορισμένος ή όταν το μέρος δεν ήταν τόσο πολυσύχναστο. Να διευκρινίσουμε εδώ, ότι αν γινόμαστε αντιληπτοί από τους «τσολιάδες» ή τους χωροφύλακες έπρεπε να αντιδράσουμε γρήγορα για να ξεφύγουμε, γι' αυτό και οι κοπέλες γενικά προστατεύονταν.

Πώς δραστηριοποιούνταν ένας Επονίτης μέσα στο χώρο του σχολείου;

Σ' αυτό το σημείο μεγάλο ρόλο έπαιζαν οι γνωριμίες και η εμπιστοσύνη που είχα στο συμμαθητή ή στη συμμαθήτριά σου. Φυσικά δε γίνονταν ανοιχτές συζητήσεις, αλλά μέσα από τις σχέσεις των παιδιών αναδεικνυόταν η ανάγκη να αγωνιστούν μέσα από τις τάξεις της ΕΠΟΝ εναντίον των κατακτητών και για την απελευθέρωση της χώρας. Βέβαια, η ένταξη στη νεολαία γινόταν μετά από προσεκτική παρατήρηση του χαρακτήρα του παιδιού για να διαπιστωθεί αν είναι κατάλληλο για να γίνει μέλος. Ιδιαίτερη έμφαση δινόταν στην ίδια τη διάθεση του υποψήφιου να δουλέψει σκληρά και στην υπευθυνότητα να φέρνει σε πέρας τα καθήκοντά του.

Πώς θα συνοψίζατε την προσφορά της ΕΠΟΝ;

Οι Επονίτες δεν κρατούσαν όπλο και αυτό έκανε τη δράση τους ακόμα πιο επικίνδυνη, αφού είχαμε περιορισμένες δυνατότητες άμυνας. Αν σκεφτείτε πόσα συνθήματα στους τοίχους έγραψαν με την κόκκινη μπογιά και πόσο ανύψωσαν το ηθικό του λαού καλώντας τον να αγωνιστεί ή πληροφορώντας τον με το χωνί, τις προκηρύξεις και τον παράνομο τύπο, καταλαβαίνετε ότι η προσφορά της ΕΠΟΝ υπήρξε σημαντική εδώ στο Κερατσίνι και στη γύρω περιοχή.

Μπορείτε να μας αφηγηθείτε ένα περιστατικό της καθημερινότητάς σας από εκείνα τα χρόνια;

Λίγο πριν το μπλόκο της Κοκκινιάς, κοντά στο γήπεδο της Νίκαιας, είχαμε βγει πολύ πρωί για να γράψουμε συνθήματα και μας πήραν χαμπάρι οι τσολιάδες. Μετά από μια σύντομη μάχη με τους Ελασίτες μάς πιάσανε καθώς προσπαθούσαμε να ξεφύγουμε. Καθώς με ψάχνουνε, λοιπόν, βρίσκουν πάνω μου μια αγία επιστολή που είχε βάλει στα ρούχα μου η μάνα μου. Και τότε λένε: «γιατί τον πιάσαμε αυτόν, δικός μας είναι». Κι έτσι με άφησαν ελεύθερο. Αμέσως μετά ειδοποίησα την οργάνωση που κινητοποιήθηκε και λίγο μετά άφησαν και τα άλλα παιδιά που είχαν συλλάβει.

Ποιες είναι οι αναμνήσεις σας από τη Μάχη της Ηλεκτρικής;

Εγώ φυσικά δεν πολέμησα στη Μάχη γιατί δεν κρατούσα όπλο εκείνη την εποχή. Εμείς φυλάγαμε στους πρόποδες του βουνού και η δουλειά η δική μας ήταν να προσέχουμε για τις κινήσεις των εχθρών

και να ενημερώνουμε τον ΕΛΑΣ. Η μέθοδός μας ήταν τα «ραντεβουδάκια». Όταν περνούσαν οι χωροφύλακες, οι Επονίτες και οι Επονίτισσες κάναμε ότι φιλιόμαστε για να μην αποκαλυφθεί ο ρόλος μας στην περιοχή. Μετά περνούσε ο σύνδεσμος, του λέγαμε τι είχαμε παρατηρήσει κι εκείνος με τη σειρά του ενημέρωνε τον ΕΛΑΣ.

Έρχεται λοιπόν η Απελευθέρωση. Μέσα από το βιογραφικό σας διαπιστώσαμε ότι μεγάλο κομμάτι της ζωής σας περιλαμβάνει πλούσια συνδικαλιστική δράση. Πώς αποφασίσατε να ασχοληθείτε με το συνδικαλισμό;

Εγώ δούλευα στα Λιπάσματα, σε μια εταιρεία που απασχολούσε 4.000 εργαζόμενους και περιλάμβανε δέκα εργοστάσια, όπως της κατασκευής και κοπής υαλοπινάκων, μολυβδουργείο, λεβητοποιείο, χημική βιομηχανία και άλλα. Εκεί, λοιπόν, είχα πιάσει δουλειά με τη μεσολάβηση ενός φίλου μου που έβλεπε ότι ήμουν ορφανός και είχα ανάγκη να εργαστώ. Στο μεταξύ είχα οργανωθεί στο Κόμμα, που μου πρότεινε να ιδρύσω το Σωματείο Κοπής και Συσκευασίας Υαλοπινάκων. Στη συνέχεια έγινα πρόεδρος συνολικά του Συνδικάτου της Εταιρείας Λιπασμάτων, επειδή πρόέκυψε η ανάγκη να είναι ενωμένα σε κοινό αγώνα και τα δεκατρία σωματεία που δραστηριοποιούνταν στην εταιρεία. Πρέπει να πω εδώ ότι είχαμε σημαντικές κατακτήσεις ως εργαζόμενοι. Κερδίσαμε επίδομα ανθυγιεινής εργασίας, ένα επιπλέον μηνιάτικο με την έναρξη της σχολικής χρονιάς, συσσίτιο από την Εταιρεία Λιπασμάτων με συμβολικό αντίτιμο μιάμισι δεκάρα. Όλα αυτά τα πετύχαμε με την καθοδήγηση του Κομμουνιστικού Κόμματος και με τη δική μας προσπάθεια. Συνολικά η συνδικαλιστική μου δράση διαρκεί από το 1952 μέχρι το 1967, όταν με συνέλαβε το καθεστώς των συνταγματαρχών. Σε αυτά τα δεκαπέντε χρόνια «οι επισκέψεις» μου στην ασφάλεια ήταν πολύ συνηθισμένες. Θυμάμαι κάποια φορά που με είχαν συλλάβει, αλλά με άφησαν ελεύθερο μετά από κινητοποιήσεις των συναδέλφων μου που απαιτούσαν να δουν τον πρόεδρό τους και αρνούσαν να εργαστούν. Συνειδητοποίησα ότι η ίδια η εταιρεία πίεζε

να με αφήσουν ελεύθερο, για να ξαναδουλέψω το εργοστάσιο.

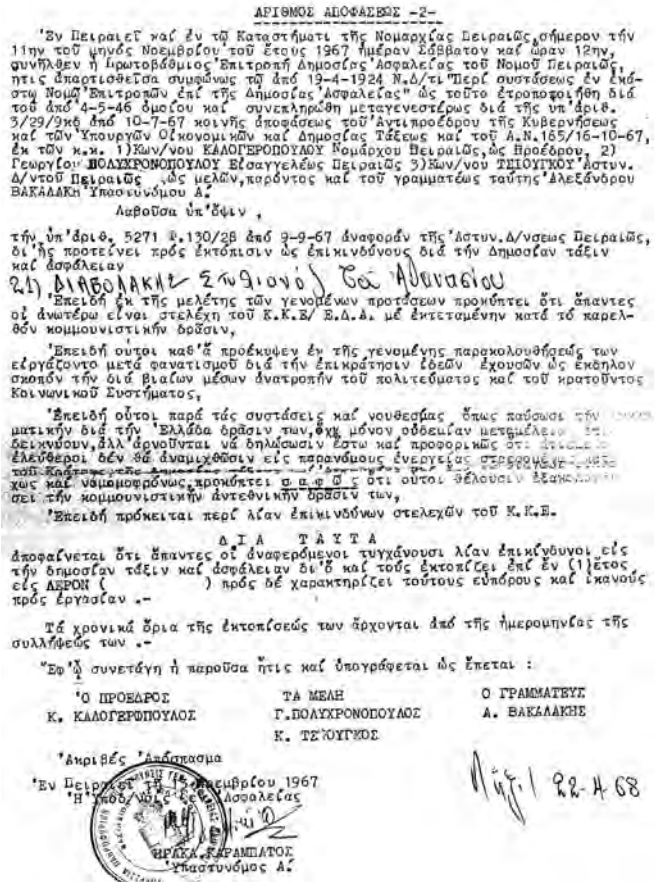
Πώς βλέπετε σήμερα το συνδικαλιστικό κίνημα;

Δε νομίζω ότι είναι ιδιαίτερα μαχητικό και διεκδικητικό. Εμείς μέχρι και απεργία πείνας κάναμε όταν τα διαιτητικά δικαστήρια έβγαζαν παράνομες αποφάσεις εξυπηρετώντας την εταιρεία και παρά τη δικαίωσή μας στην πρώτη εκδίκαση της υπόθεσης. Τότε κυριαρχούσε το θέμα του συσσιτίου. Τελικά κερδίσαμε. Φυσικά δεν ήμασταν μόνοι μας. Ανάλογη απεργία είχαν κάνει και οι φορτοεκφορτωτές όταν πήγαν να τους καταργήσουν το επάγγελμα κι εγώ ξεσήκωσα όλο το εργοστάσιο για να τους συμπαρασταθούμε.

Μας είπατε ότι η συνδικαλιστική σας δράση διακόπτεται με τη σύλληψή σας από τη χούντα. Θα θέλαμε να μας μιλήσετε λίγο για τον τρόπο που έγινε, αλλά και για τα όσα υποφέρατε στα κρατητήρια και στην εξορία.

Με συνέλαβαν αμέσως στον Πειραιά. Άλλωστε με γνώριζαν γιατί ήμουν τακτικός θαμώνας της Ασφάλειας. Με γδύνουν, μου δένουν τα πόδια με ένα «οκτώ», με ξαπλώνουν ανάσκελα, μου βγάζουν τα παπούτσια και αρχίζουν τη φάλαγγα. Πρέπει να σας πω ότι αν φας στο σώμα καμιά τριανταριά, δεν τρέχει τίποτα. Στα πόδια όμως, κάθε χτύπημα είναι ένας καινούριος πόνος. Μου έσπασαν

τον αχίλλειο τένοντα και στη συνέχεια κούτσαινα. Μετά ήρθε η εξορία. Πήγα και στη Γιούρα, όπου οι συνθήκες ήταν τόσο άθλιες που μας δάγκωναν τα ποντίκια, αλλά και στη Λέρο. Επειδή στο μεταξύ με είχαν σακατέψει πατώντας με στο κεφάλι και σπάζοντάς μου την κάτω γνάθο, δεν μπορούσα καν να μιλήσω και απλώς μουρμούριζα. Τα δόντια μου είναι ξένα. Θεωρώ ότι έπαθα καρκίνο του δέρματος εξαιτίας των χτυπημάτων στο πρόσωπο. Τα βασανιστήρια ήταν καθημερινή πρακτική. Μια άλλη φορά, καθώς με μεταφέρανε στον Καραϊσκάκη και βλέποντας ότι δεν μπορούσα να περπατήσω λόγω της κατάστασης των ποδιών μου από τη φάλαγγα, με μια κλοτσιά με πέταξαν από μια ψηλή σκάλα. Όταν λοιπόν φτάσαμε στο στρατόπεδο, ο ίδιος ο αξιωματικός που με παρέλαβε είπε: «μα πώς τον κάνανε έτσι;». Ήθελε μάλιστα να με πάει και στο νοσοκομείο αλλά δε δέχτηκε εγώ, φοβούμενος μήπως μου κάνουν χειρότερα. Έγινε καλά στη Σοβιετική Ένωση όπου με έστειλε η γυναίκα του Ζαχαριά-

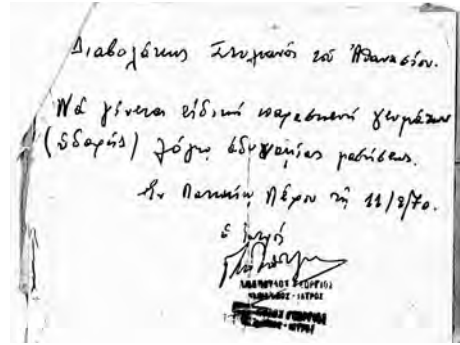
δη. Εκεί μάλιστα οι νοσοκόμες έλεγαν ότι φαινόματι ομορφόπαιδο και έπρεπε να με περιποιηθούν.

Θεωρείτε ότι τόσα χρόνια αγώνα έχουν βρει τη δικαίωσή τους;

Προσπαθούμε ακόμα. Δεν πετύχαμε ολοκληρωτικά αλλά αν θέλετε ένα παράδειγμα, θα σας πω ότι η νομιμοποίηση του Κ.Κ.Ε. είναι μια δικαίωση που δεν ήρθε μόνη της αλλά μέσα από αγώνες.

Ποια είναι η άποψή σας για τη νέα γενιά;

Είναι πολύ καλά τα σημερινά παιδιά, αλλά για τα δικά μου μέτρα είναι πολύ «ήρεμα». Πρέπει κατά τη γνώμη μου να ζωντανέψουν περισσότερο και να δουλέψουν για το καλό της πατρίδας τους και των εργαζόμενων που βλέπουν σήμερα τα δικαιώματα και το βιοτικό τους επίπεδο να συρρικνώνονται.

Η ΑΦΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΜΙΧΑΛΗ ΜΑΛΛΗ

Σημαντικό μέρος της έρευνάς μας στηρίχτηκε σε χειρόγραφες σημειώσεις του **Μιχάλη Μάλλη**, που ευγενικά μάς παραχώρησε το Παράρτημα Κερατσινίου της ΠΕΑΕΑ-ΔΣΕ. Ο Μιχάλης Μάλλης γεννήθηκε το 1924 από γονείς εργάτες. Το καλοκαίρι του 1941 οργανώνεται στο Εργατικό ΕΑΜ. Παίρνει μέρος στη μεγάλη προσπάθεια να μην πεθάνει από πείνα ο Έλληνας εργαζόμενος, ιδιαίτερα στο μέταλλο. Το Δεκέμβρη του 1941 γίνεται μέλος του ΚΚΕ. Στο τέλος του 1942 περνά στον ΕΛΑΣ Πειραιά, καπετάνιος του λόχου της Αμφιάλης. Αργότερα εντάσσεται στο 2ο Τάγμα της Κοκκινιάς. Στις 3 Σεπτέμβρη του 1943 οι Γερμανοί καίνε το πατρικό σπίτι του στην Αμφιάλη. Η κυβέρνηση της ελεύθερης Ελλάδας (ΠΕΕΑ) τον ονομάζει λοχαγό του ΕΛΑΣ στη σειρά των καπεταναίων. Το Δεκέμβρη του 1944 παίρνει μέρος στη μάχη της Αθήνας, επικεφαλής λόχου του ΕΛΑΣ. Μετά τη Βάρκιζα, τα δικαστήρια σκοπιμότητας τον δικάζουν σε είκοσι χρόνια φυλακή, από τα οποία έβγαλε τα 17 σε διάφορες φυλακές της χώρας. Αποφυλακίζεται με το υπόλοιπο της ποινής, με παρών δύο φορές το μήνα στην Ασφάλεια Πειραιά. Έρχεται σε επαφή με την τότε ΕΔΑ και δουλεύει στη διαφώτιση στην πόλη του Πειραιά. Το 1967 τον πιάνει η χούντα και τον εξορίζει στη Γιούρα. Με τη μεταπολίτευση παίρνει επαφή με το ΚΚΕ στην κομματική οργάνωση Αμφιάλης. Μαζί με άλλους αντιστασιακούς οργανώνουν την ΠΕΑΕΑ Κερατσινίου.

Η αφήγηση του Μιχάλη Μάλλη που ακολουθεί, φέρνει στην επιφάνεια σημαντικές στιγμές του Αγώνα στην ευρύτερη περιοχή μας. Κλείνει μέσα της το πρώτο ξεκίνημα με τα συνθήματα στους δρόμους, το «χωνί», την οργάνωση του ΕΛΑΣ, τα προβλήματα, τους κινδύνους, τις μάχες, το θά-

νατο. Και πάνω απ' όλα τους ανθρώπους που έγραψαν αγωνιζόμενοι το δικό τους έπος. Απλά και ταπεινά όπως κάνουν οι ήρωες.

ΤΑ ΣΥΝΘΗΜΑΤΑ, ΤΟ «ΧΩΝΙ» ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ

Γύρω στα μέσα του Οκτώβρη του 1941 φάνηκαν τα πρώτα συνθήματα στο Κερατσίνι. Όσο περνά ο καιρός, συνθήματα γράφονται παντού. Στους τοίχους, στα οδοστρώματα. Κρεμιούνται πανό, ρίχνονται προκηρύξεις, ακούγεται το χωνί. Στη Λεωφόρο Σαλαμίνας, από το «Ρομάντζο» μέχρι του Τζα-νή και από τη Δεμερτζή ως την Π. Τσαλδάρη. Τεράστια, άσπρα συνθήματα στους δρόμους, κόκκινα στους τοίχους. Τρόπος κατασκευής της μπογιάς: ασβέστης, νερό και κόκκινη μπογιά για τους τοίχους. Ασβέστης και λιωμένη ψαρόκολλα με νερό στους δρόμους. Τα συνθήματα μιλούν για την πείνα, τον Αγώνα, την Αντίσταση, τις οργανώσεις του ΕΑΜ. Καλούν το λαό να σταθεί περήφανα, να οργανωθεί στο ΕΑΜ. Τα πανό κρεμιούνται τη νύχτα, μα πρωί πρωί η αστυνομία τρέχει να τα κατεβάσει. Όμως οι εργαζόμενοι προλαβαίνουν και τα διαβάζουν.

Το χωνί! Το πιο επικίνδυνο κομμάτι της αντιστασιακής δουλειάς μέσα στην πόλη. Ο εκφωνητής έβρισκε ένα ψηλό σημείο κι από κει απευθυνόταν στον κόσμο με όλη τη δύναμη της φωνής του. Πίσω από τα κλειστά παράθυρα οι άνθρωποι άκουγαν, άκουγε όμως και ο εχθρός. Σε μια απόσταση είκοσι έως πενήντα μέτρα γύρω από τον εκφωνητή, υπήρχε ένα δίχτυ περιφρούρησης που προστάτευε το χωνί. Το χωνί ήταν ένα κομμάτι χαρτόνι που γινόταν χωνί την κατάλληλη στιγμή. Ακόμα κι εφημερίδα έκανε γι' αυτή τη δουλειά. Κοντά στην Απελευθέρωση, οι Επονίτες από την Αμφιάλη έβγαλαν μεταλλικά χωνιά.

Η προκήρυξη! Ο αντιστασιακός μ' ένα μάτσο προκηρύξεις έπαιρνε το δρόμο και μέσα στη νύχτα, πόρτα πόρτα έδινε την προκήρυξη. Με τον ίδιο τρόπο δίνονταν και διάφορες αντιστασιακές εφημερίδες. Κι εδώ υπήρχε συνεργείο περιφρούρησης.

Η ΠΡΩΤΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΛΑΣ ΣΤΟ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙ

Το Φλεβάρη του 1942, οκτώ περίπου μήνες μετά τη στρατιωτική κατάληψη της χώρας μας από τους Γερμανούς και Ιταλούς φασίστες και πέντε μήνες μετά την ίδρυση του ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο), ιδρύθηκε ο ΕΛΑΣ (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός), το οργανωμένο ένοπλο τμήμα του ΕΑΜ.

Σ' εμάς εδώ στο Κερατσίνι, η ίδρυση του ΕΛΑΣ εκφράστηκε, πέρα από την οργανωτική του τακτοποίηση και τη στρατιωτική του μορφή και με μια εκδήλωση που έμεινε αλησμόνητη σε όσους την έζησαν. Με την ευκαιρία της 25ης Μάρτη που σε λίγο ερχόταν, αποφασίστηκε μια εμφάνιση ενός τμήματος του νεοοργανωμένου ΕΛΑΣ. Κουβεντιάσαμε για διάφορα σημεία εμφάνισης. Στην Αμφιάλη δε γινόταν γιατί ήταν αραιοκατοικημένη. Στο Νερό υπήρχαν Ιταλοί, ενώ στο Κέντρο υπήρχε μεγάλη κίνηση από στρατιώτες του εχθρού. Η Ευγένεια μικρός χώρος και ακριανός. Τελικά καταλήξαμε στην περιοχή της Ανάστασης, πάνω στην οδό Βενιζέλου. Ο δρόμος αυτός, ήδη από το 1930 ήταν πυκνοκα-

τοικημένος. Είχε καφενεΐα, ουζερί και άλλα μαγαζιά.

Έτσι, λοιπόν, στις 25 Μάρτη 1942 στις 10.00 το πρωί, μαζευτήκαμε λίγοι λίγοι στο σπίτι του Πέτρου Λαγού, παλιού κομμουνιστή και τώρα μέλους του εργατικού ΕΑΜ. Μετρηθήκαμε γύρω στους τριάντα μέσα στο σπίτι, στην αυλή και μπροστά στην πόρτα. Και όταν πια ήμαστε έτοιμοι, προέκυψε θέμα σημαίας. Θα κάναμε άλλη εντύπωση αν κάποιος πήγαινε μπροστά κρατώντας μια σημαία. Το πρόβλημα τακτοποιήθηκε γρήγορα. Ο Λαγός έβγαλε από ένα σεντούκι μια μετρίου μεγέθους ελληνική σημαία και μετά έβγαλε το κοντάρι που ήταν καρφωμένο δίπλα στην πόρτα. Δέσαμε τη σημαία και πήραμε το δρόμο που βγαίνει στη Βενιζέλου. Στοιχηθήκαμε και ξεκινήσαμε προς την κατεύθυνση της Δραπετσώνας.

Ο κόσμος στην αρχή μάς έβλεπε απορημένος, ξαφνιασμένος. Έβλεπε τη σημαία, εμάς, δεν ήξερε τι να υποθέσει. Και ξαφνικά ακούγεται η φωνή του **Καψάλη**: «τραγουδι παιδιά». Κι αρχίζει να τραγουδά: «Μαύρη είν' η νύχτα στα βουνά...». Το τραγουδι πέρασε σε όλα τα στόματα και βρόντηξε ο κόσμος. Συνεχίστηκε με το «μαύρα κοράκια με νύχια γαμψά...». Χειροκροτήματα από τον κόσμο, λουλούδια από τα μπαλκόνια κι εμείς να προχωράμε. Σε μένα που σαν νεότερο είχαν δώσει τη σημαία, πλησιάζει μια κοπέλα, βγάζει από το λαιμό της ένα μικρό μενταγιόν και το περνά στο λαιμό μου.

Περνάμε προς από το θερινό σινεμά «Ορφέας» και προχωράμε μεθυσμένοι από την υποδοχή του κόσμου. Κι εκεί ακούστηκαν τα πρώτα συνθήματα: «Ζήτω η 25η Μάρτη», «Θάνατος στο φασισμό», «Λευτεριά στο Λαό». Ζυγώνουμε στον Παλατζιάν, όταν η περιφρούρηση στο μπροστινό μέρος μάς κάνει νόημα να σκορπίσουμε. Πράγματι, αυτό γίνεται. Οι πρώτοι από μας μπαίνουν στο καφενείο που είναι στη γωνία Αναπαύσεως και Βενιζέλου, οι πιο πίσω χάνονται στα δεξιά και αριστερά του δρόμου που είναι το υγειονομικό κέντρο. Εγώ με δυο τρεις άλλους μπαίνουμε στα λουτρά. Πέταξα το κοντάρι στο κηπάκι και ζώσθηκα κάτω από το πουλόβερ τη σημαία. Βέβαια, η σημαία δεν πήγε ποτέ στο σπίτι απ' όπου την πήραμε.

Σε λίγο γέμισε ο τόπος Ιταλούς πεζικάριους, αλλά και μερικούς έφιππους. Ρίξανε μια ματιά στο δρόμο, έρημος από ανθρώπους. Μπήκαν στο καφενείο, δεν είδαν τίποτα κι έφυγαν.

Να συνεχίσουμε ούτε σκέψη. Άλλωστε, οι περισσότεροι που ήταν από τη μέση και πίσω στη φάλαγγα είχαν φύγει. Έτσι, λοιπόν, προσεκτικά τράβηξε ο καθένας το δρόμο για το σπίτι του. Ήταν η πρώτη οργανωμένη εκδήλωση στο Κερατσίνι.

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΑΣ ΣΤΟ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙ

Η στρατιωτική μορφή που παίρνει ο ένοπλος αγώνας στην πόλη, νομίζω ότι αρχίζει από την άνοιξη-καλοκαίρι του 1943. Βέβαια και νωρίτερα υπήρχαν ομάδες σε διάφορες συνοικίες που τότε ακόμα βασικό τους καθήκον ήταν η περιφρούρηση των διάφορων συνεργείων του ΕΑΜ. Όμως από το καλοκαίρι του 1943 και συγκεκριμένα από το μεγάλο ανοιχτό αχτίφ που έγινε στο τότε δάσος του Περάματος, μπαίνουν οι βάσεις και δημιουργείται ένοπλος στρατός με τις ιεραρχήσεις και στρατιωτικά τμήματα.

Αυτές οι πρώτες ομάδες σιγά σιγά ενσωματώνονται στον ΕΛΑΣ. Επικεφαλής όλων αυτών των ομάδων και αργότερα του τάγματος Κερατσινίου είναι ο **Βασίλης Καψάλης**, φοιτητής της Ιατρικής, εργάτης στα πετρέλαια της Σελλ. Ο Καψάλης βρίσκεται σε μια κρίσιμη, νομίζω, περίοδο. Είναι η περίοδος που αναπτύσσεται ο ΕΛΑΣ. Τον θαμάμαι σχεδόν κάθε βράδυ με τον όρκο του ΕΛΑΣ στην τσέπη του, να μπαινοβγαίνει στα σπίτια που τον περιμένουν ομάδες να τις ορκίσει.

Εδώ πρέπει να γράψω τα μέλη των πρώτων αυτών ομάδων, εκτός από αυτούς που πήγαν αργότερα στο βουνό, όπως ο Β. Καψάλης που πήγε στη διαφώτιση της Β' Μεραρχίας του ΕΛΑΣ. Ο **Κώστας Φωτάκης**, λοχαγός του ΕΛΑΣ, ο **Παναγιώτης Κοντογιάννης**, καπετάνιος του ΕΛΑΣ, ο **Βασίλης Λαγωνίκας**, λοχαγός του ΕΛΑΣ, ο **Μιχάλης Μάλλης**, καπετάνιος λόχου του ΕΛΑΣ. Ο **Γεράσιμος Αντωνίου**, υπεύθυνος του φρουραρχείου στην Αμφιάλη, ο **Βασίλης Βεζυρόπουλος**, λοχαγός του ΕΛΑΣ, ο **Απόστολος Σεβδαλής** στην Επιμελητεία του Τάγματος. Δε θα πρέπει να ξεχάσουμε το **Μιχάλη Μωραϊτή**, διμοιρίτη, τον **Μπάμπη το Ρουμελιώτη** και τόσους άλλους που πια δεν τους θυμόμαστε.

Μπαίνει ο χειμώνας του 1943-1944. Φεύγουν ο Β. Καψάλης, ο Γιώργαρος (**Γιώργης Συναπλίδης**) και παρουσιάζονται νέα πρόσωπα. Ένας από αυτούς είναι και ο **Άλκης Καριζώνης**, υπεύθυνος του Τάγματος (ταγματάρχης). Είναι μια περίοδος που καθημερινά ερχόμαστε σε σύγκρουση με ταγματασφαλίτες στην περιοχή του Αγίου Δημητρίου, στο μεγάλο τετράγωνο Αγκιάλου, Αγ. Δημητρίου, Παπαναστασίου, Ράλλη. Στις συγκρούσεις αυτές έχουμε θύματα, δυο τρεις από τους πρωτοπόρους Ελασίτες.

Αργότερα, όταν βγήκε στην παρανομία ο Μ. Μάλλης και σκοτώθηκε ο Κ. Φωτάκης, το λόχο ανέλαβαν οι **Παναγιώτης Κοντογιάννης**, **Βασίλης Βεζυρόπουλος**, **Βασίλης Πανάγος**, **Πέτρος Δημακάκος**.

Ο ΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 1ου ΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΛΑΣ ΣΤΟ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙ

Τα όπλα με τα οποία εξοπλίστηκαν οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ στο Κερατσίνι ήρθαν από πολλές μεριές. Άλλα ήταν προσφορές πατριωτών που είχαν στα σπίτια τους συνήθως μικρά όπλα, όπως περιστροφα ή πιστόλια. Ορισμένα αγοράστηκαν με χρήματα από σαλταδόρους και λογής λογής ανθρώπους που κάνανε νταραβέρι με Ιταλούς και Γερμανούς. Τα πολλά όμως και βασικά μεγάλα όπλα όπως τυφέκια ή αυτόματα, μαζεύτηκαν με συνδυασμένες προσπάθειες πολλών μαζί συναγωνιστών και με μεγάλο κίνδυνο. Η μεγάλη ποσότητα σε τέτοια όπλα ήρθε με τη συνθηκολόγηση των Ιταλών τον Αύγουστο του 1943.

Εκεί ακριβώς, στις λίγες μέρες από τη συνθηκολόγηση και στο μπέρδεμα των αξιωματικών και φαντάρων των ιταλικών δυνάμεων, μέχρι να έρθουν να αναλάβουν οι Γερμανοί στο σχολείο που είναι Σμύρνης και Ζάππα, έπρεπε να εκμεταλλευτούμε την κατάσταση. Πράγματι, από τις πρώτες κιόλας μέρες ήρθαν σε επαφή με Ιταλούς αξιωματικούς βασικά κερατσινιώτικα στελέχη των εαμικών οργανώσεων και τους ζήτησαν όπλα. Δεν πήραμε όμως πολλά πράγματα, λίγα πιστόλια και χειροβομβίδες. Γι' αυτό, αποφασίστηκε να πάρουν μέρος σε μια καινούρια προσπάθεια ο Καψάλης, ο Ερρίκος (Ελληνας τσαγκάρης που όλη μέρα ήταν στην ταβέρνα του Κουτσού, στη γωνία Σαλαμίνας και Δεμερτζή), ο

Ο ΟΡΚΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΑΡΤΗ ΤΟΥ ΕΛΑΣ

«Ορκίζομαι ότι θα αγωνιστώ έως την τελευταία σταγόνα του αίματός μου για την πλήρη απελευθέρωση, ακεραιότητα και ανεξαρτησία της Πατρίδας, για την περιφρούρηση των συμφερόντων του ελληνικού λαού και την αποκατάσταση και κατοχύρωση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του. Για τον σκοπό αυτό θα υπακούω στις πράξεις και απόφασεις της ΠΕΕΑ και θα εκτελώ ευσυνειδήτα και πειθαρχικά τις εντολές και οδηγίες των ανωτέρων μου και θα αποφεύγω κάθε πράξη που θα με ατιμάζει σαν άτομο και σαν αγωνιστή του ελληνικού λαού».

Φωτάκης, ο Μωραΐτης, εγώ και ο Γιώργαρος. Τη δουλειά τη συντόνιζε ο Καψάλης, έχοντας βοηθό το Ζοζέ (Ιωσήφ), διερμηνέα των Ιταλών.

Με ένα γκαζοζέ εκείνης της εποχής και με κύριο κουμάντο τον Ιωσήφ, φτάσαμε έξω από τη μάτσα του σχολείου σε ένα σημείο που ήταν χαλασμένη και μπαινόβγαιναν ελεύθερα. Όταν πήγαμε να περάσουμε, μας πλησίασαν δυο Ιταλοί με τα όπλα στον ώμο. Καθάρισε όμως ο Ιωσήφ, λέγοντας πως ήταν δουλειά των ανωτέρων. Κι αρχίσαμε να κουβαλάμε δέματα που φαινόταν ότι είχαν όπλα, κουτιά και δυο τρεις κάσες. Ο Ιωσήφ είχε μπει μέσα και κάποιον συνάντησε. Σε λίγο βγαίνει και μας λέει «φτάνει, να φύγουμε». Το γκαζοζέ μούγκριζε από το φορτίο που είχε. Εμείς πηγαίναμε δίπλα του και το περιφρουρούσαμε.

Κι άρχισε η διανομή. Τα περισσότερα τα ξεφορτώσαμε από την κάτω πλευρά της Λ. Τσαλδάρη. Τα υπόλοιπα τα πήγαμε σε γιάφκα στον Άγιο Μηνά και την ίδια βραδιά τα σκορπίσαμε λίγα λίγα σε διάφορα σπίτια. Εκείνο το βράδυ συνέβηκε και το παρακάτω γεγονός που για πολύ καιρό το συζητούσαμε. Ο Καψάλης με το Γιώργο Συναπλίδη σέρνουνε ένα καρότσι με πολεμικό υλικό. Το φορτίο βαρύ, οι ρόδες σκουριασμένες. Έβγαζαν ένα σκληρό ανατριχιαστικό ήχο που μέσα στη νύχτα ακουγόταν απαίσια και... επικίνδυνα. Οι ρόδες ήθελαν λάδωμα. Του το λέει ο Καψάλης και ο Συναπλίδης απαντάει: «δε με κατουράς, πού να βρω το λάδι;» «Αυτό είναι!», πετάγεται ο Καψάλης, «κατούρα τις ρόδες ρε Γιώργαρε!». Και πραγματικά, μετά το κατούρημα οι ρόδες έπαψαν να στριγγλίζουν. Κι είχαν πολύ δρόμο να κάνουν μέχρι τον Κοκκινόβραχο.

Άλλο περιστατικό που έχει σχέση με την ανεύρεση οπλισμού. Είναι μια παρέα γύρω στους δέκα Ιταλούς, που έχουν γνωριμία με Έλληνες από την ταβέρνα του Κουτσού. Με τη συνθηκολόγηση εξέφρασαν την επιθυμία να αυτομολήσουν, ήθελαν όμως να συζητήσουν με Έλληνα αξιωματικό. Έτσι, ντύθηκε ταγματάρχης ο Καψάλης, εγώ λοχαγός και έτσι παρουσιάστηκα στους Ιταλούς. Τελικά, αυτή η δουλειά είχε καλά αποτελέσματα. Πάνω από είκοσι Ιταλοί στρατιώτες με πλήρη οπλισμό ήρθαν σε μας. Τους βάλαμε στο υπόγειο του σπιτιού του Καψάλη και τους ντύσαμε όλους με πολιτικά ρούχα. Συσσίτιο έπαιρναν από την ταβέρνα του Ιορδανίδη (Ρώσου). Όλους, λίγους λίγους, τους προωθήσαμε στην ελεύθερη Ελλάδα.

Ο ΕΛΑΣ Κερατσινίου προμηθεύτηκε όπλα, βασικά ιταλικές αραβίδες, με τον εξής τρόπο: Μπαίνοντας ο Μάης του 1944, οι πιτσιρικάδες που δεν είχαν τίποτε να κάνουν, αφού τα σχολεία τα είχαν οι κατακτητές, βουτούσαν στη θάλασσα του λιμανιού του Κερατσινίου, στο μόλο που ξεφόρτωναν το κάρβουνο. Σε μια βουτιά, ένας πιτσιρικάς ανέβασε ένα όπλο. Βούτηξαν τότε όλοι μαζί και είδαν κάτω στον πάτο της θάλασσας εκατοντάδες όπλα ριγμένα. Οι μικροί έτρεξαν, μας βρήκαν και μας έδειξαν ένα από αυτά. Τα κοντάκια ήταν σάπια, αλλά το κύριο όπλο βρισκόταν σε καλή κατάσταση. Στις επόμενες μέρες οι μικροί ξεδιάλεξαν καμιά τριανταριά σε πιο καλή

Έργο της μαθήτριας Ηλιάνας Ταουξή

κατάσταση. Αυτά τα όπλα δόθηκαν σε τεχνίτες που έφτιαζαν κοντάκια, μετά καθαρίστηκαν από τη σκουριά και έγιναν όπλα στα χέρια των Ελασιτών. Τέτοια όπλα, μερικά, χρησιμοποιήθηκαν και στη μάχη της Ηλεκτρικής και της Κοπής.

Άλλο! Ένας Γερμανός, εκεί στο τέλος του καλοκαιριού του 1944, έκοβε βόλτες στα Ταμπούρια και φαινόταν καθαρά ότι κάτι γύρευε. Τον πλησίασαν και τον ρώτησαν αν θέλει τίποτα κι εκείνος ζήτησε... το ΕΑΜ. Τον πήραν παράμερα, παρουσιάστηκε ο Παναγιώτης Κοντογιάννης και σ' αυτόν παρέδωσε ό,τι κουβαλούσε πάνω του: ένα πιστόλι, δυο χειροβομβίδες κι ένα ζευγάρι κιάλια. Ο Γερμανός ζήτησε άσυλο. Του το υποσχέθηκαν αν βοηθούσε να πάρουμε κι άλλο υλικό. Πράγματι, μαζί με τον Κοντογιάννη πήγαν στην αποθήκη που δούλευε ο Γερμανός και φόρτωσαν ένα καρότσι διάφορα πράγματα. Αυτό έγινε δυο τρεις φορές. Μετά σταματήσαμε γιατί ήταν επικίνδυνα. Ο Γερμανός προωθήθηκε στην ελεύθερη Ελλάδα.

Ο **Αριστόδημος Φασουλάκης**, λοχαγός του λόχου της Κοπής του ΕΛΑΣ, έφερε τον αξιωματικό της φρουράς στο επιταγμένο μηχανουργείο στον Πειραιά, Παπαστράτου 25 και παρέδωσε ορισμένα δέματα με οπλισμό. Το χαρακτηριστικό αυτής της ενέργειας ήταν ότι ο αξιωματικός ζήτησε –και του δώσανε– απόδειξη για ό,τι παρέδωσε!

Στο Πέραμα, πιο πέρα από τα καζάνια της Σελλ, υπήρχαν από παλιά μικρά ναυπηγεία. Όταν ήρθαν οι Γερμανοί, τα επίταξαν και δούλευαν γι' αυτούς. Επίσης, άρχισαν να κατασκευάζουν και τιμμεντόπλοια. Σε όλο αυτό το συγκρότημα δούλευε πάρα πολύς κόσμος και πολλοί από το Κερατσίνι, στην πλειοψηφία τους οργανωμένοι στις εαμικές οργανώσεις. Οι Γερμανοί είχαν σαν βοηθούς ένοπλους Ιταλούς στρατιώτες που όμως δεν έκρυβαν τη δυσaréσκειά τους για τους Γερμανούς. Εδώ, λοιπόν, οι δικοί μας εκμεταλλεύτηκαν την περίπτωση και κατάφεραν να τους κάνουν να δεχτούν να παραδώσουν τα όπλα τους κι εμείς αναλάβαμε να τους περάσουμε στην ελεύθερη Ελλάδα. Πράγματι, έτσι έγινε. Οι Ιταλοί φύγανε και τα όπλα κρύφτηκαν στην υδροφόρα που δούλευε ο Ελασίτης **Βαγγέλης Διονυσίου**. Ύστερα από μερικές μέρες οργανώθηκε η μεταφορά των όπλων από το Πέραμα στο Κερατσίνι. Αυτή την επιχείρηση την ανέλαβε ο λόχος του ΕΛΑΣ Ταμπουρίων. Στο φορτηγό φορτώθηκαν τα όπλα κι από πάνω ρίξανε οικοδομικά ξύλα. Πλάι στον οδηγό κάθονταν ο Παναγιώτης Κοντογιάννης και ο Αντώνης Αντύπας. Το πιο δύσκολο ήταν να περάσουν το γερμανικό μπλόκο της Σελλ που λειτουργούσε σε εικοσιτετράωρη βάση. Κτύπησε η καρδιά των παιδιών μας καθώς τους έκαναν σήμα να σταματήσουν. Ο σκοπός έριξε μια ματιά, είδε τα ξύλα (τέτοια φορτία πέρναγαν πολλές φορές τη μέρα) και τους έκανε νόημα να φύγουν. Η καρδιά των παιδιών ξαναγύρισε στη θέση της.

Ο οπλισμός του Τάγματος του Κερατσινίου βρισκόταν κρυμμένος σε διάφορες γιάφκες-αποθήκες. Συχνότατα, για λόγους ασφάλειας, τα όπλα μεταφέρονταν τη νύχτα από το ένα μέρος στο άλλο, συνήθως γιατί γινόταν αντιληπτή η γιάφκα από τους γείτονες. Έπρεπε το υλικό να φύγει και να πάει αλλού. Οργανωνόταν, λοιπόν, ολόκληρη επιχείρηση μεταφοράς με εμπροστοφυλακή, πλαγιοφυλακή, οπισθοφυλακή, συνδέσμους και μεταφορείς.

5ο ΚΕΦΑΛΙΟ ΤΟ ΜΠΛΟΚΟ ΤΗΣ ΚΟΚΚΙΝΙΑΣ

«Τότε, από τ' άλλο μέρος φάνηκε αργά βαδίζοντας να 'ρχεται Αυτός με το Σβησμένο Πρόσωπο, που σήκωνε το δάχτυλο κι οι ώρες ανατρίχιαζαν στο μεγάλο ρολόι των Αγγέλων. Και σε όποιον λάχαινε να σταθεί μπροστά, ευθύς οι άλλοι τον αρπάζανε από τα μαλλιά και τον εσούρνανε χάμου πατώντας τον.»

Οδυσσεάς Ελύτης, «Άξιον Εστί»

Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΜΑΣ ΣΤΗ ΜΑΝΤΡΑ ΤΟΥ ΜΠΛΟΚΟΥ ΤΗΣ ΚΟΚΚΙΝΙΑΣ

Στις 4 Δεκέμβρη 2014 η ομάδα μας επισκέφτηκε το Μνημείο Αντίστασης στη Μάντρα Μπλόκου Κοκκινιάς. Εκεί, μας περίμενε η κυρία **Ειρήνη Ρηνιώτη** που μέσα από μια συγκλονιστική αφήγηση,

μας πήγε πίσω, σε μια όχι και τόσο μακρινή εποχή, που όπως η ίδια τόνισε, ο καθένας έπρεπε να επιλέξει για να φτάσει είτε στα υπόγεια του εαυτού του είτε σε μια ανώτερη κορφή της ύπαρξής του. «Είμαστε τελικά οι επιλογές μας», εξήγησε η κυρία Ρηνιώτη. Και μέσα από αυτές, κάποιοι επέλεξαν την κουκούλα, την προδοσία και τη θηριωδία. Κάποιοι άλλοι, το δρόμο της τιμής, των ιδανικών, της αξιοπρέπειας και του Αγώνα. Όπως ο λοχαγός του ΕΛΑΣ **Αποστόλης Χατζηβασιλείου**, που όταν τον σέρνουν και του βγάζουν τα μάτια καλώντας τον να προδώσει, απαντά: «ψηλά τα κεφάλια αδέρφια, δεν προδίδω κανένα».

Κάτω από τον καυτό αυγουσιτιάτικο ήλιο η δίψα είναι αφόρητη. Οι γυναίκες και τα παιδιά μάταια προσπαθούν να δώσουν λίγο νερό στους άντρες. Γερμανοί και ταγματασφαλίτες δεν το επιτρέπουν. Ένα κοριτσάκι έξι ετών δεν το δέχεται. Γλιστρά πολλές φορές ανάμεσά τους και προσπαθεί να φτάσει τα αγαπημένα του πρόσωπα. Το σταματούν, μα εκείνο πεισματικά αντιστέκεται. Του μπα-

ραλιάζουν τα πόδια για να μην επιμένει να εξευτελίσει τις σιδερόφρακτες ορδές.

Γύρω μας ένα δάσος από φωτογραφίες αγωνιστών συντροφεύει τις μήνες... Ο προδότης περνά ανάμεσα στις πεντάδες των γονατισμένων πατριωτών, τους δείχνει με το δάχτυλο. Λίγο αργότερα θα σκυλέψει τα κορμιά τους. Θα πάρει τη βέρα τους και το σταυρό τους. Ένας ένας οι αγωνιστές περνούν την Πορτάρα και

εκτελούνται από το Γερμανό δήμιο. Εκείνος πίνει ούζο την ώρα του μακελλείου και παραληρεί: «άλλες κόμμουνιστ καπούτ».

Πίσω μας ένα ραδιόφωνο εκείνου του καιρού. Ένα τυχερό ραδιόφωνο, που επέζησε από τους Γερμανούς και δε σώπασε, για να μεταδώσει την είδηση της Απελευθέρωσης που θα ερχόταν λίγους μήνες μετά.

Βγαίνουμε έξω, στο παλιό ταπητουργείο. Διακρίνουμε τα ίχνη από τις σφαίρες στους τοίχους και κάποια λουλούδια που αφήνουν εκείνοι που θυμούνται. Σκεφτόμαστε τους 8.000 που μεταφέρονται στο Χαϊδάρι κι εκείνους που διασκορπίζονται στα στρατόπεδα συγκέντρωσης των ναζί. Καθώς ανεβαίνουν στο τρένο, προσπαθούν ν' αφήσουν έστω ένα σημείωμα στις γυναίκες τους που ελάχιστα θα ξαναδούν.

Σήμερα, μια κυρία 76 ετών επισκέπτεται το μνημείο. Στέκεται ταπεινά μπροστά από τις φωτογραφίες των εκτελεσθέντων. Αφήνει κάπου ένα λουλούδι. Ανασηκώνει ελαφρά τη φούστα της και κοιτάζει τα σημάδια στα πόδια της. Είναι εκεί για να της θυμίζουν ότι εκείνη τη μέρα δεν κατάφερε να φτάσει με το κανατάκι της στους δικούς της. Είχε προλάβει όμως να ξεδιψάσει κάποιους άλλους.

Κι ήταν για κείνη το ίδιο.

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟ

φίες και τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο τις είχαν τοποθετήσει. Έμαθα πράγματα που δεν ήξερα και αναρωτήθηκα γιατί έγιναν αυτές οι φρικαλεότητες και οι άνθρωποι αναγκάστηκαν να περάσουν αυτά που πέρασαν». **Χρήστος Χάλακ**

◆ «Το εκτελεστήριο... Όσο περίεργο κι αν ακούγεται, σ' αυτό το χώρο μπορούσα να νιώσω τον πόνο, το φόβο, αλλά και την περηφάνια που ένιωθαν οι άνθρωποι που θα εκτελούνταν». **Ηλιάνα Ταουξή**

◆ «Βλέποντας τις τρύπες από τις σφαίρες στους τοίχους, προσπαθώ να καταλάβω τι είχαν περάσει αυτοί οι άνθρωποι για να αποκτήσουν την ελευθερία τους, που εμείς σήμερα τη θεωρούμε δεδομένη και δεν της δίνουμε την αξία που πρέπει». **Κωνσταντίνα Καραγεωργίου**

◆ «Κάτι που δε θα ξεχάσω ποτέ και που έχει χαραχτεί στη μνήμη μου, είναι ο απάνθρωπος τρόπος που εκτελούσαν τους αντιστασιακούς. Όποιος έμπαινε στο χώρο εκείνο, τον πυροβολούσαν πισώπλατα». **Ειρήνη Γκεβεζοπούλου**

◆ «Το κτίριο ήταν πολύ καλά διατηρημένο. Το ίδιο και η πόρτα απ' όπου περνούσαν όσοι πήγαιναν για εκτέλεση. Εντυπωσιάστηκα από το έργο τέχνης με τις φωτογραφίες των αγωνιστών, αλλά και από το ντοκιμαντέρ που είδαμε». **Μιχάλης Πάνου**

◆ «Μέσα από την αφήγηση, τις εικόνες, τον τόπο όπου εκτελούσαν τους άντρες, ήταν σαν να

ζούσα εκείνες τις στιγμές. Οι μνήμες ξυπνούσαν και μπορούσες να ζεις στο παρόν όσα γίνονταν τότε». **Στέλλα Ροζάκη**

◆ «Η επίσκεψή μας στην Κοκκινιά ήταν συγκλονιστική. Μεταλλικοί στύλοι με φωτογραφίες εκείνων που είχαν εκτελέσει οι Γερμανοί. Η αφήγηση της κυρίας Ρηνιώτη μάς έδειξε με παραδείγματα την τραγικότητα εκείνων των ημερών, όταν οι κατακτητές εκτελούσαν τους Έλληνες αντιστασιακούς με υπόδειξη των δωσιλόγων». **Παναγιώτης Ντζάνος**

◆ «Με έκπληξη άκουσα την ιστορία που μας διηγήθηκαν. Βασάνιζαν και εκτελούσαν αθώους ανθρώπους». **Ρένος Μιχαλάτος**

◆ «Έμαθα πολλά. Μου αρέσει που μπήκα τελικά σ' αυτή την ομάδα. Γνώρισα ένα κομμάτι της Ιστορίας και τους ήρωες της Αντίστασης». **Γεωργία Γκανά**

◆ «Ήταν μια καταπληκτική εμπειρία κατά τη γνώμη μου. Μάθαμε την ιστορία μέσα από αληθινές μαρτυρίες. Ο χώρος ήταν άριστα διατηρημένος. Με εντυπωσίασε το έργο τέχνης με τις φωτογραφίες των νεκρών της Μάντρας της Κοκκινιάς. Η κυρία Ρηνιώτη είχε έναν αφοπλιστικό τρόπο που μας καθήλωνε. Όμορφος ο εξωτερικός χώρος. Κι όμως... Ήταν ένας τόπος εκτέλεσης». **Γεωργία Νικολέτου**

◆ «Πολύ εντυπωσιακή η ξενάγηση. Μάθαμε πράγματα που δεν ξέραμε. Γνωρίσαμε ήρωες από τους οποίους άλλοι σκοτώθηκαν και άλλοι κατάφεραν και επιβίωσαν. Ο χώρος της εκτέλεσης ήταν θλιβερός και φρικιαστικός». **Ειρήνη Χειρδάρη**

◆ «Βρεθήκαμε σ' ένα χώρο όπου τόσος κόσμος άφησε την ψυχή του. Μάθαμε πράγματα για την περιοχή μας που μέχρι σήμερα δεν είχαν ακουστεί. Άνθρωποι που πάλευαν για να ζήσουν, αναζητώντας κάτω από τον ήλιο ένα μπουκάλι νερό. Παιδιά και νέοι που εκτελέστηκαν άδικα από βαρβάρους. Μάνες που έβλεπαν τα παιδιά τους να ξεκοιλιάζονται μπροστά στα μάτια τους. Αυτοί οι άνθρωποι δεν έχουν χαθεί. Ζουν στη μνήμη μας και στις καρδιές μας. Πάλεψαν για μας και πρέπει να τους τιμάμε όπως τους αξίζει. Μας δόθηκε η ευκαιρία να γυρίσουμε για λίγο το χρόνο πίσω». **Κέλλυ Καμπισέλλη**

◆ «Το μέρος και οι γνώσεις που αποκόμιζες, σου έδιναν έμπνευση. Είδαμε από κοντά τη μάντρα όπου εκτελέστηκαν οι Έλληνες και τις σφαίρες στους τοίχους. Ακολούθησε μια ιστορική αναδρομή μέσα από την οποία μάθαμε πράγματα που δεν ξέραμε. Θα ήθελα να ξαναπάω». **Γιάννης Κεπεσίδης**

◆ «Ανατριχιαστικές αλλά ενδιαφέρουσες οι ιστορίες που ακούσαμε για τα χρόνια της κατοχής και τη θυσία των πατριωτών στο μπλόκο της Κοκκινιάς». **Κατερίνα Κιάσσου**

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΜΠΛΟΚΟ ΤΗΣ ΚΟΚΚΙΝΙΑΣ: 17 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1944

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΑΙΜΑΤΟΒΑΜΜΕΝΟ ΑΥΓΟΥΣΤΟ 4-8 ΜΑΡΤΗ 1944: Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΟΚΚΙΝΙΑΣ

Τα μπλόκα κατά την περίοδο της κατοχής ήταν στρατιωτικές επιχειρήσεις των Γερμανών και των συνεργατών τους και πραγματοποιούνταν σε συνοικίες με έντονη αντιστασιακή δράση. Στόχος τους ήταν να ξεδοντιαστεί η Αντίσταση και να περιοριστεί η επιρροή του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ στο

λαό. Ήταν λοιπόν τα μπλόκα μια μορφή αντιποίνων και μια μέθοδος εκφοβισμού, που στόχος της ήταν να στρέψει τους πολίτες ενάντια στην οργανωμένη αντίσταση. Στη «φιλοσοφία» αυτή των κατακτητών εντάσσονται και τα ολοκαυτώματα σε πανελλήνιο επίπεδο.

Η Κοκκινιά, λοιπόν, δε βρίσκεται τυχαία στο στόχαστρο Γερμανών, χωροφυλάκων και ταγματoσφαλιτών. Η περιοχή αντιστέκεται πεισματικά με το 6ο Ανεξάρτητο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ, τους αγωνιστές της ΕΠΟΝ και το μεγαλύτερο μέρος του λαού της. Από τις 4 Μάρτη 1944, χωροφύλακες και ταγματoσφαλίτες προσπαθούν να εισβάλουν στην πόλη, αλλά αναχαιτίζονται από αγωνιστές του ΕΛΑΣ. Την επόμενη ημέρα, σ' ένα μεγαλειώδες συλλαλητήριο κατά της ασκούμενης τρομοκρατίας, οι Κοκκινιώτες δέχονται πολυμέτρη επιδρομή που μετά από αιματηρές μάχες λήγει με την οπισθοχώρηση των Γερμανών και των συνεργατών τους. Νέα επιδρομή στην Κοκκινιά γίνεται την επόμενη ημέρα, μετά από τη μαζική πανεργατική απεργία, που διατρανώνει τη συμπαράσταση και την αλληλεγγύη του πειραιϊκού λαού προς τους Κοκκινιώτες αγωνιστές. Ακολουθεί και πάλι αιματοχυσία και άτακτη φυγή των φασιστών.

Στις 7 του Μάρτη και ύστερα από τις επιθέσεις των Γερμανών που εντείνονται, ο ΕΛΑΣ αποφασίζει γενική επίθεση του Λαϊκού Στρατού. Δίνονται μάχες σώμα με σώμα, αλλά τα πυρομαχικά τελειώνουν. Η απόφαση είναι να συνεχιστεί η μάχη με πέτρες ή ακόμα και με τα χέρια. Περίπου 1.000 ναζι κυκλώνουν την πόλη. Την ίδια νύχτα, μαζί με τους ντόπιους συνεργάτες τους, κάνουν επιδρομές στα σπίτια, τρομοκρατούν και συλλαμβάνουν Κοκκινιώτες, στην προσπάθειά τους να εντοπίσουν μαχητές του ΕΛΑΣ και του ΕΑΜ. Το απόγευμα της 8ης του Μάρτη φεύγουν, μεταφέροντας 300 αιχμαλώτους στο Χαϊδάρι.

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΠΛΟΚΟΥ

Πέντε μήνες μετά, η εκδικητική μανία των ναζι και των συνεργατών τους γράφει την αιματοβαμμένη συνέχεια. Δεν έχει ακόμα χαράξει το πρωινό της 17ης Αυγούστου και η Κοκκινιά πολιορκείται από γερμανικά στρατεύματα κι από τις ορδές των γερμανοτσολιάδων. Μέσα σε λίγα λεπτά μπλοκαρίστηκαν όλα τα περάσματα που οδηγούσαν προς τον Πειραιά, το Κερατσίνι και το Αιγάλεω, οι δίοδοι δηλαδή απ' όπου θα μπορούσε να διαφύγει κανείς ξεγλιστρώντας στις γύρω περιοχές. Το γεγονός αυτό φανέρωνε πως όλα γίνονταν βάσει ενός στρατιωτικού σχεδίου καλά μελετημένου. Μάλιστα οι εισβολείς, που οι μαρτυρίες τους υπολογίζουν σε 3.500-4.000 άνδρες, είχαν τόσο καλά οργανώσει την επιχείρηση, που είχαν φέρει μαζί τους ελαφρά μηχανοκίνητα, ακόμη κι ένα μικρό κανόνι.

Σε λίγο ακούστηκε η φωνή των ταγματoσφαλιτών: «Προσοχή – Προσοχή! Σας μιλάνε τα Τάγματα

Ασφαλείας. Όλοι οι άνδρες από 14 χρόνων και πάνω να πάνε στην πλατεία της Οσίας Ξένης για έλεγχο ταυτοτήτων. Όσοι πιαστούν στα σπίτια τους θα τουφεκίζονται επί τόπου».

Δε συμμορφώθηκαν όλοι στο κάλεσμα. Αρκετοί ήταν αυτοί που κρύφτηκαν στις σκεπές των σπιτιών, στις ταράτσες, στα υπόγεια, σε πηγάδια και όπου αλλού ήταν δυνατό. Άλλοι με χίλιες προφυλάξεις προσπάθησαν να βρουν κενά στο μπλόκο και να διαφύγουν στις γύρω συνοικίες. Όταν, όμως, ανέτειλε ο ήλιος, βρήκε στην πλατεία και στους γύρω δρόμους συγκεντρωμένα γύρω στα 25.000 άτομα κι ανάμεσά τους πάρα πολλούς Εαμίτες αγωνιστές και αγωνίστριες.

Ο καπετάνιος του Α' σώματος στρατού του ΕΛΑΣ **Σπύρος Κωτσάκης**, γνωστός με το ψευδώνυμο **Νέστορας**, δίνει τη δική του περιγραφή για τις θηριωδίες των κατακτητών και των οργάνων τους, γράφοντας ανάμεσα σε άλλα: «Περνάνε ανάμεσα οι χαφιέδες. Εδώ πολλοί χωρίς μάσκα και υποδείχνουν τους αγωνιστές, τα στελέχη της Αντίστασης, του ΚΚΕ, του ΕΑΜ, του ΕΛΑΣ, της ΕΠΟΝ, της ΟΠΛΑ. Τους παίρνουν, τους πηγαίνουν στη μάντρα και τους εκτελούν. Μέχρι να τους πάνε στον τόπο της εκτέλεσης τούς βασανίζουν απάνθρωπα για να προδώσουν. 72 εκτέλεσαν στη μάντρα της Οσίας Ξένης, 42 στη μάνδρα στ' Αρμένικα, 40 στο Σκιστό. Αφού τους εκτέλεσαν με ριπές, τους έριξαν βενζίνη και τους έκαψαν, πολλούς μάλιστα μισοζώντανους. Στον 4ο Καραβά (Αρμένικα) από τα 90 σπίτια έκαψαν τα 80. Συνολικά σ' όλο το μπλόκο οι σκοτωμένοι είναι πάνω από 300 και τα καμένα σπίτια ξεπερνάει τα 100. Η λεηλασία και το πλιάτσικο χωρίς προηγούμενο. Χιλιάδες χρυσές λίρες δόθηκαν από τους συγγενείς των συλληφθέντων για να αφηθούν ελεύθεροι οι δικοί τους. Οκτώ χιλιάδες έκλεισαν στο Χαϊδάρι και χίλιους μετέφεραν στη Γερμανία, απ' όπου λίγοι γύρισαν πίσω. Τελευταίους εκτέλεσαν οι Γερμανοί και τους προδότες, τα όργανά τους».

Στις 24 Σεπτεμβρίου 1944, 40 ημέρες μετά το μακελλείο, οι Γερμανοί χτυπούν για τρίτη φορά την Κοκκινιά πυροβολώντας το πλήθος που είχε συγκεντρωθεί στην πλατεία της Οσίας Ξένης για την τελετή της επιμνημόσυνης δέησης. Λίγες ημέρες αργότερα η Ελλάδα θα απελευθερωνόταν.

Σε λίγα μέρη μπορεί να δει κανείς και να καταλάβει τόσο καθαρά το αποτρόπαιο πρόσωπο του φασισμού, όσο σε τούτη τη μάντρα. Ωστόσο, τα θυσιαστήρια βρίσκονται διάσπαρτα σε όλη την Ελλάδα και βροντοφωνάζουν: «Ποτέ ξανά!».

ΔΙΑΜΑΝΤΩ ΚΟΥΜΠΑΚΗ

Σεχωριστή μορφή της ημέρας του μπλόκου της Κοκκινιάς, η ηρωική Επονίτισσα, **Διαμάντω Κουμπάκη**. Σύμφωνα με το **Σπύρο Κωτσάκη**, καθώς την πήγαιναν οι γερμανοσοβιάδες στη μάντρα, χτυπώντας την με τους υποκόπανους και ξεσκίζοντας τις σάρκες της, είπε: «Μια ζωή έχουμε, ας την πάρουν οι προδότες. Χιλιάδες λεβέντες θα εκδικηθούνε». Η αφήγηση που ακολουθεί, προέρχεται από χειρόγραφες σημειώσεις του **Μιχάλη Μάλλη**, που μας παραχώρησε το Παράρτημα Κερα-

τσινίου της ΠΕΑΕΑ –ΔΣΕ.

Γνώρισα τη Διαμάντω την άνοιξη του 1944. Βρεθήκαμε κι οι δυο παράνομοι στην ίδια γιάφκα. Εγώ ερχόμουν από το Κερατσίνι, εκείνη από τη Δραπετσώνα. Εγώ απ' τον ΕΛΑΣ, εκείνη απ' την ΕΠΟΝ. Στην αρχή πιστέψαμε ότι θα φεύγαμε για έξω. Όμως τελικά, μας πήρε η οργάνωση της Κοκκινιάς που μ' έστειλε εμένα καπετάνιο στο λόχο του ΕΛΑΣ στον Αϊ Γιώργη κι εκείνη γραμματέα της ΕΠΟΝ στην ίδια συνοικία.

Είναι η περίοδος της ραγδαίας προέλασης του κόκκινου στρατού στο ανατολικό μέτωπο. Οι άλλοι σύμμαχοι, από τις αρχές του Ιούνη του 1944 έχουν αποβιβαστεί στην κατεχόμενη Ευρώπη. Ο κόσμος διψάει για νέα. Το ραδιόφωνο είναι στα χέρια των κατακτητών, τα παράνομα είναι λίγα. Κάποιοι ακούν Λονδίνο, Κάιρο, Μόσχα. Τότε αποφασίζεται από την οργάνωση του ΕΑΜ να βγάλουμε χωνί και τη μέρα!

Ήταν κάτι που δε γνωρίζαμε τι θα βγάλει. Όμως ξεκινήσαμε και σε λίγο οι Κοκκινιώτες έβλεπαν και άκουγαν μέρα μεσημέρι να τους μιλά το χωνί.

Η Διαμάντω με το χωνί να μεταδίδει ειδήσεις απ' όλα τα μέτωπα! Από το Ανατολικό Μέτωπο, τη Δύση, την Άπω Ανατολή, από τις εδώ συγκρούσεις του ΕΛΑΣ με το στρατό κατοχής. Κι εγώ κοντά της μ' ένα αυτόματο στα χέρια να την περιφρουρώ. Στις αρχές Αυγούστου ζήτησαν να πάει η Διαμάντω στην ΕΠΟΝ Κορυδαλλού. Άρχισε να δουλεύει εκεί, είχε όμως πρόβλημα σπιτιού κι έτσι έμενε στη Νεάπολη μέχρι τη μέρα του μπλόκου.

Εημερώνει η 17η Αυγούστου 1944. Βρισκόμαστε κάπου στη Νεάπολη. Έχουμε αργήσει να κοιμηθούμε –ήμαστε επιφυλακή ως αργά– και μας ξυπνά ο σύνδεσμος του λόχου, ένας μικρός που τον λέγαμε **Αραβίδα**, γιατί η μακρύκανη αραβίδα που κάποτε του είχαν δώσει ήταν μεγαλύτερη από το μπόι του. Μας λέει ότι χαμηλά η Κοκκινιά είναι μπλοκαρισμένη από Γερμανούς και ταγματασφαλίτες, οι οποίοι έρχονται και προς τα πάνω. Ταμπουρωθήκαμε σε μια μάντρα. Είναι η μάντρα της Νεάπολης που και εκεί εκτέλεσαν οι Γερμανοί αρκετούς πατριώτες τη μέρα αυτή. Σε λίγο έχει αρχίσει γερό τουφεκίδι με τους πρώτους ταγματασφαλίτες που ξεπρόβαλαν. Δεξιά μου, λίγα μέτρα πιο κει, η άκρη του ματιού μου παίρνει μια γυναίκα με μια ιταλική αραβίδα να πολεμά το ίδιο όπως και τ' άλλα παλικάρια. Ήταν η Διαμάντω!

Ανοίγουμε την αυλόπορτα και ορμάμε μπροστά, ρίχνουμε ακατάπαυστα. Οι πρώτοι από μας στρίβουν αριστερά το δρόμο που οδηγούσε στον ξεροπόταμο που άρχιζε από τη Νεάπολη, περνούσε από την Αμφιάλη κι έφτανε στον όρμο του Κερατσινίου. Μερικοί τα καταφέρνουν και φτάνουν στον ξεροπόταμο, σώθηκαν. Ο Βάσια περνάει κρατώντας το τραυματισμένο χέρι του. Ο επιλοχίας μας γαζώνεται από μια ριπή, αλλά περνά κι αυτός. Ο «γέρος» πέφτει λίγα μέτρα πριν φτάσει στο χαντάκι. Την ίδια τύχη έχει κι άλλος ένας που δεν τον γνώριζα. Οι άλλοι, μπροστά στον κίνδυνο να μείνουμε για πάντα εκεί, αλλάζουμε κατεύθυνση.

Εγώ, ο Αραβίδας και η Διαμάντω ταμπουρωνώμαστε σ' ένα άλλο σπίτι, εκατό μέτρα πιο πάνω. Η ώρα περνά και μια απόλυτη ησυχία έχει απλωθεί παντού. Αυτό μας παραξένεψε και αποφασίσαμε να δούμε τι γίνεται. Πρώτη έφυγε η Διαμάντω. Γυναίκα είπαμε, ευκολότερα θα κινηθεί. Περνά η ώρα και δε φαίνεται κανείς. Φεύγει και ο Αραβίδας να πάει να δει. Γύρισε αργότερα αναστατωμένος και κλαί-

γοντας – δώδεκα ετών αγοράκι ήταν – και μου είπε πως είχαν πιάσει τη Διαμάντω.

Η είδηση με συγκλόνησε. Ο Αραβίδας όμως μου είπε και κάτι άλλο: πώς το ρέμα είναι λεύτερο. Πετάχτηκα πάνω, τον πήρα από το χέρι και άρχισα να τρέχω προς το μεγάλο ρέμα. Δρασκελίσα δυο τρεις νεκρούς μας, έσκυψα για τελευταία φορά πάνω από το «γέρο» και πήδησα στο βάθος του ρέματος που οδηγούσε στην Αμφιάλη. Εκεί κάπου πρέπει να έχασα το μικρό. Ευτυχώς, έζησε κρυμμένος όλη μέρα και τη νύχτα σε μια σχισμή του ποταμού, σκεπασμένος με κλαριά και θάμνους. Εγώ πέρασα στην Αμφιάλη. Αφησα στο φρουραρχείο το αυτόματό μου και τράβηξα για την Ευγένεια.

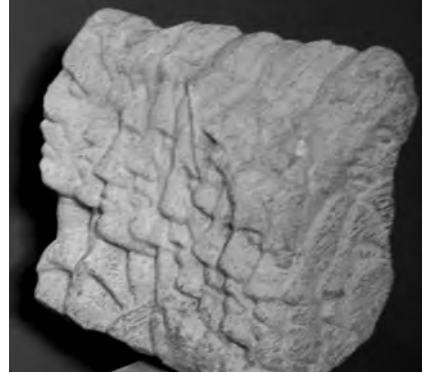
Το ίδιο απόγευμα πήγα πάλι στην Κοκκινιά. Κι εκεί, την τελευταία στιγμή κι ενώ μου είχαν πει πως οι Γερμανοί είχαν λύσει τα μπλόκα στα Κιλικιανά, πέφτω πάνω σε μια γερμανική περίπολο, η οποία έσερνε πίσω της καμιά δεκαριά Έλληνες κρατούμενους. Μ' ένα νεύμα ένας Γερμανός μού έδωσε να καταλάβω πως πρέπει να μπω στην ομάδα των κρατούμενων. Δε μ' έβαξαν. Κι ήμουν οπλισμένος. Είχα πάνω μου μια μπερέτα που μου την είχε δώσει ο λοχαγός του ΕΛΑΣ της Ευγένειας, Χρήστος Ιωακειμίδης.

Φτάσαμε στην Οσία Ξένη όταν πια τα αυτοκίνητα φόρτωναν τους τελευταίους κρατούμενους. Εκεί, στη λίγη ώρα που περιμέναμε, έμαθα από αυτόπτες μάρτυρες ότι είδαν να φέρνουν τη Διαμάντω και πως τώρα πια ήταν νεκρή.

Η Διαμάντω πιάστηκε κοντά στην πλατεία των Γερμανικών. Στην αρχή δεν τη γνώρισαν. Ένας χαφιάς τελικά την κάρφωσε. Έξαλλοι οι ταγματασφαλίτες όρμησαν πάνω της. Το λένε οι μαρτυρίες όσων την είδαν όταν τη φέρανε στην Οσία Ξένη. Ξεσκισμένα ρούχα, αίματα να τρέχουν από παντού, το ένα στήθος χαραγμένο βαθιά από μαχαίρι ή ξιφολόγχη. Το πρόσωπό της παραμορφωμένο απ' τα χτυπήματα, το φόρεμά της ξεσκισμένο και οι μηροί της γεμάτοι ουλές που είχαν γίνει από τις ξιφολόγχες των ταγματασφαλιτών. Όταν σ' αυτή την κατάσταση την είδε ο κόσμος που από το πρωί βρισκόταν εκεί, στοιβαγμένος, πεινασμένος, διψασμένος, μ' έναν καυτό αυγουσιτιάτικο ήλιο όλη μέρα πάνω στα ξέσκεπα κεφάλια, με το φόβο και το θάνατο στην καρδιά, όλοι έσκυψαν τα κεφάλια τους. Άλλοι για να μη βλέπουν αυτό το θέαμα κι άλλοι από το φόβο μήπως και τους προδώσει η Διαμάντω αν λυγούσε.

Κι εδώ είναι το μεγαλείο αυτής της κοπέλας. Αν και σ' αυτή την κατάσταση, δεν είχε χάσει τίποτα από την πίστη της για τα ιδανικά που αγωνιζόταν. Ήταν πραγματικά μια Ελληνίδα πατριώτισσα, μια αληθινή Επονίτισσα! Εκείνη, λοιπόν, την κρίσιμη στιγμή μάζεψε όση δύναμη έμενε στη φωνή της και φώναξε: «ψηλά τα κεφάλια σας, μη φοβάστε, δε μίλησα και δε θα μιλήσω!» Έτσι, κι ενώ τα λόγια της σκόρπιζαν την ανακούφιση μα και την υπερηφάνεια γι' αυτούς που τη γνώριζαν, την έσπρωξαν βίαια μέσα στη μάντρα κι εκεί, με μια ριπή, στέρησαν τη ζωή από μια αγωνίστρια, μια Επονίτισσα μόλις δεκαοκτώ ετών.

Η Διαμάντω Κουμπάκη έμενε στα Ταμπούρια, στην οδό Καπετάν Γέρμα. Καταγόταν από τη Σέριφο. Πήρε επαφή με την Αντίσταση μόλις στα δεκαπέντε της χρόνια μέσα από το Κέντρο Νεότητας, που τότε στεγαζόταν στο μαγαζί του Πανώριου στη γωνία Σπάρτης και Παπαφλέσσα στα Ταμπούρια.

11 ΟΚΤΩΒΡΗ 2014: 70 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ

11 Οκτώβρη 2014, ημέρα Σάββατο, 18.30 Κερατσίνι, πλατεία Κύπρου. Ημέρα μνήμης για τους Αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης του Κερατσινίου, αλλά και τους απογόνους τους. Ημέρα τιμής σε όσους πολέμησαν στην τελευταία μάχη που έγινε στην Αττική λίγες ώρες πριν την Απελευθέρωση, στις 13 Οκτώβρη 1944. Μεγάλη όμως η τιμή και για το σχολείο μας που κλήθηκε από το Παράρτημα Κερατσινίου της ΠΕΑΕΑ - ΔΣΕ να παρουσιάσει στην κεντρική του εκδήλωση ένα Χρονικό-Αφιέρωμα στον αντιφασιστικό Αγώνα του ελληνικού λαού στα χρόνια της γερμανικής κατοχής. Ήμαστε όλοι εκεί, μαθητές, εκπαιδευτικοί, η ΕΛΜΕ Πειραιά και γονείς για να μοιραστούμε με τους διοργανωτές τη συγκίνηση αλλά και την ευθύνη της διατήρησης της ιστορικής μνήμης και της ιστορικής αλήθειας, έτσι όπως δεν τη διαβάσαμε ποτέ στα σχολικά μας βιβλία.

Πήγαμε εκεί με απόλυτη συνείδηση της δυσκολίας αυτού του στόχου. Να μιλήσουμε για τα αίτια ανόδου του φασισμού, για τη δράση του ΕΑΜ, του ΕΛΑΣ και της ΕΠΙΟΝ, για τα ολοκαυτώματα που συντελέστηκαν στην Ελλάδα, αλλά και να συνδέσουμε εκείνη την εποχή με το σήμερα, με έναν τρόπο που μόνον η γνώση της ιστορίας τον προσφέρει. Το άγχος μας πραγματικό και φυσικό. Όμως η πρόκληση μεγάλη. Θα καταφέραμε να αποδώσουμε μέσα από την αφήγηση, την εικόνα και τη μουσική τόσο ση-

μαντικά για την ανθρωπότητα και την Ελλάδα γεγονότα;

Μάλλον τα καταφέραμε. Το νιώσαμε στο θερμό χειροκρότημα των αγωνιστών της Εθνικής Αντίστασης, όσων διώχθηκαν στα χρόνια του εμφυλίου, των εξόριστων από τη στρατιωτική χούντα του Παπαδόπουλου. Γιατί ήταν όλοι τους εκεί. Το είδαμε στο βλέμμα τους, το γεμάτο ικανοποίηση αλλά και απορία, πώς μπορέσαμε

εμείς, παιδιά Γυμνασίου να εκφράσουμε βιώματα και εμπειρίες τόσο προσωπικά, αλλά και τόσο συλλογικά, πολιτικά, πατριωτικά. Όμως και η δική μας ικανοποίηση και περηφάνια ήταν μεγάλη, όταν μετά τη βράβευση της κυρίας Αλεξάνδρας Πλατατζή-Οικονομάκου και των κυρίων Πέτρου Μακρή και Στέλιου Διαβολάκη, το στήθος μας κοσμήθηκε με το μετάλλιο της ΠΕΑΕΑ-ΔΣΕ. Έτσι έκλεισε εκείνη η βραδιά.

Στην εκδήλωση, που περιλάμβανε οπτικοακουστικό υλικό με αφηγήσεις πρωταγωνιστών της Μάχης της Ηλεκτρικής, μίλησε ο πρόεδρος του Παραρτήματος, κύριος Δευτέρης Καλογιαννίδης. Τους ευχαριστούμε όλους πολύ για ό,τι μας χάρισαν και ιδιαίτερα τον κύριο Ευθύμιο Γκούμα που συντόνισε την παρουσία μας. Οι μαθήτριες και οι μαθητές που παρουσίασαν το αφιέρωμά μας ήταν οι Αναστάσης Αλμπανόπουλος, Γεωργία Γκανά, Ηλίας Ζιγγιρίδης, Πάννης Κεπεσίδης, Γεωργία Νικολέτου, Δημήτρης Ράκκας και Στέλλα Ροζάκη.

**12 ΟΚΤΩΒΡΗ 1944: Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΟΠΗΣ
ΟΠΩΣ ΤΗ ΔΙΗΓΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΜΙΧΑΛΗ ΜΑΛΛΗ
Ο ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΣ ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΟΣ ΜΙΧΕΛΙΔΑΚΗΣ-ΦΑΣΟΥΛΑΚΗΣ**

Είναι πρόκληση για το λαό της περιφέρειας Κερασινίου Δραπετσώνας να βλέπει ακόμα, σε τούτες τις τελευταίες ώρες πριν τη λευτεριά, να μπαινοβγαίνουν Γερμανοί στο στρατιωτικό συγκρότημα της Κοπής που βρίσκεται πάνω στο δρόμο που οδηγεί στο νεκροταφείο της Ανάστασης. Αυτοκίνητα μπαινοβγαίνουν, οι φρουροί στις θέσεις τους. Τίποτα στη συμπεριφορά τους δε δείχνει πως το πολύ σε ένα ή δύο εικοσιτετράωρα θα έχουν πάρει πόδι.

Στην περιφέρεια αυτή έχει ιδρυθεί τις τελευταίες εβδομάδες πριν την Απελευθέρωση ένας λόχος του ΕΛΑΣ. Ήταν από κόσμο που ζούσε στις γειτονιές της Ανάστασης και της Κοπής. Μερικοί ήταν από την Ευγένεια, ίσως και κάποιοι από τη Δραπετσώνα. Υπεύθυνος αυτού του λόχου ήταν ένας έμπειρος πολεμιστής που είχε πάρει μέρος στις μάχες της Κρήτης το 1941. Ήταν ο Αριστόδημος Μιχελιδάκης-Φασουλάκης. Έτσι, φτάσαμε στις παραμονές της 12ης Οκτώβρη 1944.

Ο λόχος πρότεινε στο Τάγμα να χτυπήσει την Κοπή. Έτσι κι έγινε. Εημερώματα της 12ης Οκτώβρη 1944 η Κοπή βρίσκεται κυκλωμένη από δυνάμεις του ΕΛΑΣ. Μετά από μιας ώρας σύγκρουση, ο εχθρός το βάζει στα πόδια και φεύγει με ό,τι βρει: αυτοκίνητα, ποδήλατα, με τα πόδια πηδώντας το μαντρότοιχο!

Οι Ελασίτες, αν και άκαπνοι

Πορτρέτο από το μαθητή Στάθη Χαλκιά

Πορτρέτο από το μαθητή Ηλία Ζιγγιρίδη

οι περισσότεροι, τα πήγαν καλά. Κτύπησαν τις σκοπιές, τις οποίες γρήγορα εξουδετέρωσαν. Εκεί που βρήκαν αντίσταση, ήταν όταν έφτασαν στην κεντρική είσοδο. Ένα πολυβόλο στημένο στην απέναντι. Στην πρώτη έφοδο το πολυβόλο χτυπά τον **Αντρέα Κούνουπα**. Στη δεύτερη προσπάθεια ορμά ο **Παναγιώτης Κοσμίδης** και τινάζει μια χειροβομβίδα προς το πολυβόλο. Και καθώς είναι ακόμα όρθιος τον παίρνει μια ριπή, μα σχεδόν ταυτόχρονα σκάει η χειροβομβίδα πάνω στο πολυβόλο. Αυτό σταματάει να ρίχνει και σαν αστραπή πετάχτηκαν μέσα στο προαύλιο οι Ελασίτες. Πήραν σβάρνα τα κτίρια ψάχνοντας για Γερμανούς. Βρήκαν τους Έλληνες εργαζόμενους κρυμμένους στα υπόγεια και έναν δυο Αυστριακούς στρατιώτες μεγάλης ηλικίας, τεχνίτες γερμανικών παπουτσιών.

Εκείνη τη στιγμή φάνηκε να έρχεται μια ομάδα Γερμανοί ποδηλάτες. Αν έρχονταν για βοήθεια ή απλώς κάνανε βόλτα, δεν το ξέρουμε. Εκείνο που είδαμε ήταν ότι μόλις είδαν τους Ελασίτες πάνω στο δρόμο έκαναν μεταβολή και χάθηκαν. Μεσημέρι 12 Οκτώβρη 1944. Η Κοπή είναι σε ελληνικά χέρια.

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ: 13 ΟΚΤΩΒΡΗ 1944

*Γράφουν οι μαθήτριες **Χριστίνα Ανδρεόθα, Ειρήνη Γκεβεζοπούλου, Ιωάννα Καπαντζή, Κυριακή Καθύβα και Ειρήνη Χειφάρη***

Η Αθήνα ολόκληρη συγκλονίζεται από τη χαμόσυνη είδηση. Τη νύχτα της 11ης Οκτωβρίου 1944 ο στρατιωτικός διοικητής των ναζί στην Ελλάδα, στρατηγός Χέλμι, έχει ανακοινώσει στον κατοχικό δήμαρχο της πόλης ότι τα γερμανικά στρατεύματα αποχωρούν από την Ελλάδα. Το επόμενο πρωινό οι καμπάνες χτυπούν διαφορετικά. Ο λαός ξεχύνεται στους δρόμους και πανηγυρίζει για τη λευτεριά που ερχόταν. Κάποια παλικάρια όμως, θα θυσιάζονταν αυτή ακριβώς τη στιγμή, την ώρα της χαράς, την ώρα που ο αγώνας τους συναντούσε τη δικαίωσή του. Κι αυτό, για να προστατέψουν με τα κορμιά τους υποδομές του ελληνικού λαού και να του κάνουν ένα πολύτιμο δώρο για την επόμενη μέρα.

Όλες οι πληροφορίες φανερώνουν πως οι Γερμανοί θα συνόδευαν την αποχώρησή τους με την καταστροφή των μεγάλων βιομηχανικών μονάδων και των λιμενικών εγκαταστάσεων. Ήδη από το πρωί της 12ης Οκτωβρίου, ο Πειραιάς συγκλονίζεται από απανωτές εκρήξεις που ανατινάζουν τα κτίρια του Τελωνείου, του Λιμεναρχείου και των εγκαταστάσεων του ΟΛΠ. Όμως, το 4ο Τάγμα του εφεδρικού ΕΛΑΣ στον Πειραιά με διοικητή το **Μιλτιάδη Αλικάκο**, καταφέρνει να αποτρέψει σε μεγάλο βαθμό τα καταστροφικά

σχέδια των ναζί, εξουδετερώνοντας τους μηχανισμούς ανατίναξης με τους οποίους είχαν υπονομευτεί οι ΣΕΚ και ΣΠΑΠ. Η ίδια ομάδα του ΕΛΑΣ ματαιώνει και την ανατίναξη των περισσότερων κτιρίων του εργοστασίου της Κοπής. **Χρήστος Αγαλιώτης, Βαγγέλης Φραγκόπουλος, Σωτήρης Καλαμπόκης, Πώργος Βρεττάκος, Αντώνης Καβαλιεράτος και Στράτος Καρακεχαγιάς** πήραν μέρος σ' αυτές τις επιχειρήσεις. Οι τρεις πρώτοι εκτελούνται από γερμανική περίπολο.

Ο ΕΛΑΣ στο Κερατσίνι παραμένει σε ετοιμότητα για την προστασία της Ηλεκτρικής που βρίσκεται και αυτή υπονομευμένη. Το πρωινό της 12ης Οκτώβρη 1944 οι Γερμανοί έχουν απομονώσει στο εργοστάσιο τους εργαζόμενους της προηγούμενης βάρδιας και συλλαμβάνουν μερικούς μαχητές του ΕΛΑΣ, οι οποίοι οδηγούνται μέσα, μαζί με τους εγκλωβισμένους εργάτες. Δύο ηλεκτροτεχνίτες, ο **Γιώργος Σταματόπουλος** και ο **Θωμάς Κανελλόπουλος**, καταφέρνουν να ειδοποιήσουν τον **Αλέκο Βαρτυμίδη**, διοικητή του 1ου Τάγματος του ΕΛΑΣ, που κινητοποιείται άμεσα και καταλαμβάνει θέσεις μάχης γύρω από την Ηλεκτρική. Συγχρόνως, υπάρχει επικοινωνία με τον **Νικάνδρο Κεπέση**, καπετάνιο του βου Ανεξάρτητου Συντάγματος του ΕΛΑΣ και το διοικητή, **Σωτήρη Κύβελο**, για περαιτέρω οδηγίες.

Η πρόταση προς τους Γερμανούς είναι σαφής. Αν απελευθερώσουν τους εργαζόμενους και δεν ανατινάξουν το εργοστάσιο, θα αποχωρήσουν με ασφάλεια. Ενώ διεξάγονται οι διαβουλεύσεις, μια ομάδα Γερμανών αποτελούμενη από τριάντα περίπου ποδηλατιστές που προέρχονταν από την ήδη απελευθερωμένη Κοπή, πλησιάζει πυροβολώντας από την οδό Αναπαύσεως. Ο ΕΛΑΣ απαντά στα πυρά, η συμπλοκή γενικεύεται και οι Γερμανοί καθηλώνονται. Τότε οι άνδρες της γερμανικής φρουράς αποδέχονται τους όρους, απελευθερώνουν τους αιχμαλώτους και αποχωρούν, έχοντας κάνει μια ύστατη προσπάθεια να ανατινάξουν το εργοστάσιο, η οποία αποτυγχάνει επειδή οι εργάτες είχαν προλάβει να κόψουν τις καλωδιώσεις.

Καμία επανάπαυση. Τα μεσάνυχτα ο διοικητής του Συντάγματος Σωτήρης Κύβελος και ο καπετάνιος Νικάνδρος Κεπέσης επισκέπτονται την έδρα του 1ου Τάγματος και εκπονείται σχέδιο δράσης για την περίπτωση που οι γερμανικές δυνάμεις θα έκαναν ξανά την εμφάνισή τους. Η δύναμη της Ηλεκτρικής ενισχύεται με μια διμοιρία του ΕΛΑΣ που έχει επικεφαλής τον **Αντώνη Καλαποθάκο**, στέλεχος του ΕΑΜ. Ο οπλισμός της αποτελούνταν από εννέα ιταλικές αραβίδες και ένα οπλοπολυβόλο. Αυτοί οι άνδρες, μαζί με ένοπλους εργαζόμενους του εργοστασίου, θα συγκροούνταν με τους ναζί την επόμενη μέρα. Και κάποιοι θα πέθαιναν την ώρα που η Αθήνα πανηγύριζε την Απελευθέρωση.

Στο μεταξύ, σύμφωνα με το σχέδιο, κινητοποιούνται και οι τέσσερις λόχοι που συγκροτούν

ΝΙΚΑΙΟΛΑΟΣ
ΚΑΤΣΙΠΙΣ
Έτος: 1910

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΜΑΡΙΝΟΣ
Έτος: 1910

ΝΙΚΑΙΟΛΑΟΣ
ΚΑΤΣΙΠΙΣ
Έτος: 1910

Πορτρέτο από το μαθητή
Ηλία Ζιγιρίδη

το 1ο Τάγμα του ΕΛΑΣ. Τη νύχτα της 12ης προς 13η Οκτώβρη ο 2ος λόχος της Αμφιάλης με επικεφαλής τους **Βεζυρόπουλο** και **Κοντογιάννη** διανυκτερεύει στον Άγιο Γεώργιο. Ο 1ος λόχος με επικεφαλής τους **Αντώνη Αντύπα** και **Βασίλη Λαγωνίκα** παίρνει θέση κοντά στο λιμάνι, στα αριστερά της Λ. Δημοκρατίας. Ο 3ος λόχος της Ευγένειας υπό το **Χρήστο Ιωακειμίδη** παίρνει θέση κατά μήκος του συνοικισμού, με μέτωπο προς το εργοστάσιο. Ο 4ος λόχος του Αγίου Δημητρίου με το **Δικαίο Κατσιγιαδάκο** και τον **Αριστείδη Σπύρου** κράταγε τη γραμμή από την Κυδωνιών (σημερινή Ράλλη) μέχρι τον Άγιο Διονύση.

Ξημερώματα της 13ης Οκτώβρη 1944. Μια δυνατή έκρηξη συγκλονίζει την περιοχή. Οι Γερμανοί έχουν ανατινάξει τις εγκαταστάσεις της Shell στο Πέραμα και κατευθύνονται προς την Ηλεκτρική και τους Μύλους με ένα απόσπασμα 56 ανδρών, που ανήκει στο ειδικό επί των ανατινάξεων τμήμα του Μηχανικού των Ες-Ες και φέρει βαρύ οπλισμό. Ένα δωδεκάχρονο παιδί, ο **Βαγγέλης Τσοβαρδέλης**, που βλέπει την πομπή των μοτοσικλετιστών ειδοποιεί έγκαιρα τον ΕΛΑΣ.

Αναμφίβολα, μια μάχη εκ παρατάξεως με τους Γερμανούς δεν είναι εφικτή, αφού οι υπερασπιστές του εργοστασίου διαθέτουν μόνο ελαφρύ οπλισμό, ενώ και η στρατιωτική τους εμπειρία είναι ελάχιστη. Έτσι, εκμεταλλεύονται το στοιχείο του αιφνιδιασμού, επιτρέποντας στον εχθρό να πλησιάσει στην πύλη του εργοστασίου πριν δεχτεί τα πρώτα πυρά. Η φάλαγγα των Γερμανών δέχεται την πρώτη βολή καθώς

Πορτρέτα από το μαθητή Στάθη Χαλκιά

πλησιάζει την πύλη της Ηλεκτρικής από το σκοπευτή **Χρήστο Φερούση**, που πετυχαίνοντας τον οδηγό του πρώτου οχήματος, τους ακινητοποιεί κοντά στο γεφυράκι. Συγχρόνως, μια χειροβομβίδα ανατινάζει ένα από τα γερμανικά οχήματα. Ο εχθρός αιφνιδιάζεται καθώς αρχίζουν καταγιστικά πυρά από απόσταση εξήντα έως εκατό μέτρων, που προέρχονται απ' όλες τις κατευθύνσεις. Οι Γερμανοί απαντούν με βολές κατά ριπάς αλλά παραμένουν εγκλωβισμένοι στην τανάλια των λόχων του ΕΛΑΣ και της ομάδας του Αντώνη Καλαποθάκου. Ρίχνουν φωτοβολίδες ζητώντας απεγνωσμένα ενισχύσεις, ενώ οι άνδρες του ΕΛΑΣ τούς καλούν να παραδοθούν. Ωστόσο, αντιστέκονται και ο διοικητής του 1ου Τάγματος του ΕΛΑΣ, **Πέτρος Ευσταθόπουλος** ή **Νώντας** διατάσσει γενική έφοδο.

Η μάχη διαρκεί περισσότερο από τρεις ώρες. Ένας Ελασίτης που μιλά τα γερμανικά, κρατά τον τηλεβόα και ζητά από τους εχθρούς να παραδοθούν. Λευκά μαντίλια αρχίζουν να υψώνονται. Εννέα Γερμανοί έχουν πέσει νεκροί και περίπου είκοσι συλλαμβάνονται αιχμάλωτοι. Ανάμεσά τους ο επικεφαλής λοχαγός Λίντερμαν. Έντεκα Έλληνες πατριώτες έχουν πέσει ηρωικά στο πεδίο της μάχης και η απώλεια τους καλύπτει τον ενθουσιασμό της μεγάλης νίκης. **Νίκος Γεωργιάδης, Γιώργος Γκιόρδας, Γιάννης Ηλιόπουλος, Αντώνης Καλαποθάκος, Παναγιώτης Κοσμίδης, Ανδρέας Κούνουπας, Δημήτρης Μαργαρώνης, Παναγιώτης Μαυρομάτης, Γρηγόρης Μεγγίσογλου, Συρίγος Παπάζογλου και Ακρίτας Τοροσιάδης.** Έπεσαν την ώρα που οι καμπάνες των εκκλησιών από τον Πειραιά χτυπούσαν με τον πιο πανηγυρικό και χαρμόσυνο τρόπο.

Ο ΑΝΤΩΝΗΣ ΑΝΤΥΠΑΣ, ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΤΟΥ 1ου ΛΟΧΟΥ ΤΟΥ ΕΛΑΣ ΚΑΙ Ο ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΓΩΝΙΚΑΣ ΑΦΗΓΟΥΝΤΑΙ

Η μάχη που δόθηκε δεν ήταν κάτι ουρανοκατέβατο, δεν ήταν μια αστραπή ούτε θεία έμπνευση. Εδώ υπήρχε ένα δυναμικό εαμικό, επονίτικο, που στη συνέχεια εξελίχθηκε σε ελασίτικο και φτάσαμε στο σημείο να λέμε ότι είμαστε ένα ολόκληρο τάγμα. Εφεδρικός ΕΛΑΣ, βέβαια, που είχε τη στρατιωτική του διάρθρωση με διοικητές τάγματος, υποδιοικητές και επιτελείο που καθοδηγούνταν από το 6ο Ανεξάρτητο Σύνταγμα, που καπετάνιος του ήταν ο Νικάνδρος Κεπέσης και στρατιωτικός διοικητής ο Κύβελος. Διοικητής του τάγματος αυτή την εποχή ήταν ο Νώντας, καπετάνιος ήταν ο Αλέκος Βαρυτιμίδης, ο Νίκος ο Μωυσιάδης και άλλοι ακόμα που δε θυμάμαι ακριβώς τα ονόματά τους. Ένας λόχος ήταν της Αμφιάλης με λοχαγό το Βασίλη το Βεζυρόπουλο. Ένας λόχος είχε έδρα

την Ευγένεια με καπετάνιο το Χρήστο τον Ιωακείμδη. Ένας λόχος είχε έδρα τον Άγιο Δημήτρη με λοχαγό το Δικαίο. Και ο 1ος λόχος ήταν ο λόχος των Ταμπουριών που είχε διοικητή τον Αντώνη τον Αντύπα και καπετάνιο το Βασίλη το Λαγωνίκα. Αυτή ήταν η δύναμη του τάγματος. Εδώ πρέπει να γίνει μια διευκρίνιση. Όταν μιλάμε για λόχους δε μιλάμε για λόχους της σημερινής διάρθρωσης του στρατού που διαθέτουν 150 άνδρες και το σχετικό οπλισμό. Εμείς, αριθμητικά μπορεί να λέγαμε ότι έχουμε 80 ή 90 άνδρες, αλλά τα όπλα που διαθέταμε ήταν από δέκα μέχρι δεκαπέντε και πολλές φορές ούτε τόσα στον κάθε λόχο.

Το σχέδιο είχε καταστρωθεί σε συνεργασία με το Σύνταγμα και δόθηκε για εκτέλεση στο 1ο Τάγμα. Από τις 12 του μήνα, δηλαδή την παραμονή της μάχης, από το μεσημέρι γίνονταν κάποιες διαπραγματεύσεις με τη φρουρά των Γερμανών που ήταν μέσα στην Ηλεκτρική, να τους αφήσουμε να φύγουν και σαν αντάλλα-

μα να μην πειραχθεί το εργοστάσιο. Αυτό, κάπου τέλειωσε. Κάπου βρέθηκε η λύση και έφυγαν οι Γερμανοί. Τη φύλαξη του εργοστασίου ανέλαβε το Εργατικό ΕΑΜ με τους οργανωμένους εργάτες που είχε μέσα, με επικεφαλής τον Αντώνη τον Καλαποθάκο και μία ομάδα Ελασίτες που έστειλε το Τάγμα για να ενισχύσει τη φρουρά με επικεφαλής έναν διμοιρίτη, τον Καβαλάρη το Μανώλη και τους Αραγιάννη, Φερούση, Μπέλκα, Γκαζή, τους

αδελφούς Λαμπρόπουλους και τρεις άλλους, τους οποίους δε θυμάμαι. Δόθηκε διαταγή στους υπόλοιπους λόχους να πιάσει ο καθένας τη θέση του. Έτσι, ο λόχος της Αμφιάλης έμεινε στο ύψωμα του Αγίου Γεωργίου, για να φυλάει όλη τη δεξιά πλευρά του εργοστασίου ελέγχοντας όσους έρχονταν από το Πέραμα και από τη σημερινή Πέτρου Ράλλη. Ο λόχος της Ευγένειας ήταν στο αριστερό μέρος της Ηλεκτρικής, στο ύψωμα της σημερινής Ευγένειας, με επικεφαλής το Χρήστο τον Ιωακείμιδη και ο πρώτος λόχος τον οποίο είχα εγώ και ο Βασίλης, πήραμε το κέντρο της παράταξης και πιάσαμε όλα αυτά τα αντρείσματα, δεξιά και αριστερά της σημερινής Δ. Δημοκρατίας, που εκείνη την εποχή είχε διαφορετική μορφή. Ήταν απλά ένας λόφος, που εκεί έκανε εκδρομές ο κόσμος από την Αθήνα στα Κούλουμα. Ήταν ένας γυμνός δηλαδή χώρος.

Τότε παραλιακά υπήρχε ένας μονόδρομος με άσφαλο που πήγαινε προς την Ηλεκτρική και ήταν ένα παλιό εργοστάσιο, το Σαπουνάδικο κι ένα γεφυράκι. Ο λόχος είχε πιάσει αυτή τη διάταξη και περιμέναμε. Είδαμε τα χαράματα να γίνονται οι ανατινάξεις της Shell. Μετά από μισή ώρα περίπου, είδαμε τη φάλαγγα των Γερμανών να έρχεται προς το Κερατσίνι. Είδαμε δύο φορτηγά κι ένα τζιπάκι. Εμείς είχαμε ήδη πιάσει τις θέσεις που έπρεπε να έχουμε. Φτάνοντας οι Γερμανοί στον Σταυριανού, στρίψανε και πήραν το δρόμο που πάει προς την Ηλεκτρική, για να κατευθυνθούν στο εργοστάσιο και στους Μύλους. Και φτάνοντας ακριβώς στο γεφυράκι, 300 μέτρα μπροστά από την πύλη του εργοστασίου, εκεί ακριβώς δόθηκε το πρώτο χτύπημα στους Γερμανούς. Τους χτυπήσαμε με ό,τι όπλα είχαμε. Είχαμε όμως ένα πρόβλημα. Οι λόχοι, σκορπισμένοι έτσι όπως ήτανε, γινόταν και μια σύγχυση μεταξύ μας, γιατί ήμασταν σε αποστάσεις. Να φανταστείτε ότι τότε δεν είχαμε ούτε ασυρμάτους, όπως σήμερα, για να συνεννοηθούμε ούτε τίποτα. Τα μόνα μέσα ήταν ο τηλεβόας και τα μικρά παιδιά, τα λεγόμενα «αετόπουλα» που τα χρησιμοποιούσαμε σαν αγγελιαφόρους. Αποφασίσαμε, λοιπόν, να γίνει μια σύμπτυξη των λόχων και να έρθουν με τα όπλα τους για να δυναμώσουμε και για να μη χτυπιόμαστε και μεταξύ μας. Γιατί υπήρχε κίνδυνος από το λόχο της Ευγένειας να χτυπάνε εμάς στο κέντρο αντί για τους Γερμανούς, αφού τα ψωματάκια εκεί ήταν γυμνά και έκαναν δύσκολη τη μάχη. Και από το λόχο του Αγίου Γεωργίου ζητήσαμε να συμπτυχθούν και να έρθουν πιο κοντά. Αυτό και έγινε. Η μάχη θα κράτησε πάνω από δύο ώρες. Ο πρώτος που παραδόθηκε ήταν ένας Αυστριακός γύρω στα πενήντα. Πέρασε από τη μάντρα στο Σαπουνάδικο κι ήρθε εκεί που είχαμε πιάσει εμείς. Νωρίτερα δύο Γερμανοί μάς είχαν φέρει τον οπλισμό τους και ο ένας από αυτούς μίλησε στους δικούς του για να παραδοθούν. Αλλά ήταν τόσο σκληρός ο αξιωματικός των Γερμανών, που όπως μας είπε ο Αυστριακός που πλέον τον είχαμε αιχμάλωτο, σκότωσε τους πρώτους δύο που επιχείρησαν να σηκώσουν σημαία. Κάπως έτσι έγινε η μάχη της Ηλεκτρικής.

Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΛΗ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ

Στη μάχη της Ηλεκτρικής έλαβε μέρος ολόκληρο το 1ο Τάγμα του ΕΛΑΣ Πειραιά, που είχε έδρα τα Ταμπούρια και καπετάνιο τον Αλέκο Βαρυτιμίδη και στρατιωτικό το Νώντα. Το Τάγμα είχε τέσσερις λόχους: ο 1ος ήταν των Ταμπουριών με διοικητή τον Αντώνη Αντύπα και καπετάνιο το Βασίλη Λαγωνίκα. Κατείχε τις παρυφές του δρόμου, αριστερά και δεξιά από Ταμπούρια προς Πέραμα. Ο 2ος λόχος της Αμφιάλης με διοικητή το Βασίλη Βεζυρόπουλο, κατείχε το ύψωμα του Αγίου Γεωργίου. Ο 3ος λόχος της Ευγένειας με διοικητή το Χρήστο Ιωακειμίδη κατείχε το ύψωμα αριστερά της Ηλεκτρικής προς την Ευγένεια. Τέλος, ο 4ος λόχος του Αγίου Δημητρίου με διοικητή τον Αριστείδη Σπύρου και καπετάνιο τον Δικαίο Κατσιγιαδάκο, κράταγε τη γραμμή από την Κυδωνιών (σημερινή Ράλλη), μέχρι τον Άγιο Διονύση.

Τις θέσεις αυτές τις είχαν οι άντρες του ΕΛΑΣ από το βράδυ της 12ης Οκτωβρίου. Το ίδιο βράδυ είχε ενισχυθεί η φρουρά του εργοστασίου με μια ομάδα Ελασιτών με επικεφαλής τον Μπάμπη Ρουμελιώτη, διμοιρίτη από την Αμφιάλη, που τοποθετήθηκε στους Μύλους του Αγίου Γεωργίου δίπλα στο εργοστάσιο της Ηλεκτρικής. Την είσοδο του εργοστασίου της Ηλεκτρικής φύλαγαν εργάτες του, οργανωμένοι στο ΕΑΜ, με επικεφαλής τον Αντώνη Καλαποθάκο.

Η μάχη άρχισε ξημερώματα της Παρασκευής 13 Οκτωβρίου 1944. Οι Γερμανοί, αφού ανατίναξαν τη Σελλ στο Πέραμα, γυρίζουν πίσω προς το Κερατσίνι για να ανατινάξουν την Ηλεκτρική, το Μύλο κλπ. Καθηλώθηκαν, όμως, στη γέφυρα ανάμεσα στο Σαπουνάδικο και τους Μύλους Αγίου Γεωργίου, στο πιο χαμηλό σημείο του δρόμου που οδηγούσε στην Ηλεκτρική, από τους τρεις λόχους και την ομάδα που βρισκόταν στους Μύλους.

Η μάχη κράτησε πάνω από δύομισι ώρες. Ο ενθουσιασμός των μαχητών του ΕΛΑΣ ήταν τόσοσ, που δυσκόλευε τη συνεννόηση ανάμεσα στους λόχους. Μιας και τα μέσα επικοινωνίας μας ήταν το χωνί και οι μικροί αγγελιαφόροι (αετόπουλα), χρειαζόταν να σταματήσουν οι άλλοι λόχοι τα πυρά για να χτυπήσει ο 1ος λόχος που βρισκόταν στο κέντρο και είχε ευνοϊκά ατού. Όταν αυτό κατορθώθηκε, προωθήθηκαν οι άντρες του λόχου αυτού, εισχώρησαν στο Σαπουνάδικο (παλιό εργοστάσιο) και από εκεί είχαν τους Γερμανούς από κάτω τους, σε απόσταση 15–20 μέτρων. Ακριβώς πάνω από το γεφυράκι που είχαν καθηλωθεί οι Γερμανοί, Ελασιτες του ίδιου λόχου κατέλαβαν ένα λοφίσκο απ' όπου τους χτύπαγαν αποφασιστικά. Ανάμεσά τους ήταν και ο ήρωας **Γιώργος Γκιόρδας** που έπεσε νεκρός σ' αυτό το ύψωμα.

Από το Σαπουνάδικο, το λοφίσκο και τους Μύλους έγινε η τελική επίθεση, με αποτέλεσμα να αιχμαλωτιστεί όλο το απόσπασμα των Γερμανών που είχαν εννέα νεκρούς. Όλοι οι αιχμάλωτοι παρελήφθησαν από τον 1ο λόχο και παραδόθηκαν στη διοίκηση του Τάγματος. Χρειάζεται να σημειωθεί ότι την ώρα της μάχης οι Γερμανοί καλούσαν ενισχύσεις ρίχνοντας φωτοβολίδες. Στη διάρκεια της μάχης παραδόθηκε ένας ηλικιωμένος Αυστριακός, που είπε ότι οι Γερμανοί ήθελαν να παραδοθούν, αλλά τους εκβίαζε ο επικεφαλής αξιωματικός, ο οποίος μάλιστα σκότωσε τον πρώτο Γερμανό που πήγε να σηκώσει τα χέρια. Στη μάχη έλαβε μέρος και μια κοπέλα είκοσι χρονών, που την έλεγαν **Αφροδίτη Βισκαδουράκη**.

Εν τω μεταξύ είχε ξεσηκωθεί ο κόσμος και με την καθοδήγηση των εαμικών οργανώσεων έτρεξε να συμπαρασταθεί στους μαχητές Ελασίτες, κρατώντας άλλος ένα φτυάρι, άλλος τσάπα, κασμά και ό,τι φανταστεί κανείς.

Ο ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

«Με το τέλος της μάχης, όλος ο λαός των γύρω περιοχών κατέβηκε προς το Κερατσίνι εξαγριωμένος για να λιντσάρει τους αιχμάλωτους Γερμανούς. Τότε αναγκάστηκα και ανέβηκα σ' ένα μαντρότοιχο και μίλησα στο λαό

να σταματήσει τις βιαιότητες, γιατί τώρα οι Γερμανοί είναι αιχμάλωτοι κι εμείς λαός πολιτισμένος. Έτσι, συνεχίστηκε η πορεία των αιχμαλώτων προς την έδρα του Τάγματος, όπου και τους εγκαταστήσαμε σ' ένα υπόγειο διαμέρισμα του σχολείου. Μετά από λίγες μέρες τούς παραδώσαμε στην τότε Εθνική Κυβέρνηση».

Πέτρος Ευσταθόπουλος ή Νώντας, Διοικητής 1ου Τάγματος του ΕΛΑΣ

«Ο διοικητής του αποσπάσματος, υπολοχαγός του Μηχανικού **Λίντερμαν**, σα θεριό ανήμερο, κλεισμένο σε σιδερένιο κλουβί, δεν μπορούσε ακόμη ως εκείνη την ώρα να πιστέψει σε μια τόσο οδυνηρή πραγματικότητα. Αυτός! Ο αξιωματικός του Γ' Ράιχ, αιχμάλωτος των κομμουνιστών! Απ' τα μάτια του είδα να πετιούνται αστραπές από μίσος κι οργή, ανάμεικτες με απογοήτευση. Αλλιώςτικη ήταν η έκφραση των ανδρών του. Καθισμένοι σε τρεις πάγκους είχαν τα κεφάλια χαμηλωμένα, λιγότερο ίσως από ντροπή παρά από φόβο. Τι θα απογίνονταν στα χέρια του ΕΛΑΣ, που τόσα θα είχαν ακούσει να λένε οι φανατισμένοι αξιωματικοί τους για τη «θηριωδία» του; Απ' αυτά τα συναισθήματά τους παρορμήθηκα και τους μίλησα. Μεταφέρω εδώ το νόημα της ομιλίας μου που μετέφραξε γερμανομαθής συναγωνιστής μας: «Νικηθήκατε στη μάχη αυτή με μας, με τον ΕΛΑΣ. Αυτή είναι μια ακόμη απόδειξη ότι θα χάσετε τον πόλεμο. Άδικα ο Χίτλερ ματοκύλησε το λαό σας και τόσους άλλους λαούς. Διαψεύστηκαν οι υποσχέσεις που σας έδιναν οι αξιωματικοί σας. Θα διαψευστούν και οι φοβέρες του διοικητή σας για να μην παραδοθείτε έγκαιρα. Όχι, δεν πρόκειται να σας πειράξουμε. Ο ΕΛΑΣ σέβεται τους διεθνείς κανόνες για τους αιχμαλώτους. Κι όταν τελειώσει ο πόλεμος θα πάτε σπίτια σας. Θα κρατήσουμε το λόγο μας».

Όταν τέλειωσε η Μάχη της Ηλεκτρικής, ήλθε και ο τότε ταξίαρχος Πανσανίας Κατσώτας. Και ζητούσε τι νομίζετε; Να στείλει έναν λόχο χωροφύλακες να... βοηθήσει. Ποιους να βοηθήσουν οι χωροφύλακες και ενάντια σε ποιους, αφού ως εκείνη την τελευταία στιγμή ήταν στην υπηρεσία του κατακτητή; Και τι να κάνουν αφού η μάχη είχε τελειώσει; Απλούστατα, για να πουν ύστερα από λίγους μήνες ότι δεν ήταν ο ΕΛΑΣ αλλά οι χωροφύλακες που έδωσαν τη μάχη με τους χιτλερικούς!»

Νικάνδρος Κεπέσης, Καπετάνιος του 6ου Ανεξάρτητου Συντάγματος του ΕΛΑΣ

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΝΙΚΑΝΔΡΟ ΚΕΠΕΣΗ

Με τις μάχες της Κοπής και της Ηλεκτρικής σώθηκε το πιο σημαντικό κομμάτι του λιμανιού, από το μέγαρο Γιαννουλάτου, τη Ζέα μέχρι και τον προβλήτα της Εταιρείας Λιπασιμάτων. Ήταν το πιο σημαντικό

γιατί σ' αυτό το τμήμα υπήρχαν όλα τα μηχανικά μέσα αυτόματης φόρτωσης κι εκφόρτωσης. Υπήρχε η πιο μεγάλη δεξαμενή για επισκευές πλοίων, η δεξαμενή Βασιλειάδη. Σώθηκαν το λιμάνι στο Κερατσίνι, οι Μύλοι, η Κοπή. Η σημαντικότερη όμως επιτυχία ήταν η διάσωση της Ηλεκτρικής, της μοναδικής μονάδας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στην Αττική. Αν καταστρεφόταν το εργοστάσιο, η Αθήνα και ο Πειραιάς θα βυθίζονταν για πολλούς μήνες στο σκοτάδι. Τα εργοστάσια δε θα μπορούσαν να δουλέψουν και το λιμάνι δε θα λειτουργούσε κανονικά. Ο Ηλεκτρικός Σιδηρόδρομος Αθηνών-Πειραιώς δε θα μπορούσε να κινηθεί κι ούτε τα τραμ θα λειτουργούσαν σε Αθήνα και Πειραιά.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Προς τον κόν Διοικητήν του ΕΛΑΣ Πειραιώς

Κύριε Διοικητά,

Με μεγάλη συγκίνηση σπεύδουμε να εκφράσουμε την βαθύτατη ευγνωμοσύνη του προσωπικού του Εργοστασίου της Ηλεκτρικής Εταιρείας Αθηνών-Πειραιώς-Αγίου Γεωργίου για την πολύτιμη και σωτήρια βοήθεια που πρόσφερε ο ηρωικός στρατός του ΕΛΑΣ κατά την ημέρα της 13ης Οκτωβρίου για την απόκρουση της βαρβάρου γερμανικής επιθέσεως. Η λαμπρή νίκη που στεφάνωσε τα όπλα σας χαιρετίστηκε από το πανελλήνιο σαν μια ακόμα επιβεβαίωση ότι τα παιδιά της αθάνατης Ελλάδος ουδέποτε θα σκύψουν κάτω από τον βάρβαρο και τυραννικό ζυγό. Και η συναίσθηση ότι εκάματε το καθήκον σας προς την πατρίδα είναι η μόνη ικανοποίησή σας. Κλαιíme μαζί σας τους ένδοξους νεκρούς και η μνήμη τους, ας είσθε βέβαιοι, δεν θα σβηστεί από το χρόνο που φθειρεί τους θνητούς.

Μείναμε με την ανάμνηση της εξαιρετικής τάξεως και πειθαρχίας που τηρήσατε κατά τη διάρκεια της φρουρήσεως του εργοστασίου. Και θα ήμαστε ευτυχείς αν παρέμενε η φρουρά σας στο εργοστάσιο μερικές ακόμα ημέρες. Σχετικώς παρακαλούμε να συνεννοηθείτε με τον Άγγλο Αρχηγό.

Με τιμή και εκτίμηση

Ο Διευθυντής του Εργοστασίου ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

Η ΚΥΡΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΘΥΜΑΤΑΙ

«Κατά το απογευματάκι, πήγαμε σπίτι μας και μάθαμε τα νέα. Πως πάλεψαν γενναία τα Ελληνόπουλα, στήθος με στήθος με τους Γερμανούς για να γλυτώσουν την Ηλεκτρική. Παιδιά από δεκαεφτά έως εικοσιπέντε ετών, δίχως να έχουν πάει φαντάρτοι, δίχως να έχουν κάνει εκπαίδευση, πήραν τα όπλα για να σώσουν την πατρίδα μας από το μαύρο σκοτάδι που θα βυθιζόταν σχεδόν όλη η πόλη. Τα παιδιά αυτά ήταν από το Κερατσίνι, την Αμφιάλη, τη Χαραυγή, τον Αϊ Δημήτρη. Στην κηδεία των παλικαριών που η νεκρώσιμη ακολουθία έγινε στον Άγιο Κωνσταντίνο δεν πήγα, γιατί κάτι μου έτυχε, αλλά πήγα και τους περίμενα να περάσουν στην Υπαπαντή. Η πομπή ήταν πολύ μεγάλη. Οι πρώτοι στην Ηλεκτρική και οι τελευταίοι στον Άγιο Κωνσταντίνο. Τους ήρωες τους έθαψαν στην Ηλεκτρική, τιμής ένεκεν, αφού γι' αυτή σκοτώθηκαν. Αλλά όταν ήρθαν από κάτω οι «ατσαλάκωτοι» και οι «ακάπνιστοι», ξέθαψαν τα οστά τους με μπουλντόζα και τα έθαψαν στο νεκροταφείο

της Ανάστασης, γιατί έμαθαν πως οι πεσόντες ήταν Ελασίτες.

Αιωνία σας η μνήμη, παλικάρια μου, όχι μόνο σε σας, αλλά και σ' όλα τα παιδιά που πήγαν από τους Γερμανούς. Αιωνία η μνήμη σε αυτούς που πήγαν από τους Ιταλούς. Αιωνία η μνήμη σε αυτούς που πήγαν από τους Εγγλέζους. Αιωνία η μνήμη σε αυτούς που πήγαν από Έλληνες φασίστες στις φυλακές και στα ξερονήσια».

Έργο της μαθήτριας Ιωάννας Φραγκογιάννη

Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΤΟΥ 3ου ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΠΕΡΑΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟ ΤΩΝ ΠΕΣΟΝΤΩΝ

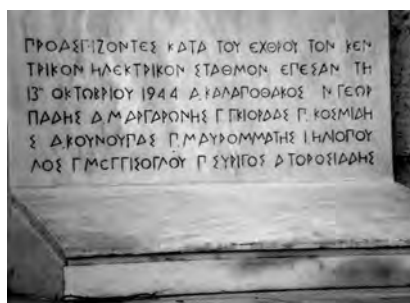
Γράφει η **Στέλλα Ροζάκη** – Φωτογραφίες από την **Ηλιάντα Ταουξή**

Την Πέμπτη 20 Νοεμβρίου 2014 η Γ' τάξη του 3ου Γυμνασίου Περάματος επισκέφτηκε το μνημείο των Πεσόντων της Μάχης της Ηλεκτρικής και είχε την ευκαιρία να δει από κοντά το χώρο και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες έγινε εφικτή η υπεράσπιση του εργοστασίου από την καταστροφική μανία των Γερμανών κατακτητών. Το Παράρτημα Κερατσινίου της ΠΕΑΕΑ - ΔΣΕ είχε μεριμνήσει για τη μεταφορά αλλά και για την ξενάγησή μας. Ο πρόεδρος, κος **Καλογιαννίδης**, μάς έδωσε μια πλήρη εικόνα του σχεδίου που είχε εκπονήσει ο Νίκανδρος Κεπέσης και ο Σωτήρης Κύβελος, το οποίο εκτελέστηκε με επιτυχία από τις δυνάμεις του

ΕΛΑΣ. Είχαμε λοιπόν την ευκαιρία να δούμε από κοντά την παράταξη των υπερασπιστών της Ηλεκτρικής, καθώς και τα σημεία από τα οποία επιτέθηκαν οι αντίπαλοι. Ακολούθησε μια λεπτομερής παρουσίαση του χρονικού της Μάχης και η μετάβασή μας στο μνημείο των Πεσόντων. «ΠΡΟΑΣΠΙΖΟΝΤΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΕΧΘΡΟΥ ΤΟΝ ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΝ ΣΤΑΘΜΟΝ ΕΠΕΣΑΝ ΤΗ 13Η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1944».

Τη μέρα δηλαδή που όλη η Αθήνα ξεχνούταν στους δρόμους για να πανηγυρίσει τη λευτεριά.

Η επίσκεψή μας συνεχίστηκε στα Γραφεία του Παραρτήματος Κερατσινίου της ΠΕΑΕΑ-ΔΣΕ. Εκεί είχαμε την ευκαιρία να γνωρίσουμε έναν χώρο που είναι από μόνος του μια ζωντανή ιστορία. Γύρω μας βιβλία, εικόνες, αφίσες μιας εποχής γεμάτης πόνο και Αγώνα, φωτογραφίες αγωνιστών που θυσιάστηκαν, ιστορίες ανθρώπων που πάλεψαν για ιδανικά μέσα σε συνθήκες απίστευτης φρίκης και βαρβαρότητας. Μετά από μια σύντομη ιστορική αναδρομή που περιελάμβανε την άνοδο του φασισμού κατά τη δεκαετία του 1930, τον ελληνοϊταλικό πόλεμο, τη γερμανική κατοχή και την Εθνική Αντίσταση, ο κος Καλογιαννίδης μάς παρουσίασε μέλη του Παραρτήματος, όπως την κα **Αλεξάνδρα Πλατατζή-Οικονομάκου**, τον κο **Στέλιο Διαβολάκη** και τον κο **Πέτρο Μακρή**, που με αφορμή την παρουσία του σχολείου μας, προλόγισε την ομιλία του ως εξής: «Φαίνεται ότι ένας νέος αέρας φυσάει όσον αφορά το δημοκρατικό ήθος των νέων ανθρώπων». Ένα μήνα μετά, ο τελευταίος ίσως επιζών της Μάχης της Ηλεκτρικής θα παραχωρούσε στους μαθητές του προγράμματός μας την παρακάτω συνέντευξη.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΚΡΗΣ: ΕΝΑΣ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ

Συναντήσαμε τον κύριο Μακρή στις 18 Δεκεμβρίου 2014. Πριν από 70 χρόνια ήταν ένα παλικάρι που κρατώντας μια παλιά ιταλική αραβίδα προστάτεψε μαζί με τους Ελασίτες συντρόφους του την Ηλεκτρική. Είδε κάποιους από αυτούς να θυσιάζονται για να σωθεί το εργοστάσιο και να μη βυθιστεί η Αττική στο σκοτάδι. Η συνέντευξη που μας παραχώρησε αποδεικνύει ότι τα ενενήντα του χρόνια μπορεί κάπως να βαραίνουν το κορμί, δεν καταφέρνουν, ωστόσο, να φθείρουν στο ελάχιστο την εφηβεία της ψυχής του.

Ο χώρος πια για μας, είναι γνώριμος και οικείος, καθώς δεν είναι η πρώτη φορά που τον επισκεπτόμαστε. Τα φιλόξενα γραφεία του Παραρτήματος Κερατσινίου της ΠΕΑΕΑ-ΔΣΕ μάς υποδέχτηκαν για άλλη μια φορά στηρίζοντας την έρευνά μας. Αλλά και τα επαινετικά σχόλια που ακούσαμε από τον κύριο Καλογιαννίδη για την προσπάθεια που κάνουμε ώστε να αποδώσουμε τα γεγονότα που συνέβησαν στη γειτονιά μας στα χρόνια της γερμανικής κατοχής, αποτελούν για μας ενθάρρυνση πολύτιμη για τη συνέχεια αυτής της προσπάθειας.

Σφίξαμε το χέρι του κυρίου Μακρή με σεβασμό και δέος μαζί, για να τον ευχαριστήσουμε που ανταποκρίθηκε. Κι εκείνος όρθιος, επιβλητικός κι ωραίος, όπως όλοι οι Γενναίοι, μας αυτοπαρουσιάστηκε με τα παρακάτω λόγια: «Είμαι ο Πέτρος ο Μακρής, ένας από τους παλιούς και από τους πολλούς ανώνυμους αγωνιστές της κατοχής, που έφτασα σήμερα να τελειώνω τα 90 μου χρόνια. Όταν πρωτοξεκίνησα, ήμουν 17 χρόνων, δηλαδή περίπου στην ηλικία σας και συνεχίζω. Γιατί κι αυτό εδώ που γίνεται, είναι μία συνέχεια του Τότε, καθώς δε θα σβήσουν αυτά που κάναμε και αυτά που περάσαμε εμείς την εποχή εκείνη. Εσείς θα τα γράψετε, θα τα κάνετε ένα βιβλίο και θα τα διαβάσουν κάποιοι άλλοι, οι οποίοι θα είναι η δική σας συνέχεια».

Σήμερα είναι πολλοί αυτοί που δεν γνωρίζουν για τη μάχη της Ηλεκτρικής και γενικότερα για την Εθνική Αντίσταση. Με βάση αυτό το δεδομένο, πιστεύετε ότι οι αγώνες σας έχουν δικαιωθεί;

Πρέπει να ξεκαθαρίσουμε από την αρχή ότι οι αγώνες που κάναμε τότε, δεν ξεκίνησαν για κάποια δικαίωση που θα ερχόταν μετά τον πόλεμο. Εμείς ξεκινήσαμε από αυτό που ξεκινάνε οι Έλληνες συνήθως, ότι δεν γίνονται ποτέ ραγιαδες και δε θέλουν αφεντικό στο κεφάλι τους. Και με αυτή την έννοια πορευτήκαμε πατριωτικά. Εάν πολλοί μετά τον πόλεμο βρέθηκαν στην ανάγκη να ζητήσουν κάποια δικαίωση, αυτό ήταν φυσικό, γιατί πράγματι πολλοί από μας έμειναν στην κυριολεξία μισοί. Κανένας από αυτούς δεν πήρε ούτε μία δεκάρα από την Εθνική Αντίσταση του ΕΑΜ. Κάποτε η πολιτεία μάς είχε δώσει ένα επιπλέον 15% στις συντάξεις, αλλά όταν έγινε πρωθυπουργός ο Κ. Μητσοτάκης, μας το έκοψε κι αυτό.

Στα χρόνια της Κατοχής μαζί σας πολέμησαν κι άλλα νέα παιδιά. Μιλήστε μας για τα κριτήρια με τα οποία ενταχθήκατε στον Αγώνα.

Τα κριτήρια ήταν πατριωτικά. Στον Αγώνα μπήκα στα 17 μου. Δεν μπορούσαμε εμείς να έχουμε κομματικά κριτήρια, γιατί μιλάμε για μια άλλη εποχή. Το 60% των ανθρώπων ήταν αγράμματοι. Όμως κάποιοι πεφωτισμένοι προσπαθούσαν να αφυπνίσουν τον κόσμο. Έτσι άρχισε η διαφώτιση των Ελλήνων και φτάσαμε σήμερα να μιλάμε για ταξική συνείδηση. Δεν είχα από την οικογένειά μου κομμουνιστική καταγωγή. Οι λόγοι που με οδήγησαν στον Αγώνα ήταν πατριωτικοί.

Αν μπορούσατε να γυρίσετε 70 χρόνια πίσω, θα αλλάζατε κάποια από τις επιλογές σας;

Όχι. Τα χρόνια δε γυρίζουν πίσω, αλλά και δε μετάνιωσα ποτέ για ό,τι έχω κάνει. Ο ίδιος θα ήμουν και πάλι, γιατί «τα ίδια μυαλά κουβαλώ» και τώρα. Γι' αυτό είμαι κι εδώ.

Πώς βλέπετε την επικοινωνία σας με τα παιδιά μέσα από τη δράση της ΠΕΑΕΑ και τη συνεργασία της με τα σχολεία της περιοχής; Τι θα τα συμβουλευάτε σε μια εποχή που ο φασισμός κάνει την επανεμφάνισή του και βάζει στο στόχαστρο τις νεανικές ψυχές;

Δε θέλω να πιστεύω σε καμιά περίπτωση πως αυτά που περάσαμε εμείς θα επαναλη-

φθούν σε μια νέα εποχή. Δεν έχετε ιδέα τι είναι ο φασισμός και η κατοχή. Σε κάνουν να ξεχάσεις τις απλές καθημερινές συνήθειες, όπως να ζυπνάς κάθε πρωί και η μητέρα να σου έχει έτοιμο το πρωινό. Αυτά τα ξεχνάς. Η αστιτιά σκότωσε 300.000 ψυχές στην κατοχή. Κάθε μέρα που πήγαινα στο ναυπηγείο του Βασιλειάδη όπου δούλευα, περνούσα έξω από το νεκροταφείο της Ανάστασης. Εκεί έβλεπα δύο, τρία πεθαμένα παιδάκια που τα είχαν εγκαταλείψει οι γονείς τους για να τα θάψουν. Ο λόγος ήταν ότι οι άνθρωποι αυτοί δεν ήθελαν να δηλώσουν το θάνατό τους, για να μπορέσουν να κρατήσουν το κουπονάκι για το ψωμί που έδιναν οι Γερμανοί στις οικογένειες των Ελλήνων. Για πενήντα δράμια ψωμί η μητέρα πέταγε το παιδί της, ώστε να μπορέσει να θρέψει με αυτό το κουπόνι τα άλλα της παιδιά. Αυτά που λέμε σήμερα είναι για να αντιληφθούν οι νεότεροι τι περάσαμε τότε εμείς. Μόλις ήρθαν οι Γερμανοί καταλήστεψαν όλο τον επισιτισμό της Ελλάδας, για να πεθάνει ο κόσμος από την πείνα. Τόση ήταν η βαρβαρότητά τους. Όλα αυτά, λοιπόν, περιμένουμε εσείς να τα γνωστοποιήσετε με την εργασία σας στον κόσμο.

Πώς διαχειριζόταν ένα παιδί της ηλικίας που πολεμήσατε εσείς τόσο ανάμεικτα συναισθήματα; Από τη μια την επιτυχία του σκοπού της μάχης και από την άλλη τον ενδεχόμενο θάνατο, το δικό του ή κάποιου συντρόφου του.

Όπως σας είπα και πριν, ό,τι κάναμε εμείς, δεν το κάναμε γιατί είχαμε ως σκοπό να απολαύσουμε κάτι. Ο μοναδικός σκοπός ήταν η επιτυχία της μάχης. Αλλά και όσα κάναμε πριν από τη μάχη της Ηλεκτρικής, είχαν πάλι το ρίσκο τους. Από τις 27 Απριλίου του 1941 όλα τα παιδιά, τα πατριωτάκια εννοώ, ξεχυθήκαμε στους δρόμους, άλλοι με το χωνί, άλλοι με τη μογιόα, για να γράφουμε συνθήματα. Αυτά και όσα άλλα

κάναμε, είχαν το ρίσκο τους, το οποίο εμείς το αποδεχόμασταν. Γιατί είχαμε έναν και μοναδικό σκοπό, να φύγουν οι κατακτητές από την Ελλάδα.

Κινδυνεύσατε κατά τη διάρκεια της μάχης; Πώς σωθήκατε;

Ο κίνδυνος ήταν καθημερινός από την ημέρα που μπήκαν οι Γερμανοί στην Ελλάδα. Η πρώτη αντίδραση που είχαμε οι νεολαίοι, ήταν κάθε βράδυ να ενημερώνουμε τον άμαχο πληθυσμό με χωνιά που φτιάχναμε από χαρτόνι. Αυτό ήταν επικίνδυνο, γιατί μας καταδίωκαν οι Γερμανοί μαζί με τα υποτιθέμενα σώματα ασφαλείας που είχαν ιδρύσει για τη δική τους ασφάλεια. Όταν φτάνεις στη μάχη, πας να κερδίσεις. Αν πεθάνεις, πέθανες. Αν τραυματιστείς, τραυματίστηκες. Πήγες σε μάχη για την Πατρίδα.

Γνωρίζατε και τους 11 πεσόντες της μάχης;

Ήμαστε φίλοι. Ήταν δίπλα μου. Εμείς δεν ήμασταν άγνωστοι τότε στο Κερατσίνι. Τα παιδιά από την Αμφιάλη, το Κερατσίνι, την Ευγένεια, ήμασταν φίλοι. Ο πληθυσμός ήταν πολύ λίγος. Αυτοί που ήμασταν οργανωμένοι στον ΕΛΑΣ και στην ΕΠΟΝ, κάθε μέρα είχαμε κάποιες συναντήσεις. Εγώ ήμουν μαθητής του Πειραιϊκού Συνδέσμου, της σχολής Μηχανικών και την ημέρα δούλευα. Η σχολή στον πόλεμο λειτουργούσε κάθε απόγευμα ως τις 8.30 μ.μ., για να είμαστε στα σπίτια μας στις 9. Όταν έφτανα στο σπίτι μου, με περίμενε κάποιος συναγωνιστής με έναν κουβά με κόκκινη άχρα ή με ασβέστη, για να γράψουμε στο ντουβάρι ή στην άσφαλτο ή να βρούμε με το χωνί, αφού εγώ ήμουν ο γραμματιζόμενος. Αυτή ήταν η καθημερινή μας ζωή.

μ.μ., για να είμαστε στα σπίτια μας στις 9. Όταν έφτανα στο σπίτι μου, με περίμενε κάποιος συναγωνιστής με έναν κουβά με κόκκινη άχρα ή με ασβέστη, για να γράψουμε στο ντουβάρι ή στην άσφαλτο ή να βρούμε με το χωνί, αφού εγώ ήμουν ο γραμματιζόμενος. Αυτή ήταν η καθημερινή μας ζωή.

Ποια ήταν τα δικά σας συναισθήματα αλλά και των συντρόφων σας, πριν και κατά τη διάρκεια της μάχης;

Όταν πας στη μάχη, έχεις μόνον το συναίσθημα της Νίκης. Πας για να νικήσεις. Κι αυτό έγινε. Ύστερα από δύομισι ώρες η μάχη τελείωσε με νικηφόρα έκβαση. Αν σκοτώθηκαν 11 δικοί μας, ήταν φυσικό, γιατί και οι άλλοι πολεμούσαν και μάλιστα με ένα οπλισμό που εμείς δεν είχαμε δει ούτε στο όνειρό μας. Εμείς πολεμούσαμε με ιταλικές αραβίδες και οι Γερμανοί με την τελευταία λέξη της τεχνολογίας.

Ποιο ήταν το σχέδιο του ΕΛΑΣ για την υπεράσπιση του εργοστασίου;

Το σχέδιο επεξεργάστηκε ο Νίκανδρος ο Κεπέσης, ο οποίος ήταν Κερατσινιώτης κομμουνιστής μαζί με το στρατιωτικό Σωτήρη Κύβελο. Ο Κεπέσης ήξερε πολύ καλά τον τόπο και τις θέσεις κι έφτιαξαν μαζί με τον Κύβελο ένα υπέρλαμπρο σχέδιο. Υποπτεύτηκαν, λοιπόν, στις 12 του Οκτώβρη που η Αθήνα πανηγύριζε, ότι δεν ήταν δυνατόν να φύγουν οι Γερμανοί «άκαπνοι». Έτσι κατέστρωσαν επί τόπου το σχέδιο, ανίχνευσαν το μέρος και όρισαν σ' εμάς, το 1ο Τάγμα Κερατσινίου, να φυλάμε σκοπιά όλη τη νύχτα της 12ης Οκτωβρίου, μέχρι να φύγουν και οι τελευταίοι Γερμανοί. Όπως αποδείχτηκε, δε σκόπευαν να φύγουν. Ήταν μια ομάδα επίλεκτων Γερμανών σαμποτέρ, που ήθελαν να αποτελειώσουν την καταστροφή που είχαν προκαλέσει οι προηγούμενοι. Όταν τελείωσε η μάχη, ανάμεσα στους αιχμαλώτους που πιάσαμε ήταν κι ένας υπολοχαγός, στην τσάντα του οποίου βρήκαμε όλο το πλάνο της καταστροφής. Εκτός από την Ηλεκτρική, στο καταστροφικό σχέδιό τους είχαν τους Μύλους Αγίου Γεωργίου, τις δεξαμενές, το σιλό, το ναυπηγείο του Βασιλειάδη, τον Ηλεκτρικό Σταθμό. Ήταν τεράστιο το καταστροφικό τους σχέδιο.

Πού οφείλεται η νίκη του ΕΛΑΣ;

Στο ότι έπρεπε να κερδίσουμε. Διαφορετικά θα πεθαίναμε και δε θα έμενε τίποτα όρθιο. Το εργοστάσιο ήταν το μοναδικό στην Αττική. Αν χάναμε, όλα θα βυθίζονταν στο σκοτάδι.

Ποιο ήταν το κλίμα που επικράτησε στην κηδεία των πεσόντων;

Όλο το Κερατσίνι και η Ευγένεια ήταν στην κηδεία τους.

Θα θέλαμε τώρα να σχολιάσετε και την ενέργεια της ελληνικής κυβέρνησης μετά την Απελευθέρωση να ξεθάψει τα σώματα των 11 πεσόντων από το χώρο του εργοστασίου, για να μεταφερθούν σε ομαδικό τάφο στην Ανάσταση.

Θα περίμενα να μου κάνετε μία άλλη ερώτηση. Γιατί οι μετέπειτα ελληνικές κυβερνήσεις δεν έγραψαν στα βιβλία για τη δράση και το σπουδαίο ρόλο του ΕΑΜ; Γιατί δε μίλησαν γι' αυτή την Ελληνική Εποποιία; Θέλω σήμερα να ακούσετε από το στόμα ενός ανθρώπου που τα έζησε όλα αυτά, ότι μαζί με τους Γερμανούς κυβερνούσαν οι ταγματασφαλίτες, που ο λαός τούς έλεγε «ταγματαλήτες». Ήταν τα Τάγματα Ασφαλείας, οι εθνοπροδότες που οι Γερμανοί εξόπλισαν, για να τους προστατεύουν από τους Αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης. Ιδρυτής των Ταγμάτων Ασφαλείας ήταν ο Ιωάννης Ράλλης, πρωθυπουργός της Ελλάδας εκείνη την περίοδο και πατέρας του μετέπειτα πρωθυπουργού, Γεωργίου Ράλλη. Αστυνομικός Διευθυντής Αθηνών κατά τη διάρκεια της κατοχής ήταν ο Άγγελος Έμπερτ, πατέρας του Μιλτιάδη Έμπερτ που διετέλεσε πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας αργότερα. Πώς θα μπορούσαν αυτοί και οι γιοι τους, που κυβέρνησαν και κυβερνούν για πολλά χρόνια την Ελλάδα, να γράψουν στα βιβλία την αλήθεια, ότι δηλαδή οι ίδιοι ή οι πατεράδες τους ήταν οι προδότες; Γι' αυτό στα σχολεία δε διδάχτηκε ποτέ η Εποποιία της Εθνικής Αντίστασης.

Ποια ήταν η προσωπική σας διαδρομή μετά την Απελευθέρωση;

Για δυο μήνες μετά την Απελευθέρωση νομίσαμε ότι τέλειωσαν όλα. Όμως ο Γ. Παπανδρέου μαζί με τον Τσόρτσιλ είχαν άλλα σχέδια και αιματοκύλησαν τον κόσμο με τα Δεκεμβριανά. Για δυο μήνες χαρήκαμε τη Λευτεριά. Όμως μετά τα Δεκεμβριανά βρεθήκαμε όλοι κρατούμενοι στα αστυνομικά τμήματα. Δε μας χωρούσαν μάλιστα τα κρατητήρια των τμημάτων και επίταξαν τα σχολεία, για να κλείσουν εκεί όλους εμάς που ήμασταν στο ΕΑΜ και στον ΕΛΑΣ. Χρησιμοποίησαν και τις λεγόμενες «ψευτοχήρες», που έρχονταν στους χώρους κράτησής μας. Έτσι, κάθε πρωί μάς έβαζαν στη γραμμή και αυτές οι μαυροφορεμένες μάς κατηγορούσαν ότι τάχα σκοτώσαμε κάποιον δικό τους. Έτσι μας απάγγελναν τις ψεύτικες κατηγορίες και έστελναν τον κόσμο στη φυλακή, για να τρομοκρατήσουν και τον υπόλοιπο πληθυσμό. Όσο για μένα προσωπικά, κάθε τρεις και λίγο με πήγαιναν στο αστυνομικό τμήμα, όπου ετοιμάζαν έναν φάκελο και με έστελναν υπόδικο στις φυλακές στην οδό Κάστορος κοντά στο λιμάνι. Στη συνέχεια έμενα υπόδικος στις φυλακές για αρκετές ημέρες, ώσπου με άφηναν, γιατί η επιτροπή που διάβαζε την κατηγορία δε θεωρούσε επαρκή τα στοιχεία. Αυτό συνεχιζόταν για πολύ καιρό. Αλλά ούτε δουλειά μπορούσα να βρω. Μόλις ξεκινούσα κάτι, ερχόταν κάποιος της Ασφάλειας και υποχρέωνε το αφεντικό να με απολύσει. Όταν κάποια στιγμή κατάφερα να βρω μια δουλειά στο εργοστάσιο του Μαρτάκη, μέσω της Ένωσης των Μηχανικών του Εμπορικού Ναυτικού όπου ανήκα κι εγώ, επειδή το είχαμε συνεταιρικό και δεν μπορούσαν να με σχολάσουν,

με έστειλαν εξορία στις Ράχες της Ικαρίας, τον Ιούνιο του 1947.

Και μετά την εξορία τι συνέβη στη ζωή σας;

Όταν επέστρεψα, με την Ένωση Μηχανικών πήραμε μια δουλειά στην Ηλεκτρική. Μια μέρα, λοιπόν, έστειλαν αστυνομικούς για την ασφάλεια του εργοστασίου. Ένας από αυτούς με σταμάτησε και μου είπε ότι δεν μπορούσα να συνεχίσω να πηγαίνω στη δουλειά, γιατί σ' αυτό το εργοστάσιο δεν επιτρέπεται να μπαίνει ο καθένας. Εγώ δηλαδή που πολέμησα για την Ηλεκτρική, ήμουν ο «καθένας». Όλα αυτά με έκαναν κι έφυγα από την Ελλάδα. Κι έτσι το 1962 πήγα στο Σουδάν, όπου έμεινα αρκετά χρόνια.

Το Κ.Κ.Ε. είχε άρρηκτους δεσμούς με το ΕΑΜ και τον ΕΛΑΣ. Πιστεύετε πως αυτοί οι δεσμοί συνεχίζουν να υπάρχουν και σήμερα με τους αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης;

Συνεχίζουν και θα συνεχίζονται, γιατί το ΚΚΕ έχει δώσει τα πιο πολλά θύματα συνολικά σε όλους τους αγώνες μέχρι και σήμερα. Το ΕΑΜ, ο ΕΛΑΣ, ο Πατριωτισμός, στηρίζονται σε ορισμένες βάσεις, που δημιούργησαν το Κομμουνιστικό (ΚΚΕ), το Σοσιαλιστικό (ΣΚΕ), το Αγροτικό (ΑΚΕ) και το Κόμμα της Ένωσης Λαϊκής Δημοκρατίας. Αυτά έκαναν την Αντίσταση. Ειδικότερα το ΚΚΕ, γιατί ήταν οργανωμένο από την εποχή της δικτατορίας του Μεταξά. Δυστυχώς, πριν το 1940 όλη η Ευρώπη σχεδόν είχε φασιστικά καθεστώτα. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες το ΚΚΕ και με μια ιστορία μεγαλύτερη από τα άλλα κόμματα της Αντίστασης που ξεκινούσε από το 1918, ήταν πολύ καλύτερα οργανωμένο και προετοιμασμένο να σηκώσει το μεγαλύτερο βάρος. Να πούμε βέβαια σ' αυτό το σημείο ότι τα δύο μεγάλα κόμματα που κυβερνούσαν την Ελλάδα, οι Βασιλικοί και οι Βενιζελικοί, αρνήθηκαν τη συμμετοχή τους στο Πατριωτικό Ξεκίνημα, γιατί περίμεναν από τους Εγγλέζους να μας ελευθερώσουν.

Τι σημαίνει, κύριε Μακρή, Αγώνας; Τι είναι ο Αγώνας για εσάς;

Αγώνας είναι η ίδια η ζωή. Η καθημερινότητα. Ο Αγώνας δεν είναι μόνον μία ιδέα, γιατί ιδέες έχουν πολλοί. Για να κάνεις τον Αγώνα, πρέπει όχι μόνον να τον θέλεις, αλλά να μπορείς και να τον πραγματοποιείς. Αξία έχει να μπορείς να πραγματοποιείς τις ιδέες που έχεις. Αγώνας είναι η προσπάθεια για την εξάλειψη της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο. Ο Αγώνας θα συνεχίζεται μέχρι να φτάσουμε στην υλοποίηση αυτής της ιδέας.

Πιστεύετε πως τα σημερινά παιδιά θα μπορούσαμε να κάνουμε κάτι ανάλογο με τη δική σας δράση ή θα ήταν για μας πολύ δύσκολο να τα βάλουμε με το φασισμό;

Φυσικά δε θα το κάνατε με ευχαρίστηση. Όμως σας το είπα και στην αρχή της συνάντησής μας, ότι ο Έλληνας ποτέ δεν αισθάνεται άνετα με κάτι που δεν πιστεύει είτε αυτό λέγεται γερμανική κατοχή είτε φασισμός. Πάντα επιλέγει να είναι ελεύθερος.

7ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΕΣΑΝ ΣΤΟ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙ

Οι γραμμές που ακολουθούν είναι ένας μικρός φόρος τιμής σε απλούς ανθρώπους που αγωνίστηκαν κι έδωσαν τη ζωή τους στον Αγώνα για τη λευτεριά. Οδηγός τους, τα ιδανικά που τους μεγάλωσαν και τους ατσάλωσαν. Κάποιοι ήταν πολεμιστές μπαρουτοκαπνισμένοι. Ανάμεσά τους, όμως, υπήρχαν και αγόρια αμούστακα, μέλη της ΕΠΟΝ, αλλά και κοριτσόπουλα στην αυγή μιας νιότης που δεν πρόλαβαν να χαρούν. Ας μας συγχωρέσουν όσοι παραβλέψαμε να θυμηθούμε σε αυτή την έρευνα. Τα ονόματα πολλά. Άλλους τους συνάντησε μια σφαίρα. Άλλοι βασανίστηκαν και βρήκαν μαρτυρικό θάνατο από τους ναζί και τους ταγματασφαλίτες συνεργάτες τους. Τα τάγματα αυτά είχαν δημιουργηθεί από την κυβέρνηση Ράλλη, με σκοπό την εκκαθάριση των «συμμοριτών» και την εξόντωση των «αναρχοκομμουνιστών». Η δολοφονική και αιματοβαμμένη τους δράση στην ευρύτερη περιοχή, αποτυπώνεται στις αφηγήσεις του **Μιχάλη Μάλλη** που ακολουθούν. Στιγμιότυπα αγώνα, ιδανικών και θυσίας που συνέβησαν από το Μάη έως τον Αύγουστο του 1944 στην περιοχή του Κερατσινίου και της Κοκκινιάς.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΑΡΑΒΕΛΛΑΣ

Γεννήθηκε στα Ταμπούρια το 1920. Εργαζόμενος από πολύ μικρή ηλικία γνώρισε την εκμετάλλευση του αφεντικού και προσχώρησε στο Εργατικό ΕΑΜ. Όταν στις αρχές του 1943 δημιουργείται ο ΕΛΑΣ Ταμπουρίων, ο Μιχάλης γίνεται μέλος της δύναμής του. Παίρνει δραστήριο μέρος σε όλες τις δουλειές της οργάνωσής του: διανομή προκηρύξεων, γράμματα στους τοίχους, συνθήματα στους δρόμους που είχαν άσφαλτο, συμμετοχή σε οικονομικούς εράνους.

Πάνω σε μια τέτοια εξόρμηση, ο Μιχάλης πέφτει πάνω σε δύο διαβόητους ταγματασφαλίτες εκείνης της εποχής, τους συνεργάτες των Γερμανών Πέππα και Κωνσταντινίδη. Πριν συνειδητοποιήσει ποιοι είναι, τον έχουν πυροβολήσει. Ο Μιχάλης χτυπιέται κατάστημα, αλλά βγάζει το δικό του όπλο. Οι δυνάμεις του, όμως, τον εγκαταλείπουν και πέφτει εκεί, στη διασταύρωση των οδών Σμύρνης και Ρέπουλη στα Ταμπούρια. Όταν φτάσαμε, ήταν ήδη νεκρός. Οι δολοφόνοι του είχαν εξαφανιστεί. Ένας ακόμα αγωνιστής στο βωμό της λευτεριάς, στο δύσκολο δρόμο του Αγώνα. Ο Δήμος και η ΠΕΑΕΑ Κερατσινίου έχουν τοποθετήσει μαρμάρινη πλάκα με το όνομά του, εκεί που έπεσε ο Μιχάλης Καραβέλλας.

ΔΥΟ ΕΠΟΝΙΤΕΣ: ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΠΑΣΑΛΗΣ ΚΑΙ ΣΟΦΡΟΝΗΣ ΑΞΙΩΤΗΣ

16 Σεπτέμβρη 1944. Αρχή της σχολικής περιόδου με κλειστά από τους Γερμανούς τα περισσότερα σχολεία. Το Κ.Σ. της ΕΠΟΝ πιέζει όλους τους φορείς (νομαρχίες, δήμους, εκκλησία) ώστε να επαναλειτουργήσουν τα σχολεία, να οργανωθούν μαθητικά συσσίτια και να μοιραστούν στα

παιδιά είδη ματισμού και παπούτσια. Πολλά παιδιά του δημοτικού σχολείου μαζί με τους γονείς τους συγκεντρώνονται έξω από το δημαρχείο του Κερατσινίου και μια επιτροπή της ΕΠΟΝ προσπαθεί να συναντηθεί με τον κατοχικό δήμαρχο **Λάζαρο Παπαδόπουλο** για

να του επιδώσει τα αιτήματα. Εκείνος, ζητά την επέμβαση της Γκεστάπο. Η επιτροπή των παιδιών προλαβαίνει να ειδοποιήσει τους συγκεντρωμένους μαθητές που απομακρύνονται. Δυο παιδιά, όμως, που ήταν Επονίτες και μέλη της ομάδας περιφρούρησης, καταφεύγουν στα ορύγματα της συμβολής των οδών Μ. Κιουρί και Θεοφράστου. Τα τμήματα των Ες-Ες που κατέφτασαν εκεί, τους εκτέλεσαν επί τόπου. Τα παιδιά δεν το έβαλαν στα πόδια, αλλά στάθηκαν και συγκρούστηκαν με τους άνοπλους γκεσταπίτες. Ήταν ο **Βενιζέλος Πασαλής** και ο **Σοφρόνης Αξιώτης**. Η κηδεία των παιδιών έγινε την επόμενη μέρα με παλλαϊκή συμμετοχή και περιφρούρηση από ένοπλα τμήματα του ΕΛΑΣ, που λίγο πριν είχαν συμπλακεί με απόσπασμα των ταγμάτων ασφαλείας που προσπάθησε να εμποδίσει την κηδεία.

ANNA ΠΑΥΛΑΚΟΥ – ΘΩΜΑΚΟΥ

Γεννήθηκε το 1926 στα Ταμπούρια. Ήταν δεκαπέντε ετών όταν εντάχθηκε με την ΕΠΟΝ στην Εθνική Αντίσταση. Ως μαθήτρια του 4ου Γυμνασίου Πειραιά, είχε πρωτοστατήσει σε εκδηλώσεις για την ικανοποίηση μαθητικών αιτημάτων. Για το λόγο αυτό αποβλήθηκε από το σχολείο και συνέχισε τις σπουδές της στο 2ο Γυμνάσιο Πειραιά, που μεταφέρθηκε στη Λεόντειο Σχολή μετά τους βομβαρδισμούς του λιμανιού.

Στις 11 Μάη του 1944 και ενώ πήγαινε στο σχολείο της, πράκτορες των Ες Ες που παρακολουθούσαν την αντιστασιακή της δράση, τη συνέλαβαν στη γωνία Πανεπιστημίου και Θεμιστοκλέους και την οδήγησαν στην οδό Μέρλιν, όπου άρχισε το φρικτό της μαρτύριο. Την είχε καταδώσει ένας πράκτορας των Γερμανών, ο Παννάκος. Μαζί με τους Γερμανούς άρχισαν το εγκληματικό έργο της ανάκρισης και των βασανιστηρίων. Ακολουθεί η αφήγηση της τραγικής μάνας, Σταυρούλας Παυλάκου:

«Στις 11 Μάη 1944, η Αννούλα με τη σχολική τσάντα στο χέρι ξεκίνησε για το σχολείο της που στεγαζόταν στη Λεόντειο Σχολή στην Αθήνα και δεν επέστρεψε στο σπίτι μας. Την αναζήτησα με αγωνία στην Αθήνα και στον Πειραιά, σε διάφορα συγγενικά και φιλικά σπίτια επί δύο - τρεις μέρες. Τέλος, πληροφορήθηκα ότι η Αννούλα με είχε πάρει στο τηλέφωνο του ιδιωτικού εκπαιδευτηρίου

Κατρανίδου, που είναι κοντά στο σπίτι μας στην οδό Ραιδεστού (νυν Θεοφράστου) στα Ταμπούρια του Πειραιά. Είπε ότι είναι τραυματισμένη και νοσηλεύεται στο Κρατικό Νοσοκομείο Αμπελοκήπων. Πράγματι, με ανείπωτη πίκρα και αγωνία πήγα αμέσως στο νοσοκομείο, όπου βρήκα την κόρη μου σε άθλια κατάσταση, με πρησμένα και φασκιωμένα τα πόδια της, γεμάτα πύον και αιματώματα, πρησμένα και μελανά τα χέρια της, το πρόσωπό της τραυματισμένο, παραμορφωμένο. Είχε δε, δύο λευκοπλάστες στο λαιμό, δεξιά και αριστερά στα σημεία του διαμπερούς τραύματός της.

– «Τι έπαθες παιδάκι μου», τη ρώτησα.

– «Μαμά, ο Γιαννάκος με έκανε έτσι», μου απάντησε κλαίουσα και μου περιέγραψε όλες τις λεπτομέρειες από τη στιγμή της σύλληψής της. Αφού την οδήγησαν στη Μέρλιν, την κρέμασαν από ένα χαλκά τοποθετημένο στην οροφή και άρχισαν να τη χτυπούν με λαστιχένιο βούρδουλα και με σχοινί, για να μαρτυρήσει όσα ήξερε. Όπως ήταν έτσι κρεμασμένη, μπήκε μέσα ο Γιαννάκος και τράβηξε ένα τραπέζι όπου ακουμπούσαν λίγο τα δάκτυλα του ενός ποδιού της. Το τράβηξε και έμεινε εντελώς στο κενό, για να μεγαλώσει ασφαλώς το μαρτύριό της. Αυτό το μαρτύριο του κρεμάσματος και τα κτυπήματα κράτησαν πολλές ώρες, γιατί δεν τους είπε ούτε λέξη από αυτά που της ζητούσαν να τους πει. Μετά, την πέταξαν σ' ένα υπόγειο, όπου μυρμήγκια και κατσαρίδες έμπαιναν στο στόμα της.

Την άλλη μέρα συνεχίστηκε το ίδιο μαρτύριο του κρεμάσματος και του ανελέητου ξυλοδαρμού, χωρίς να της αποσπάσουν ούτε μία λέξη. Στη συνέχεια, λιπόθυμη από τα μαρτύρια, την πήραν και τη μετέφεραν οι Γερμανοί και ο συνεργάτης τους Νίκος Γιαννάκος στο Σκαραμαγκά, κοντά στη λίμνη του Κουμουνδούρου. Εκεί –μου εξιστορεί η κόρη μου– την έβγαλαν από το αυτοκίνητο και ο Γιαννάκος την ξαναρώτησε αν έχει να πει τίποτε.

Η μικρή ηρωίδα, ατρόμητη απάντησε: «Ζήτω η Ελλάδα, Ζήτω το ΕΑΜ». Τότε αυτός την πυροβόλησε στον αυχένα και νομίζοντάς την νεκρή, την πέταξε σ' ένα βαθύ ξεροπήγαδο. Αλλά η άμοιρη η κόρη μου δεν είχε πεθάνει. Μετά από 36 ώρες συνήλθε και άρχισε να καλεί σε βοήθεια. Οι κραυγές της τράβηξαν την προσοχή μερικών παιδιών που έβοσκαν πρόβατα στην περιοχή και πλησιάζοντας πάνω από το πηγάδι απ' όπου έβγαιναν οι γοερές κραυγές, άρχισαν να ρίχνουν πέτρες φωνάζοντας «φάντασμα, φάντασμα», μεγαλώνοντας το μαρτύριο της κόρης μου.

Κάποια στιγμή, περνούσε από το μέρος αυτό μια γερμανική φάλαγγα. Βλέποντας τη συγκέντρωση του κόσμου εκεί, σταμάτησαν, άκουσαν τα βογγητά και τις φωνές, ρίξαν μια σκάλα στο πηγάδι και την ανέβασαν πάνω ημιθανή και αιμόφυρτη. Όταν τη ρώτησαν πώς βρέθηκε εκεί, εκείνη βλέποντας τους Γερμανούς φοβήθηκε πως έπεσε πάλι στα χέρια τους. Απάντησε πως πήγαινε για τρόφιμα στα Καλύβια, αλλά μια αδέσποτη σφαίρα τη χτύπησε και την γκρέμισε στο πηγάδι. Οι Γερμανοί την παρέδωσαν στη χωροφυλακή Ελευσίνας, όπου την περιποιήθηκαν προσφέροντάς της αναψυκτικά, την ξάπλωσαν σ' ένα κρεβάτι και τη σκέπασαν με μια κουβέρτα, διότι είχε ήδη νυχτώσει. Την άλλη μέρα τη μετέφεραν στο σταθμό Α' Βοηθειών στην Αθήνα, όπου της έδεσαν πρόχειρα τα τραύματά της. Λόγω δε της σοβαρότητας αυτών, την έστειλαν στη συνέχεια στο Κρατικό Νοσοκομείο Αμπελοκήπων. Αυτά μου είπε κλαίουσα η τραγική κόρη μου κατονομάζοντας και τους δήμιούς της Γερμανούς και το Νίκο Γιαννάκο.

Την άλλη μέρα που ξαναπήγα στο νοσοκομείο, της πρότεινα να την πάρω από κει, αλλά επειδή ήταν σε φριχτή κατάσταση, αφού δεν μπορούσε να πατήσει τα πρησμένα πόδια της και ήταν σχεδόν γυμνή, μου είπε: «έλα αύριο, μου φέρνεις και τα ρούχα μου και φεύγουμε». Εγύρισα στον Πειραιά, ανήσυχη και ψυχικό ράκος.

Το επόμενο πρωί, με τα ρούχα της κόρης μου, έφτασα στο νοσοκομείο για να την παραλάβω.

Όταν όμως μπήκα στο θάλαμο της Αννούλας, αντίκρισα άλλη άρρωστη. Στην ερώτησή μου στη νοσοκόμα «πού είναι η κόρη μου;», αυτή σε έντονο ύφος μου είπε: «από μας ήρθες να μάθεις τι έγινε η κόρη σου;» Τότε απευθύνθηκα στο διευθυντή:

- «Τι έγινε κύριε διευθυντά η άρρωστη Παυλάκου;»

- «Τι την είχες;», μου αποκρίθηκε.

- «Κόρη μου», του λέω.

- «Τη νύχτα οι Γερμανοί», μου απαντά, «μπλοκάρανε το νοσοκομείο, το βύθισαν στο σκοτάδι με κραυγές, πυροβολισμούς και απειλές, άρπαξαν την τραυματισμένη κόρη σας και αφού την πέταξαν σε μια μοτοσικλέτα, την οδήγησαν σε άγνωστο για μας μέρος».

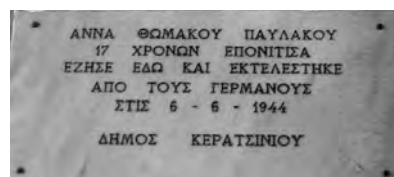
Έκτοτε, δεν ξαναείδα την κόρη μου. Λίγες μέρες αργότερα, έμαθα ότι τη μετέφεραν στο Χαϊδάρι και την έκλεισαν στην αυστηρή απομόνωση στο Νο 15, απαγορεύοντας κάθε επικοινωνία με τον έξω κόσμο. Κατά τη μαρτυρία της **Αλίκης Σχοινά**, τη νύχτα της 6ης Ιουνίου 1944 την πήραν οι Γερμανοί και την εκτέλεσαν για δεύτερη φορά, οριστική πια..»

Να πώς περιγράφει η Σχοινά τις τελευταίες στιγμές της Αννούλας:

«Μέσα στην ησυχία της νύχτας, άκουσα βήματα να πλησιάζουν στο κτίριό μας, να ξεκλειδώνουν την πόρτα, να πηγαίνουν στο διπλανό κελί της Αννούλας φωνάζοντας στα γερμανικά: «έξω γρήγορα». Άκουσα την Αννούλα να τους λέει τρομαγμένη στα ελληνικά: «να φορέσω τα παπούτσια μου;». «Όχι», της αποκρίθηκαν. Την πήραν όπως ήταν, ξυπόλητη, με το ολόλευκο νυχτικό της. Μόλις άκουσα τα βήματα να απομακρύνονται, σκαρφάλωσα στις σωληνώσεις να δω από το φεγγίτη πού την πάνε. Είδα τότε ένα θέαμα, που δε θα το ξεχάσω όσο ζω. Η Αννούλα, με το μακρύ κατάλευκο νυχτικό της, άσπρο, έλαμπε σαν οπτασία στο φως του φεγγαριού ανάμεσα σε δυο Γερμανούς στρατιώτες και σε απόσταση από πίσω της, άλλος στρατιώτης με το αυτόματο σε στάση βολής. Την πή-

Απόσπασμα από το ποίημα «Φουρτούνα»
της **Βάιας Ψιττακίδου**

Μα πότε τον αντάμωσε / η Άννα ξανά το χάρο;
Δεν το 'μαθε η μάνα της / ούτε η αδελφή της.
Την καρτεράει η μάνα της, / η δόλια η αδελφή της.
Την καρτεράει το σκολειό / κι όλοι οι δάσκαλοί της.
Την καρτεράνε τα όνειρα / και τ' ανοιχτά βιβλία
κι αυτοί που την αγάπησαν / την καρτεράν ακόμα.
Μα μεις την απαντήσαμε / στους δρόμους, στα χωράφια
και στα βουνά με τ' όπλο της / και στο σκολειό με πένα.
Με τη γροθιά της πιο ψηλά, / ανάμεσα στους άλλους.
Και στο χορό της φυλακής / να σέρνει πάντα πρώτη.
Γυρνάω εδώ, γυρνάω εκεί, / παντού σε βλέπω, Άννα.
Άννα συντρόφισσα πιστή, / το ξέρω, το φωνάζω
«Άννα τρανή λεβέντισσα / Άννα ηρώισά μας.
Το γράφει η ιστορία μας / και ζεις στη θύμησή μας.
Τέτοιες τρανές ηρώισες / γεννάει η φυλή μας.

γαιναν προς μία μαύρη κούρσα και ένα μικρό καμιόνι με κουκούλα. Μπήκαν μέσα. Σε λίγο, άκουσα θόρυβο αυτοκινητού. Όταν ξημέρωσε, ήρθε ο σκοπός όπως κάθε πρωί. Τον ρώτησα για την Αννούλα, μου απάντησε: «καπούτ – εκτελέστηκε». Φεύγοντας, άνοιξε το κελί της και πήρε τα ρούχα της.»

ΚΩΣΤΑΣ ΦΩΤΑΚΗΣ: ΕΝΑ ΑΥΓΟΥΣΤΙΑΤΙΚΟ ΠΡΩΙΝΟ ΤΟΥ 1944

Πρωί πρωί στις 15 Αυγούστου 1944, ένα μπουλούκι ταγματσαφαλίτες πλιατσικολόγοι φτάνουν στο «Νερό». Άφησαν μια ομάδα στο καφενείο «Λουξ» και οι υπόλοιποι κατηφόρισαν προς την Αμφιάλη. Άρχισαν να σπάνε πόρτες, να πυροβολούν, να κάνουν συλλήψεις και πλιάτσικο. Δεν ήταν η πρώτη φορά, αλλά τις άλλες φορές έρχονταν νύχτα. Σήμερα, ήρθαν μέρα.

Όμως ο ΕΛΑΣ αγρυπνούσε. Λίγα τετράγωνα πιο πάνω, ήταν το φρουραρχείο με μόνιμη δύναμη πάντα σε επιφυλακή. Έτσι λοιπόν, μόλις έφτασε η είδηση, ξεκίνησε μια ομάδα Ελασίτες με επικεφαλής το λοχαγό **Κώστα Φωτάκη** και από κοντά μια ομάδα Επονίτες με τον **Μπάμπη Σπαθαρόπουλο**. Οι δυνάμεις τους ήρθαν σε επαφή με τον εχθρό στην αρχή της σημερινής οδού Π. Τσαλδάρη, από τη μεριά της Λ. Σαλαμίνας. Σπίτι το σπίτι, γωνιά τη γωνιά, τετράγωνο το τετράγωνο, έσπρωξαν από τη γειτονιά τους ταγματσαφαλίτες και ταυτόχρονα απελευθέρωσαν όσους πολίτες είχαν πιάσει στο λίγο διάστημα που βρέθηκαν εκεί. Φτάνοντας στη θέση «Νερό», οι Ελασίτες χτύπησαν και την άλλη ομάδα που είχε μείνει στο καφενείο «Λουξ». Έτσι, οι ταγματσαφαλίτες μπροστά στον κίνδυνο να βρεθούνε στριμωγμένοι, πέρασαν το περιβολάκι και μπήκαν στο σχολείο, για να βρουν προστασία από τους Γερμανούς που στρατοπέδευαν εκεί. Ο ΕΛΑΣ τούς χτύπησε από τη διασταύρωση των οδών Αγίας Σοφίας και Κωνσταντινουπόλεως.

Οι Γερμανοί ανέβασαν ένα πολυβόλο στην ταρατσα και τη στιγμή που οι Ελασίτες άλλαζαν θέση επί της Κωνσταντινουπόλεως, άρχισαν να ρίχνουν. Μια ριπή βρήκε στο σώμα το λοχαγό του ΕΛΑΣ της Αμφιάλης, Κώστα Φωτάκη, που προσπαθούσε εκείνη τη στιγμή ν' αλλάξει θέση.

Εδώ σταματάει η μάχη. Οι ταγματσαφαλίτες, καλά φυλαγμένοι στην αγκαλιά των Γερμανών, δεν κινδυνεύουν. Όμως εκεί έξω, στη διασταύρωση των οδών Αγίας Σοφίας και Κωνσταντινουπόλεως, δίνεται μια άλλη μάχη, μια μάχη για τη σωτηρία του Κώστα Φωτάκη, που πεσμένος στο οδόστρωμα γίνεται σημάδι για το γερμανικό πολυβόλο. Ο Κώστας, πεσμένος, κάνει κάποιες κινήσεις και αποφεύγει τις ριπές, είναι όμως πολύ κουρασμένος, έχει χάσει κιόλας πολύ αίμα. Αποφασίζουμε και βάζουμε όλα τα όπλα ενάντια στο πολυβόλο. Και τότε ορμά ο **Μιχάλης Μωραΐτης**, τον φτάνει, σκύβει, τον αρπάζει στα χέρια και γυρίζει να 'ρθει κοντά μας. Μια ριπή περνά δίπλα του. Ήταν η τελευταία και παρά λίγο να κάνει δύο τα θύματα.

Ο Κώστας Φωτάκης πέθανε την άλλη μέρα στο νοσοκομείο του Σαπόρτα. Στο σημείο που κτυπήθηκε, μετά από πολλά χρόνια ο Δήμος Κερατσινίου και οι Αγωνιστές της Εθνικής Εαμικής Αντίστασης Κερατσινίου τοποθέτησαν μια μαρμάρινη πλάκα στη μνήμη του.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΔΟΥΚΑΣ Ή ΔΑΙΜΟΝΑΣ ΕΝΑΣ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙΩΤΗΣ ΣΑΜΠΟΤΕΡ

Ο Απόστολος Δούκας είναι ένας Κερατσινιώτης σαμποτέρ που έκανε τη δική του διαδρομή στα χρόνια της κατοχής και με πολλούς τρόπους προσπάθησε να φθείρει τους κατακτητές. Οι ζημιές που τους προκάλεσε στην περιοχή του Πειραιά, του Κερατσινίου και του Περάματος ήταν αρκετές. Με μια μικρή ομάδα που είχε συγκροτήσει, άρχισε τη δράση του ως σαλταδόρος. Τα γερμανικά και τα ιταλικά αυτοκίνητα υπέφεραν κυριολεκτικά. Βενζίνες, πετρέλαια, λάστιχα οχημάτων, τροφές, ρουχισμός και όπλα ήταν μερικοί από τους στόχους του. Ο ίδιος θυμάται ότι μέσα σε μια μέρα, στη διασταύρωση της οδού Ροδόπης και Αγίου Δημητρίου, είχε πετάξει από ένα γερμανικό αυτοκίνητο δύο τσουβάλια κουραμάνες. Η χαρά του κόσμου ήταν απεριγράπτη. Κάποτε, η προσπάθειά του να κλέψει έναν τενεκέ βούτυρο έγινε αντιληπτή από τις αρχές που τον «φιλοδώρησαν» με αρκετό ξύλο στο τμήμα. Τον χτυπούσε μάλιστα ο ίδιος αστυνομικός που μαζί του είχε μοιραστεί το περιεχόμενο του τενεκέ.

Απελευθερώνεται με παρέμβαση του εισαγγελέα, αλλά το 1942 συλλαμβάνεται ξανά και καταδικάζεται σε ποινή ενός έτους καταναγκαστικών έργων στο Τατόι.

Μετά την αποφυλάκισή του, η δράση του αλλάζει μορφή. Τον προσεγγίζει μια μυστική οργάνωση του Στρατηγείου της Μέσης Ανατολής, που του μαθαίνει το χειρισμό των μαγνητικών βομβών, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο γινόταν το σαμποτάζ στα πλοία. Του Απόστολου του άρεσε η «χελώνα». Ήταν και άριστος κολυμβητής με γερά πνευμόνια. Δέχτηκε αμέσως.

Πρώτος του στόχος το πλοίο «Τάναις» που ήταν δεμένο στον Άγιο Γεώργιο, απέναντι από το εργοστάσιο του Σταυριανού. Ο ίδιος ο Απόστολος Δούκας αφηγείται το σχέδιο της ανατίναξης:

«Η Φλωρεντία δεν ήξερε τίποτα. Πήγα, τη βρήκα και κάτσαμε σ' ένα μαγαζί στα Ταμπούρια. Αρχίζω και της λέω τι πρόκειται να κάνω. «Εάν θέλεις», της λέω, «μπορείς να με βοηθήσεις». Είχαμε πλέον δεθεί αισθηματικά πολύ. «Εσύ θα κάνεις μπάνιο μαζί μου, εγώ θα κάνω βουτιές και θα σε πειράζω κάτω από τη θάλασσα κι εσύ θα φωνάζεις για να νομίζουν οι Γερμανοί ότι παίζουμε. Σιγά σιγά θα πλησιάζουμε το πλοίο. Στα δεκαπέντε περίπου μέτρα εγώ θα κάνω το μακροβούτι, ενώ εσύ θα φωνάζεις ότι τάχα είμαι από κάτω σου και σε πειράζω. Θα κολλήσω τη «χελώνα» στα ύφαλα του πλοίου, θα γυρίσω πάλι μακροβούτι, θα περάσω το σβέρκο μου στα σκέλια σου και θα σε σηκώσω επάνω, για να νομίσουν οι Γερμανοί ότι τόση ώρα σε πειράζα κάτω από τη θάλασσα». Η Φλώρα δέχτηκε.

Την άλλη μέρα στις 12 το μεσημέρι ήμουν στην ταβέρνα του Σαββίδη. Έχω βάλει τη «χελώνα» στη μέση μου με μια ζωστήρα, έχω βάλει και τα υγρά μέσα στους πυροσωλήνες και είμαι έτοιμος. Όταν

πέσουμε στη θάλασσα με τη Φλώρα, θα σφίξω τις πεταλούδες να σπάσουνε τα υγρά και η βόμβα θα αρχίσει να εργάζεται. Ήρθε η Φλώρα, κολατσίσουμε και ήπιαμε λίγο κρασάκι. Κατά τις δύο η ώρα ξεκινήσαμε με τα πόδια μέχρι του Σταυριανού το εργοστάσιο. Γδυθήκαμε με τη Φλώρα και πέσαμε στη θάλασσα, αλλά εγώ δεν έβγαλα το αθλητικό μου φανελάκι για να μη φαίνεται η βόμβα. Κάναμε μπάνιο, παίζαμε και όλο και προχωράγαμε προς το καράβι. Την πείραξα πάλι, φώναζε η Φλώρα και μόλις φτάσαμε στο σημείο που καταλάβαινα ότι μπορούσα να φτάσω με μακροβούτι στο πλοίο και να γυρίσω πίσω, της λέω: «Πάω να κολλήσω τη χελώνα. Εσύ φώναζε». Παίρνω καλή ανάσα, σπάω τα υγρά, παίρνω μακροβούτι, κολλάω τη βόμβα, γυρίζω, περνάω το σβέρκο μου στα σκέλια της Φλωρεντίας και τη σηκώνω ψηλά. Το φανελάκι μου και τη ζωστήρα τα άφησα απάνω στη «χελώνα».

Βγήκαμε έξω, ντυθήκαμε και φύγαμε. Πήραμε το τραμ του Περάματος, κατεβήκαμε στον Ηλεκτρικό Σταθμό στον Πειραιά και ενημερώσαμε την Οργάνωση. Παίρνω τα πρώτα συγχαρητήρια από τον **Αδάμ**, που μου λέει ότι αφού έβαλα κόκκινα υγρά, η ανατίναξη θα γίνει στις 6 η ώρα. Μαζί με τη Φλώρα επήγαμε στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και πράγματι στις 6 έγινε η έκρηξη. Μισή ώρα μετά, είδαμε το «Τάναϊς» να παίρνει κλίση αριστερά προς του Σταυριανού το εργοστάσιο και τα κατάρτια του ακουμπούσαν απάνω στο μουράγιο. Μόλις διαπιστώσαμε ότι το καράβι βούλιαξε, ειδοποίησα την Οργάνωση. Ήταν **10 Ιουνίου του 1943**, ημέρα Πέμπτη.

Μου δώσανε συγχαρητήρια. Αργότερα με συστήσανε στον αρχηγό της Οργάνωσης, το **Νόελ Μπέκερ**, λοχαγό του αγγλικού στρατού. Τα ελληνικά τα ήξερε φαράσι και μου έκανε μια μικρή θεωρία για Ελευθερία και Πατρίδα και για τους ήρωες του 1821, για τον Κολοκοτρώνη, τον Αθανάσιο Διάκο, την Μπουμπουλίνα, τον Παπαφλέσσα και ότι έτσι κι εμείς έπρεπε να πολεμήσουμε για να αποδείξουμε στον εχθρό ότι οι Έλληνες δεν υποδουλώνονται εύκολα. Αλλά όλα αυτά αποδείχθηκαν εκ των υστέρων παραμύθια. Ο κύριος Μπέκερ ήταν αυτός που χρηματοδοτούσε τους προδότες με χρυσές λίρες Αγγλίας και με οπλισμό εγγλέζικο για να χτυπήσουν το κίνημα και τον Έλληνα αντάρτη που είχε ανεβεί στο βουνό για να πολεμήσει τους καταχτητές. Εγώ στο μεταξύ δεν ξέρω ότι υπάρχουν Έλληνες που πολεμάνε τους Έλληνες μαζί με τους Γερμανούς. Αν μου έλεγαν από την αρχή τους σκοπούς τους, δε θα συνεργαζόμουν μαζί τους.»

Επόμενος στόχος του Απόστολου Δούκα, ήταν το πετρελαιοφόρο «**Μανίλα**», αγκυροβολημένο κι αυτό στον Άγιο Γεώργιο προς την πλευρά της Ηλεκτρικής. Και αυτή η επιχείρηση που έγινε στις **16 Ιουλίου του 1943** ήταν απόλυτα επιτυχημένη. Νέα συγχαρητήρια από την Οργάνωση και τον Μπέκερ. Στο μεταξύ ο σαμποτέρ χάνει τα ίχνη της Φλωρεντίας αλλά συνεχίζει αναζητώντας το

επόμενο καράβι. Είναι ένα ιστιοφόρο τριεστίνο (με τρία άλμπουρα), φορτωμένο «μέχρι τα μπούνια» με πολεμικό υλικό, που φέρει τα αρχικά «**K.P. 12**» και είναι αραγμένο στην ίδια θέση με το «Μανίλα». Οι Γερμανοί έχουν πια απαγορεύσει το κολύμπι στην περιοχή και έχουν βάλει συρματοπλέγματα ολόγυρα. Ωστόσο, το πλοίο ανατινάζεται στις **16 Αυγούστου** στις 10 το πρωί και το λιμάνι φλέγεται από τα πυρομαχικά με τα οποία ήταν φορτωμένο το ιστιοφόρο. Οι Γερμανοί εκτελούν δεκαπέντε ομήρους για κάθε σαμποτάζ, γεγονός που βαραίνει τη συνείδηση του Δαίμονα.

Ο ίδιος και η δράση του έχουν πλέον προδοθεί στα τέλη του Αυγούστου του 1943. Φυγαδεύεται στη Μέση Ανατολή μετά από ένα σύντομο πέρασμα από την Τουρκία. Φτάνει τελικά στο **Χαλέπι** της Συρίας και λίγο αργότερα στο **Κάιρο**. Εκεί είδε έκπληκτος να τον ανακρίνουν ρωτώντας τον για το ΕΑΜ και για τη γνώμη του απέναντι στον ΕΛΑΣ. Τους απαντά ότι όλος ο κόσμος στην Ελλάδα μιλά για το ΕΑΜ και τον ΕΛΑΣ και ότι αφού πολεμούν το Γερμανό, αυτό σημαίνει ότι αποτελούν μια γνήσια πατριωτική ελληνική αντίσταση. Στον ίδιο τον Μπέκερ αναρωτιέται αν τα λίγα γράμματα που γνωρίζει τον εμποδίζουν να κατανοήσει γιατί τον ανακρίνουν από τη στιγμή που εκτέλεσε πιστά τις εντολές του και ανατίναξε τρία πλοία. Μεταφέρεται σε ένα στρατόπεδο κρατουμένων κοντά στην **Αλεξάνδρεια**, όπου συνειδητοποιεί ότι αυτό ήταν το αποτέλεσμα από την ανάκρισή του. Εκεί παραμένει μέχρι τις 10 Ιουνίου 1944, όταν του δίνουν φύλλο πορείας για να καταταγεί στο ναυτικό. Όταν στο σακιδίο του βρέθηκε η εφημερίδα «Αντιφασίστας», τον στέλνουν στο πεζικό και στην **Παλαιστίνη**, όπου παραμένει μέχρι το τέλος Φεβρουαρίου του 1944. Μετά από ενάμιση μήνα μετατίθεται στην Α' ελληνική Ταξιαρχία, στην περιοχή **Ακετάμπια** της Αιγύπτου. Στις 20 Μαΐου περνά από στρατοδικείο με την κατηγορία της βιαιοπραγίας κατά ανωτέρου μετά τραυματισμού. Επόμενος σταθμός πριν την επιστροφή του στην Ελλάδα ήταν η πόλη **Ασμάρα** της Σομαλίας. Έχει φτάσει πλέον ο Δεκέμβρης του 1944, όταν μεταφέρεται στο **Τομπρούκ** και μαθαίνει τα γεγονότα που συμβαίνουν στην απελευθερωμένη Ελλάδα. Στην πατρίδα θα φτάσει το 1945.

«Κάθε λίγο και λιγάκι με κάλαγε η Ασφάλεια και μου έκανε συστάσεις να κάθομαι φρόνιμα και τους έλεγα εγώ πως ό,τι έκανα στην κατοχή το έκανα για την πατρίδα μου και δεν πιστεύω να έπραξα κακώς. Τώρα θέλω να εργαστώ για να μπορώ να ζήσω και μου λένε να κάνω μια δήλωση να αποκηρύξω τον κομμουνισμό, την οποία δεν έκανα. Μια μέρα αποφάσισα και πήγα στην Αθήνα, σ' ένα αγγλέζικο στρατιωτικό γραφείο στην οδό Αμερικής 21, που είχε όλα τα ονόματα των σαμποτέρ της κατοχής. Τους έκανα παράπονα. Γιατί δε μου επιτρέπουν οι ελληνικές αρχές να εργαστώ τη στιγμή που πολέμησα για την πατρίδα μου; Και ο Αγγλέζος ταγματάρχης ανοίγει ένα βιβλίο και βρίσκει μέσα το όνομά μου και μου δίνει ένα χαρτί επίσημο, τυπωμένο, όχι πρόχειρο και έγραφε μέσα: «Το Συμμαχικό Στρατηγείο της Μέσης Ανατολής τιμά τον Δούκα Απόστολο διά τις πατριωτικές του ενέργειες και του χορηγείται εκ μέρους του στρατηγού Αλεξάντερ, Αρχηγού των Συμμαχικών Δυνάμεων, τούτο το πιστοποιητικό Πατριώτου». Επήρα το χαρτί αυτό, πηγαίνω στην Ασφάλεια και τους λέω: «να ποιος είμαι». Και η απάντηση ήταν: «εμείς δεν τα αναγνωρίζουμε αυτά, μόνο τη δήλωση, εάν κάνεις». Τότε κατάλαβα ότι άκρη δεν πρόκειται να βρω κι έφυγα. Παρά τις διώξεις, την ελληνική ψυχή την έχω μέσα μου και όταν κινδυνέψει η πατρίδα μου είμαι έτοιμος να την υπερασπιστώ. Τη λέξη «ελευθερία» να την τυπώσετε βαθιά μέσα στην ψυχή σας γιατί μια μέρα θα σας χρειαστεί.»

Όταν λοιπόν έρχεται η Απελευθέρωση τον Οκτώβρη του 1944, βρίσκει το Κερατσίνι, το Πέραμα και την Κοκκινιά ρημαγμένες πόλεις από το θάνατο που σκόρπισαν πίσω τους οι ναζί και οι συνεργάτες τους. Την ώρα, λοιπόν, που οι οικογένειες προσπαθούν να επουλώσουν τις πληγές τους, κάποιοι δίνουν ακόμα τη μάχη της επιβίωσης στα στρατόπεδα συγκέντρωσης του φασισμού, κάπου στην Ευρώπη. Ανάμεσά τους και Κερατσινιώτες, πρώην κρατούμενοι στο Χαϊδάρι, που δεν εκτελέστηκαν αλλά μεταφέρθηκαν βίαια σε κάποιο κολαστήριο. Λίγοι κατάφεραν να επιστρέψουν. Οι συγκλονιστικές μνήμες του **Μιχάλη Γεωργαλά** που μας παραχώρησε ευγενικά το Παράρτημα Κερατσινίου της ΠΙΕΑΕΑ-ΔΣΕ αποτυπώνουν πιστά τη φρίκη του **Νόιενγκamme** (στο κείμενο Νόι Γκάμε).

Περνούσαν οι μέρες στο Χαϊδάρι κι ένα πρωινό μάς ξύπνησαν λίγο πιο νωρίς, κάνοντας μεγάλο προσκλητήριο. Άρχισε ο μαύρος κατάλογος. Φώναζαν ονόματα με αλφαβητική σειρά. Μιχάλης Γεωργαλάς, Γιώργος Καπετανίδης, Μανώλης Καπετανίδης και όλα τα παιδιά από τη γειτονιά. Αφού συμπλήρωσαν περίπου επτακόσιους, μας είπαν να μη φοβόμαστε. Δε θα μας πήγαιναν για εκτέλεση, μόνο στρατόπεδο θα μας άλλαζαν. Και πράγματι, ήρθαν πολλά φορτηγά αυτοκίνητα και μας μετέφεραν στο σταθμό Λαρίσης. Εκεί περίμενε μια αμαξοστοιχία που θα μετέφερε ζώα. Πολλά τα βαγόνια και βαρύς ο οπλισμός. Μπήκαμε σαράντα σε κάθε βαγόνι. Στη μέση του βαγονιού τα τρόφιμα και ένα βαρέλι για να κάνουμε την ανάγκη μας. Πλάι του, ένας γκαζοτενεκές με χλωρίνη για τη μυρωδιά. Τα τρόφιμα ήταν από τρεις φρατζόλες στον καθένα, μερικά σακιά φρέσκα κουκιά, λεμόνια και σταφίδες. Μοιράσαμε το βαγόνι στα δύο. Είκοσι από τη μια, είκοσι από την άλλη, ξαπλωμένοι με τα πόδια τεντωμένα. Δεν είχε χώρο για να φτάσεις το βαρέλι. Πάταγες τη νύχτα και κανένα κεφάλι. Τα δύο παράθυρα ήταν κλεισμένα με αγκυρωτό σύρμα. Η πόρτα αμπαρωμένη απ' έξω.

Το ταξίδι κράτησε δώδεκα ημέρες γιατί φοβούνταν τις ενέδρες των παρτιζάνων του Τίτο, πράγμα που εμείς το ευχόμαστε με όλη μας την ψυχή. Με πάρα πολλά βάσανα φτάσαμε μια Κυριακή πρωί στη Γερμανία και στο στρατόπεδο **Νόι Γκάμε**. Μόλις μας έμπασαν στο στρατόπεδο, είδαμε τα πρώτα φρικιαστικά πράγματα. Κινούμενοι

σκελετοί που έμοιαζαν με ανθρώπους, ντυμένοι στα ριγωτά, τρελά ρούχα, να μας φωνάζουν από το διαχωριστικό συρματοπλέγμα για να τους δώσουμε το ψωμί που μας είχε απομείνει από το ταξίδι. Αφού συγκεντρωθήκαμε, είδαμε γύρω μας να μας φρουρούν Ες Ες με ποδήλατα και σκύλους. Οι διερμηνείς μάς είπαν να βγάλουμε ό,τι έχουμε, χρήματα, δαχτυλίδια, καδένες, τσακμάκια και τα ρούχα μας, να τα ρίξουμε όλα σε κάτι βαρέλες και, αφού γδυθούμε τελείως, να περάσουμε από κλίβανο και μπάνιο. Μας πασάλειψαν και με μια αλοιφή στις μασχάλες και στα σκέλια για την αποτρίχωση. Αφού τελειώσαμε από το μπάνιο, μας μοίρασαν ένα σακάκι, παντελόνι, σκούφο, τσόκαρα και δύο τετράγωνα πανιά αντί για κάλτσες, για να τυλίγουμε τα πόδια μας. Μας έδωσαν και δυο κουβέρτες λέγοντάς μας να προσέχουμε, γιατί αν χαθούν δεν έχει άλλες.

Τα ρούχα ήταν ριγωτά, δηλαδή τρελά. Κατά την έξοδο περνούσαμε από το ραφείο. Εκεί διαπιστώσαμε ότι πάναμε να έχουμε ονόματα, γιατί μας έραψαν στο πέτο ένα μακρόστενο πανάκι με το νούμερό μας. Το δικό μου ήταν **GR.32361**. Έτσι, γίναμε ένα νούμερο. Μπήκαμε στο κυρίως στρατόπεδο. Ήταν κυκλωμένο από διπλά ηλεκτροφόρα αγκαθωτά σύρματα. Γύρω γύρω παράγκες-θάλαμοι. «**Στούμπεν**» τις ονόμαζαν οι Γερμανοί και εκεί

καταλαγιάζαμε όταν γυριζαμε από το κάτεργο. Ο κάθε όμηρος είχε ένα κρεβάτι κουκέτα, ένα στρώμα από άχυρο και δύο κουβέρτες. Η κάθε κουκέτα είχε από οκτώ έως δέκα κρεβάτια και όταν σκαρφαλώναμε πατούσε ο ένας τον άλλο. Οι τουαλέτες για όλους τους θαλάμους ήταν στο κέντρο του στρατοπέδου, μαζί με τις αγχόνες που ήταν στημένες σε μόνιμη βάση.

Ο κόσμος του στρατοπέδου αποτελούνταν από διάφορες εθνικότητες, όπως Εβραίοι, Ρώσοι, Πολωνοί, Γιουγκοσλάβοι, Ουγγαρέζοι, Τσέχοι, Γάλλοι, Ρουμάνοι, Βέλγοι, λίγοι Ολλανδοί και Έλληνες. Υπήρχαν και αρκετοί Γερμανοί βαρυνποινίτες κατάδικοι και πολιτικοί κρατούμενοι. Όλους αυτούς τους είχε φέρει ο Χίτλερ από τις φυλακές και έκαναν κουμάντο στο εσωτερικό του στρατοπέδου. Αυτοί, πλάι στο νούμερό τους, αντί για το διακριτικό της εθνικότητας είχαν ένα τριγωνάκι, Βίγκελ, σε διάφορους χρωματισμούς. Οι πολιτικοί κρατούμενοι κόκκινο, οι κλέφτες πράσινο, όσοι είχαν κάνει φόνο μαύρο. Τους Γιουγκοσλάβους τους φωνάζαμε «**παρτιζάνο**» και τους Γάλλους «**μακί**».

Στην αυλή περιφέρονταν σκοποί Ες Ες με ποδήλατα και σκύλους. Αν τύχαινε να περάσει από μπροστά μας ένας από αυτούς, έπρεπε αμέσως να βγάλουμε το σκούφο φωνάζοντας «μίτσεν απ», δηλαδή βγάξω το σκούφο. Αν περιφερόσουν κοντά στα συρματοπλέγματα, ο σκοπός μπορούσε να σε συλλάβει και χωρίς δεύτερο λόγο να σε βάλει στην περιφέρμη «**πούγκα**», δηλαδή ένα υπόγειο, με την κατηγορία ότι σκοπεύεις να αποδράσεις. Εκεί στην πούγκα έκλειναν και άλλους ομήρους για διάφορα δήθεν παραπτώματα που είχαν κάνει στη διάρκεια της εβδομάδας. Όλους αυτούς, κάθε Πέμπτη μεσημέρι, τους κρέμαγαν παρουσία όλου του στρατοπέδου. Κατά την ώρα της εκτέλεσης έπαιζαν οι φιλαρμονικές του στρατοπέδου γερμανικά τραγούδια. Αυτή ήταν κατά κάποιο

τρόπο η «ψυχαγωγία» των Γερμανών φρουρών: οι κρεμάλες. Κάθε εβδομάδα μάζευαν στην πούγκα πότε δέκα, πότε είκοσι και πότε τριάντα ομήρους για να τους κρεμάσουν.

Ακριβώς δίπλα και έξω από το στρατόπεδο ήταν τα μαγειρεία και τα κρεματόρια, οι περίφημοι φούρνοι που καίγανε τα πτώματα και τους νεοφερμένους Εβραίους οικογενειακά. Αυτοί δούλευαν σε εικοσιτετράωρη βάρση χωρίς εμείς να το γνωρίζουμε. Όταν ο αέρας φούσωσε προς το μέρος μας, η ατμόσφαιρα μύριζε ψημένο κρέας κι εγώ ο πεινασμένος νόμιζα πως τα βράδια οι Γερμανοί φρουροί στήνανε ψησταριές. Ήταν όμως τα κρεματόρια.

Τους Εβραίους τούς κουβαλούσαν με αμαξοστοιχίες από τα διάφορα γκέτο, κυρίως της Πολωνίας. Τους κάρφωναν στο πέτο το αστέρι του Δαβίδ, τους έγδυναν τελείως είτε ήταν άντρες, γυναίκες ή παιδιά και τους έπαιρναν όλα τα υπάρχοντα αλλά και τα τιμαλφή, καθώς δεν ήταν λίγοι εκείνοι που κουβαλούσαν μαζί τους λίρες. Ίσως νόμιζαν ότι πληρώνοντας τους ναζί θα είχαν καλύτερη μεταχείριση. Τους έμπαιζαν σε κάτι θαλάμους σαν λουτρά. Μάλιστα τους έδιναν και σαπούνι και τους έλεγαν ότι θα έκαναν μπάνιο. Όμως δεν άνοιγαν το ντουζ να τρέξει το νερό. Άνοιγαν κάτι κρουνοί που έβγαζαν επί πέντε λεπτά ένα δηλητηριώδες αέριο. Οι θάλαμοι ήταν στεγανοί και σε λίγο χρόνο δηλητηριάζονταν όλοι κι έπεφταν κάτω. Τότε το δάπεδο, που ήταν συρταρωτό, άνοιγε. Από κάτω υπήρχαν υπόγεια βαγονέτα που μετέφεραν τα πτώματα στους φούρνους για να τα κάψουν.

Οι νεοφερμένοι υγιείς όμηροι έμπαιναν σε σκληρή δουλειά, όπως να κουβαλάνε τσιμέντα σε αρκετή απόσταση, να δουλεύουν σε σκαλωσιές και πολλά άλλα. Πολλοί δήλωναν μάγειροι ή φουρναραίοι. Οι τελευταίοι στέλνονταν σε υψικάμινο να φτιάχνουν οβίδες και βόμβες. Εμένα που δήλωσα «μαθητής», γιατί φοιτούσα στον «Αρχιμήδη», μ' έστειλαν για εργασία σε χώρο χωματερής σκουπιδιών και ξεδιάλεγα παλιά κουρέλια, προφανώς από τα ρούχα Εβραίων και τα δικά μας. Τα έκανα μπάλες και τα έπαιρνε άλλο συνεργείο.

Οι νεοφερμένοι υγιείς όμηροι έμπαιναν σε σκληρή δουλειά, όπως να κουβαλάνε τσιμέντα σε αρκετή απόσταση, να δουλεύουν σε σκαλωσιές και πολλά άλλα. Πολλοί δήλωναν μάγειροι ή φουρναραίοι. Οι τελευταίοι στέλνονταν σε υψικάμινο να φτιάχνουν οβίδες και βόμβες. Εμένα που δήλωσα «μαθητής», γιατί φοιτούσα στον «Αρχιμήδη», μ' έστειλαν για εργασία σε χώρο χωματερής σκουπιδιών και ξεδιάλεγα παλιά κουρέλια, προφανώς από τα ρούχα Εβραίων και τα δικά μας. Τα έκανα μπάλες και τα έπαιρνε άλλο συνεργείο.

Το μεσημέρι μάς έφερναν το φαγητό με κάρτα που τα έσερναν όμηροι. Ήταν πάντα σουπά, δηλαδή νερό βραστό με μερικές ψιλοκομμένες πατάτες, καρότα, λάχανα, ρέβες και μόλις μερικές φυσαλίδες μαργαρίνη. Επίσης και ένα τρίτο της φρατζόλας ψωμί. Μόνο τα Χριστούγεννα μάς έδωσαν καλό φαγητό: τέσσερις πατάτες βρασμένες και χώρια σάλτσα με κονσέρβα και το βράδυ μια καραβάνα με χυλό που είχε γλυκόζη κι έμοιαζε με κρέμα. Αυτά, βέβαια, στην αρχή της αιχμαλωσίας. Όσο περνούσαν οι μέρες, τα πράγματα δυσκόλευαν και λιγότευαν το ψωμί και η σουπά. Έτσι, ο μέσος όρος ζωής στα στρατόπεδα, με αυτή την τακτική της τροφής ήταν το πολύ δύο μήνες.

Το βράδυ, μετά το πέρας της εργασίας, μπαίναμε σε φάλαγγα κατά πεντάδες αγκαζέ (άν άκεν), με τη φρουρά των Ες Ες στο πλάι μας και γυρίζαμε πίσω στο στρατόπεδο. Εάν από την πεντάδα αγκαζέ έφευγε κάποιος, τότε οι άλλοι τέσσερις ήταν υπόλογοι και θα πήγαιναν στην πού-

γκα, για να εκτελεστούν με απαγχονισμό την ερχόμενη Πέμπτη. Έτσι, ήμαστε υποχρεωμένοι στο περπάτημα αγκαζέ ο ένας να φυλάει τον άλλο μήπως και το σκάσει. Ωστόσο, δεν υπήρχε ελπίδα απόδρασης με αυτή την περιβολή και με το κούρεμα άουτο – μπαν. Το έλεγαν «αυτοκινητόδρομο» γιατί όταν μεγάλωναν τα μαλλιά, ο κουρέας του στρατοπέδου μάς έκανε με την ηλεκτρική μηχανή μια λουρίδα στο κεφάλι, που έμοιαζε με λεωφόρο.

Όταν, λοιπόν, γυρίζαμε στο στρατόπεδο να καταλαγιάσουμε στις κουκέτες με τις δύο κουβέρτες μας προσπαθώντας να ζεσταθούμε, άρχιζαν οι σειρήνες να σημαίνουν συναγερμό. Τότε ήμαστε υποχρεωμένοι να συγκεντρωνόμαστε όλοι στο κέντρο του στρατοπέδου, όπου είχαν κάτι σαν καταφύγια, υπόγειες στοές γεμάτες υγρασία. Με τα φώτα σβηστά μπαίναμε γρήγορα μέσα. Ολόγυρά μας οι Γερμανοί κατάδικοι που έκαναν χρέη θαλαμαρχών, γιατρών, μαγείρων και ραφτάδων. Κρα-

τώντας μεγάλα μαστίγια σαν συρματόσχοινα, χτυπούσαν τον κόσμο φωνάζοντας: «λος – αους – σνελ». Αλίμονο σε αυτούς που έμεναν στις παράγκες κοιμώμενοι ή επειδή κρύωναν. Τους έβρισκαν οι Γερμανοί με φακούς, τους έριχναν μια σφαίρα στον κρόταφο και τους μετέφεραν έξω στα ουρητήρια (βάσραουμι), μαζί με άλλους νεκρούς που πέθαιναν στη διάρκεια της νύχτας.

Όλοι είχαμε γεμίσει ψείρες και στα κρεβάτια μας ήταν μεγάλοι κοριοί. Λες και τους έριχναν οι Γερμανοί για να μας ρουφήξουν το λίγο αίμα που μας είχε απομείνει. Μας μάζιζε ο τύφος και μια άλλη αρρώστια, η **σάιζε ράι**, που είχε σαν επακόλουθο μια συνεχή διάρροια που κράταγε έξι μέρες. Την έβδομη πέθαινες με φρικτούς πόνους. Ήταν, έλεγαν, ανίατη.

Ένα από τα πιο αποτρόπαια εγκλήματα των στρατοπέδων, ήταν και τα πειράματα με ανθρώπους. Αυτά γίνονταν κάθε δεκαπέντε ημέρες. Αφού μας συγκεντρωναν στον κεντρικό χώρο του στρατοπέδου, συντεταγμένους ανά πεντάδες και αραιά αραιά, με τα χέρια τεντωμένα στην πρόταση, περιμέναμε να περάσει ο περιβόητος **δρ. Μένγκελε** με τη συνοδεία του. Κοιτούσαν τις άκρες των τεντωμένων χεριών μας, ψάχνοντας μήπως υπάρχει κανένας με σταθερά χέρια που δεν τρέμουν. Τον έπαιρναν από τη σειρά, λέγοντάς του ότι θα τον έστελναν σε κάποιο αναρρωτήριο με καλύτερες συνθήκες, για να του κάνουν τάχα κάποιες επιστημονικές έρευνες. Εμείς οι παλιότεροι ξέραμε κι έτρεμε η ψυχή μας μήπως μας διαλέξει και μας πάρει μαζί του. Ήμαστε όμως τόσο αδύνατοι και κοκαλιάρηδες που δεν του κάναμε. Έπαιρνε συνήθως τους νεοφερμένους που ήταν ακόμα γεροί. Όταν κάποιος που διάλεγε αρνούσαν να βγει από τη σειρά του, ο Μένγκελε έδινε εντολή στους βοηθούς του αξιωματικούς των Ες Ες να τον βγάλουν διά της βίας.

Τότε οι γερμανικές βιομηχανίες προσπαθούσαν να κα-

τασκευάσουν αεροπλάνα καθέτου εφορμήσεως, όπως τα στούκας, αλλά με ακόμα καλύτερες επιδόσεις. Θέλοντας, λοιπόν, να δουν πόσο αντέχει ο ανθρώπινος οργανισμός στην απότομη αλλαγή της ατμοσφαιρικής πίεσης, έβαζαν ανθρώπους μέσα σε ειδικά ασανσέρ που ανέβαιναν και κατέβαιναν με μεγάλη ταχύτητα, μέχρι που έσπαγαν τα τύμπανα των αυτιών τους. Έτσι υπολόγιζαν σε πόση πίεση μπορεί να αντέξει ο πιλότος των νέων αεροπλάνων.

Ο καιρός περνούσε και από μακριά άρχισαν να ακούγονται κανονιοβολισμοί. Προφανώς πλησίαζαν οι σύμμαχοι όλο και περισσότερο. Κάθε μέρα, όλο και πιο κοντά, ακούγονταν οι ομοβροντίες. Άρχισε να μυρίζει Απελευθέρωση. Το πρόγραμμα, όμως, των Γερμανών ήταν ότι σε καμιά περίπτωση δεν έπρεπε να επιζήσουν όμηροι ακόμα κι αν έχαναν τον πόλεμο, από το φόβο των αντιποίνων. Η σούπα λιγότευε μέχρι που καταργήθηκε. Ένα πρωινό μάς έβγαλαν από το στρατόπεδο σε φάλαγγα κατά πεντάδες με την караβάνα μας και μια κουβέρτα. Έτσι, αρχίζουν οι μεγάλες πορείες του θανάτου. Εγκαταλείψαμε το στρατόπεδο και πάντα συντεταγμένοι σε πεντάδες με τους φρουρούς στο πλάι μας, περπατούσαμε σε κατεύθυνση αντίθετη από το μέρος απ' όπου ακούγονταν οι κανονιοβολισμοί. Όποιον χώλαινε ή κουραζόταν, τον έβγαζαν οι σκοποί από τη γραμμή και τον άφηναν τελευταίο, στους ουραγούς Ες Ες. Αυτοί τον σκότωναν με πιστόλια που είχαν σιγαστήρες.

Μ' αυτά και μ' αυτά, φτάσαμε κάποτε στη θάλασσα όπου ήταν αραγμένο ένα πολύ μεγάλο σαπιοκάραβο. Ονομαζόταν **Cap Arcona**. Είχε πολλά και μεγάλα αμπάρια με τρεις ορόφους. Εκεί συναντήσαμε και άλλους ομήρους από άλλα στρατόπεδα. Τότε άκουσα με μεγάλη μου έκπληξη κάποιον από το καράβι να με φωνάζει με τ' όνομά μου! «Μιχάλη, ζεις»; Στην αρχή δεν τον γνώρισα. Ήταν ένας ψηλός σκελετός που έμοιαζε με άνθρωπο. Όταν τον πρόσεξα καλύτερα, διαπίστωσα ότι ήταν ο φίλος μου, ο **Μανώλης ο Καπετανίδης**. Αφού αγκαλιαστήκαμε, το πρώτο πράγμα που με ρώτησε ήταν για τον αδερφό του, το Γιώργο. Του το είπα χωρίς περιστροφές. Ο Γιώργος δεν άντεξε την τλαιπωρία και πέθανε τις πρώτες μέρες της αιχμαλωσίας. Άλλωστε, πόσο σπουδαίο γεγονός ήταν ο θάνατος; Κι εμείς ήμαστε έτοιμοι μελλοθάνατοι. Μας στρίμωξαν κι εμάς στα αμπάρια. Στα κάτω κάτω κατέβαζαν Ρώσους κι Εβραίους. Εγώ ήμουν τυχερός. Μπήκα στο πάνω πάνω. Ύστερα, κυκλοφόρησε η φήμη ότι θα μας βουλιάξουν. Το βαπόρι ξεκίνησε και άραξε μεσοπέλαγα. Δέκα μέρες χωρίς φαί και νερό. Το φαί το ξεμάθαμε, όμως χωρίς νερό δεν αντέχεις. Εκεί ήλθα πια σε απόγνωση. Κατούρησα λίγο στη χούφτα μου. Το κάτουρο δεν είχε ακόμα σωθεί κι έβρεξα τα χείλη μου.

Τη δέκατη μέρα οι φρουροί μάς ανακοίνωσαν ότι όσοι μπορούν να περπατήσουν και αισθάνονται υγιείς, θα βγουν στο κατάστρωμα, για να τους μεταφέρουν κάπου αλλού για καλύτερα. Τότε ο Μανώλης κι εγώ ήρθαμε σε δίλημμα. Τι να κάνουμε; Να μείνουμε ή να φύγουμε; Αποφασίσαμε να βγούμε με τη σκέψη ότι χειρότερα από αυτά που περνάμε δε γίνεται. Βγήκαμε από το αμπάρι στο κατάστρωμα. Δίπλα μας είχε πλευρίσει ένα μικρότερο σκάφος τελείως άδειο, μόνο με φρουρά. Άρχισαν να μας βάζουν στ' αμπάρια πάλι με τον ίδιο τρόπο. Κάτω Εβραίοι, Ρώσοι, Σέρβοι. Πάνω Γάλλοι, Βέλγοι, Έλληνες. Μας έδωσαν και από μια караβάνα νερό. Καλό σημάδι.

Το ένα καράβι απομακρύνθηκε κάπως από το άλλο κι εμείς πάλι περιμέναμε τι θα γίνει. Όσους πέθαιναν κατά την παραμονή μας στ' αμπάρια, τους ντανιάζαμε στη γωνία του αμπαριού. Το βράδυ της 3ης Μάη 1945 ακούσαμε σμήνος συμμαχικών βομβαρδιστικών αεροπλάνων να βομβαρδίζει παραδόξως το *Car Arcopa*, νομίζοντας μάλλον ότι κρυβόταν μέσα γερμανικός στρατός. Όταν τελείωσε ο βομβαρδισμός, μου λέει ο Μανώλης: «Αφού μαντέψαμε και βγήκαμε από το *Car Arcopa*, σημαίνει ότι θα ζήσουμε». Βλέπαμε στο μεταξύ ότι το βαπόρι είχε μπατάρει. Όσοι από τους ομήρους είχαν λίγες δυνάμεις, έπεσαν στη θάλασσα. Οι σκοποί των Ες Ες ήταν μέσα στις βάρκες και όποιος όμηρος πήγαινε κοντά να πιαστεί, του χτυπούσαν τα χέρια με τον υποκόπανο και τον έπνιγαν. Έτσι χάθηκαν περίπου δυο χιλιάδες ψυχές. Εμείς από το άλλο καράβι, περιμέναμε τη σειρά μας και κάναμε κουράγιο.

Στις 4 Μαΐου ακούμε έναν εκκωφαντικό θόρυβο στην πλώρη του πλοίου. Περιττό να σας περιγράψω τον πανικό του κόσμου στ' αμπάρια. Όσοι είχαν κάποιες δυνάμεις κρεμάστηκαν σαν σταφύλια στη μονόσκαλα του αμπαριού, ενώ κάποιοι άλλοι γκρεμοτσακίζονταν από το επάνω αμπάρι στο κάτω. Ο Μανώλης κι εγώ δεν είχαμε άλλες δυνάμεις και τραβηχτήκαμε στην άκρη περιμένοντας το μοιραίο. Κάποια στιγμή ακού-

γεται μια φωνή από το πάνω μέρος του αμπαριού. Ήταν ένας Γάλλος που είχε καταφέρει να βγει. «Ηρεμήστε, το καράβι δε βουλιάζει. Είναι στον προβλήτα. Τράκαρε πάνω στο μπλοκ». Τι είχε γίνει; Πριν μια ώρα ο επικεφαλής της φρουράς των Ες Ες είπε στον καπετάνιο ότι πρέπει να απαλλαγεί από τους ομήρους, διότι η Γερμανία είχε χάσει πια τον πόλεμο. Του πρότεινε να βάλουν μπρος τα μυδράλια και να μας σκοτώσουν όλους μέσα στ' αμπάρια. Ο καπετάνιος δε δέχτηκε να γίνει αυτό το φονικό μέσα στο καράβι του και αντιπρότεινε να μας βγάλουν έξω σε μια μάντρα και να μας σκοτώσουν. Έτσι, λογομάχησαν και αλληλοσκοτώθηκαν. Τότε ανέλαβε επικεφαλής ένας δεκανέας των Ες Ες, ήταν μάλιστα μονόφθαλμος. Θέλοντας να συνεχίσει το έργο των προϊσταμένων του, έδωσε εντολή να μας βγάλουν στη στεριά και να μας σκοτώσουν. Αρχίσαμε σιγά σιγά να βγαίνουμε στον προβλήτα με προορισμό μια αποθήκη απέναντι από το λιμάνι. Περπατούσαμε ένας ένας στη σειρά με τους φρουρούς των Ες Ες δεξιά και αριστερά μας, μέχρι να φτάσουμε στην αποθήκη. Εκεί θα τελειώναμε.

Ξαφνικά ήλθε η Ανάσταση. Δεν μπορούσαμε να πιστέψουμε στα μάτια μας. Απ' όλους τους δρόμους του λιμανιού έρχονταν κατά πάνω μας μικρά συμμαχικά άρματα μάχης με πρασινοσκουφήδες και κοκκινωσκουφήδες Εγγλέζους στρατιώτες. Μαζί τους και πεζοί που μας φώναζαν: «Αδέρφια, ηρεμήστε, σας προλάβαμε, τέλειωσαν τα βάσανά σας». Τότε, γυρνάμε στους φρουρούς των Ες Ες και τι να δούμε! Είχαν μεταμορφωθεί σε νοσοκόμους του Ερυθρού Σταυρού! Τα είχαν προβλέψει όλα και πάνω στην αναμπουμπούλα πρόλαβαν και πέταξαν μπουφάν και καπέλα με τα σήματα των Ες Ες και από μέσα φορούσαν τα περιβραχιόνια του Ερυθρού σταυρού. Όσους γνωρίζαμε, τους παραδώσαμε στους Εγγλέζους γιατί δεν είχαμε πια άλλο κουράγιο για να τους λιντσάρουμε, όπως τους άξιζε.

Εδώ μας βρήκε η λευτεριά. Επί ένα μήνα δεν μπορούσα να το πιστέψω. Νόμιζα ότι ονειρεύομαι και ότι βλέπω ένα καλό όνειρο. Έτσι άρχισαν τα καλά. Οι Εγγλέζοι με συνεργεία του Ερυθρού Σταυρού, νοσοκόμους, γιατρούς και Γαλλίδες εθελόντριες, πολλές από τις οποίες είχαν αδελφια ή πατεράδες ομήρους, μας αγκάλιαζαν σαν μωρά. Μας πέρασαν από ακτίνες για να προλάβουν τους φυματικούς και όσους είχαν προσβληθεί από τις αρρώστιες των στρατοπέδων, δηλαδή τύφο, χολέρα και σάιζε ράι. Δυστυχώς, ήταν οι περισσότεροι. Τους πολύ βαριά φυματικούς τους έστειλαν αμέσως σε σανατόρια της Ελβετίας. Ο Μανώλης έπαθε τελικά σάιζε ράι αλλά έγινε καλά. Μια φορά τον είδα να κάθεται στην τουαλέτα για να ενεργηθεί και να κρατάει στα χέρια του και να τρώει έναν βραστό κόκορα. Εγώ ήμουν υγιής απ' όλες τις πλευρές, μόνο που ήμουν πολύ αδύνατος. Ζύγιζα περίπου 25 με 30 κιλά.

Περιττό να σας περιγράψω πόσο μας καλοταίζαν. Οι γιατροί στην αρχή μάς έλεγαν να τρώμε ελαφρά, γιατί από την αφαγία τα έντερα και το στομάχι μας είχαν γίνει λεπτά σαν τσιγαρόχαρτο. Μας έδωσαν ρούχα, παπούτσια καλά και μας έβαλαν αρχικά σε επιταγμένα σπίτια. Χώρια οι Έλληνες, χώρια οι Γάλλοι, χώρια οι Εβραίοι, οι Πολωνοεβραίοι, οι Τσέχοι. Υπήρχαν και αρκετοί Ελληνοεβραίοι από τη Θεσσαλονίκη που τα κατάφεραν.

Όλη μέρα παίζαμε μπάλα. Στείλαμε και τα χαμπέρια στους δικούς μας μέσω των αναζητήσεων του Ερυθρού Σταυρού και περιμέναμε πότε θα ευαισθητοποιηθούν οι πατριώτες μας από την Ελλάδα να έρθουν να μας παραλάβουν. Αλλά πού! Οι μήνες πέρασαν και τίποτα. Οι περισσότερες χώρες είχαν παραλάβει τους δικούς τους και μάλιστα με τιμές ηρώων. Μείναμε μόνο Εβραίοι, Ρουμάνοι κι Έλληνες. Μετά από τέσσερις μήνες μάθαμε ότι θα ερχόταν ένα κλιμάκιο με επικεφαλής ένα συνταγματάρχη –Μάξιμο τον έλεγαν– για να μας παραλάβει. Πράγματι, μας έβαλαν σε στρατιωτικά αεροπλάνα ντακότες και μας έφεραν στην Ελλάδα. Μας παρέλαβαν κάτι κυρίες του Ερυθρού Σταυρού και μετά από πολλές διαδικασίες, αφού μας πήραν και τα αποτυπώματα, μας έδωσαν από τριακόσιες δραχμές για τα πρώτα μας έξοδα.

Μόλις έφτασα στο σπίτι μου, αντίκρισα τη μάνα μου να είναι στα πρόθυρα της τρέλας, γιατί εκτός από την εξαφάνιση του αδερφού μου Λευτέρη και την ομηρία τη δική μου, είχαν στείλει εξορία στην Αίγινα τον άλλο μου αδερφό, το Νίκο. Ζούσε ολομόναχη, με χαμένα τα τρία της παιδιά. Ευτυχώς που της συμπαραστεκόταν η οικογένεια του Καπετανίδη. Αυτοί μπορούσαν να την καταλάβουν. Είχανε τον ίδιο πόνο. Δεν μπορείτε να φανταστείτε πώς έκανε η μάνα μου όταν με είδε ζωντανό.

Εκείνη τη μέρα ετοιμαζόταν για να πάει με το καΐκι στο επισκεπτήριο, στις φυλακές της Αίγινας...

10ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ

Η Απελευθέρωση της χώρας από τον κατακτητή, θα περίμενε κανείς να σηματοδοτήσει και τη δικαίωση των αγωνιστών που τον πολέμησαν στο βουνό και στην πόλη. Οι μήνες όμως και τα χρόνια που ακολούθησαν αποδείχθηκαν πέτρινα και εξακολουθούσαν να καλούν

σε νέους αγώνες για τα ίδια ιδανικά. Δεκεμβριανά, Συμφωνία της Βάρκιζας, εμφύλιος πόλεμος με τελευταία θύματά του το **Νίκο Μπελογιάννη** και τους συντρόφους του, διώξεις των πολιτών που κρίνονταν ύποπτοι για τα αριστερά τους φρονήματα και επειδή αρνήθηκαν να αποκηρύξουν «μετά βδελυγμίας» τον κομμουνισμό, δικτατορία των συνταγματαρχών.

Η Αλεξάνδρα Πλατατζή θα πάρει το δρόμο για τον Ταΰγετο συνεχίζοντας μαχόμενη και θα περάσει τη νιότη της στις φυλακές και στην εξορία. Ο Στέλιος Διαβολάκης θα γίνει τακτικός επισκέπτης των αστυνομικών τμημάτων προτού καταλήξει στη Γυάρο και στη Λέρο με διαλυμένο το πρόσωπο από τα χτυπήματα των βασανιστών του. Και ο Πέτρος Μακρής θα φύγει στο Σουδάν όταν διαπίστωσε ότι του απαγορευόταν η είσοδος στο εργοστάσιο της Ηλεκτρικής, που ο ίδιος έσωσε από τους Γερμανούς.

Ο αγώνας λοιπόν δεν είχε τελειώσει. Την **ΕΠΟΝ** αντικαθιστά η **Νεολαία Λαμπράκη**, η οποία συσπειρώνει τη νέα γενιά και θα κληθεί κι εκείνη να αντιμετωπίσει τη δική της πρόκληση απέναντι στο εμφυλιοπολεμικό κλίμα που εξακολουθεί να συντηρεί το παλάτι και οι κυβερνήσεις της χώρας. Η ίδρυσή της πραγματοποιείται στα μέσα της δεκαετίας του 1960, λίγο πριν η αμερικανοκίνητη αυτή τη φορά δικτατορία των συνταγματαρχών βάλει την πατρίδα στο γύψο. Ο αγώνας ενάντια στο φασισμό ξεκινά από την αρχή ή μάλλον εξακολουθεί να συνεχίζεται.

Για τη δεκαετία του 1960 και τα χρόνια της χούντας, είχαμε την τύχη να συνομιλήσουμε με την κυρία **Όλγα Ζαζοπούλου**, την οποία ευχαριστούμε από καρδιάς για τη συνέντευξη που μας παραχώρησε. Μέλος της Νεολαίας Λαμπράκη, αγωνίστηκε εναντίον της δικτατορίας, βασανίστηκε άγρια και φυλακίστηκε από τον Ιούλιο του 1968 μέχρι τον Αύγουστο του 1973 στις φυλακές Αβέρωφ και Κορυδαλλού. Τη συναντήσαμε στο γνωστό μας στέκι, στα γραφεία του Παραρτήματος Κερατσινίου της ΠΕΑΕΑ-ΔΣΕ στις 16 Ιανουαρίου 2015. Μας περίμεναν εκεί οι άνθρωποι που όλους αυτούς τους μήνες μοιραζόμαστε μαζί τους πολύτιμες προσωπικές εμπειρίες και ιστορικές γνώσεις. Ο κύριος **Ευθύμιος Γκούμας**, γενικός γραμματέας, η κυρία **Ζαμπέτα Βελισσαράτου** (για εμάς κυρία Τούλα), ταμίας, η κυρία **Αλεξάνδρα Πλατατζή** και ο κύριος **Στέλιος Διαβολάκης**, μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου.

Η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑ ΟΛΓΑ ΖΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

Γνωρίζουμε ότι υπήρξατε μέλος της νεολαίας Λαμπράκη. Θα θέλαμε να μας μιλήσετε γενικά για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες δημιουργήθηκε και τους πολιτικούς και πολιτιστικούς στόχους που έθεσε.

Πριν τη νεολαία Λαμπράκη υπήρχε η Νεολαία της ΕΔΑ, που ήταν το κόμμα της Αριστεράς και είχε τη νεολαία του. Μετά τη δολοφονία του Λαμπράκη, το Μάη του 1963, με πρωτοβουλία του Μίκη Θεοδωράκη δημιουργήθηκε τον Ιούνη του ίδιου έτους η **Δημοκρατική Κίνηση Νέων Γρηγορίου Λαμπράκη**. Ένα χρόνο μετά, το Σεπτέμβρη του 1964, πραγματοποιήθηκε το ιδρυτικό συνέδριο της **Δημοκρατικής Νεολαίας Λαμπράκη** που προήλθε από την ένωση της Νεολαίας της ΕΔΑ με τη Δημοκρατική Κίνηση Νέων Γρηγορίου Λαμπράκη. Το πρώτο συνέδριο έγινε στη Δραπετσώνα στην αίθουσα της **Ένωσης Ποντίων Πειραιά**. Ήταν η πιο μαζική από τις οργανώσεις εκείνης της εποχής που είχε αγκαλιάσει όλη τη νεολαία, τη μαθητική, την εργατική, την αγροτική σε όλη τη χώρα. Η δράση της ήταν πολιτική και πολιτιστική και εκφραζόταν με πολλές δραστηριότητες. Δημιουργήθηκε στην πολύ έντονη περίοδο των διαδοχικών κυβερνητικών ανατροπών που κατέληξαν στα Ιουλιανά το 1965. Είχε αγωνιστεί για το 114. Πάλευε ώστε οι νέοι άνθρωποι να αγωνίζονται για τα πιστεύω τους, για την παιδεία, για την ειρήνη, για την αξιοπρέπειά τους. Σ' αυτούς τους αγώνες πρωτοστατούσε η νεολαία Λαμπράκη.

Ποια ήταν τα κορυφαία συνθήματα της νεολαίας του 114;

Το 114 ήταν το τελευταίο άρθρο του συντάγματος, που όριζε πως όταν διακυβεύεται το Σύνταγμα και η ελευθερία της χώρας, ο λαός και κάθε πατριώτης πρέπει να τα προστατεύσουν. Γι' αυτό και η νεολαία, επειδή ανησυχούσε, κινητοποιήθηκε μαζικά, διεκδικώντας 15% για την παιδεία, την ανεξαρτησία της Κύπρου και την ειρήνη.

Τι σήμαινε για τους πολίτες εκείνης της εποχής η προσωπικότητα του Γρηγόρη Λαμπράκη;

Ο Γρηγόρης Λαμπράκης δολοφονήθηκε το Μάη του 1963 από τη Δεξιά και τις παρακρατικές οργανώσεις που δρούσαν τότε. Έτσι, με πρωτοβουλία του Μ. Θεοδωράκη ιδρύθηκε η νεολαία στη μνήμη του Λαμπράκη και προς τιμή των ιδανικών για τα οποία πάλεψε. Ήταν ένας λαμπρός άνθρωπος, πρωταθλητής κυριολεκτικά και μεταφορικά,

που το όνομά του συνδέθηκε με κορυφαίους αγώνες του ελληνικού λαού για τη Δημοκρατία και την Ειρήνη. Συνεργάστηκε με την Αριστερά και εξελέγη βουλευτής της ΕΔΑ. Η δράση του ενοχλούσε

πολλούς. Έτσι δολοφονήθηκε στη Θεσσαλονίκη στις 27 Μάη του 1963 από τον ακροδεξιό Σπύρο Γκοτζαμάνη, μέλος της οργάνωσης «Καρφίτσα», που τον παρέσυρε με μια μοτοσυκλέτα και τον τραυμάτισε θανάσιμα. Τότε άρχισε και η δράση της νεολαίας Λαμπράκη.

Πότε ενταχθήκατε εσείς στην οργάνωση;

Ήταν εκείνη την περίοδο. Κατάγομαι από μία προοδευτική προσφυγική οικογένεια και ο μεγαλύτερος αδελφός μου ήταν οργανωμένος στη νεολαία της ΕΔΑ. Τον ακολουθούσα, λοιπόν, στις εκδηλώσεις και στον αγώνα που έκανε και κάπως έτσι εντάχθηκα από τα 15 περίπου χρόνια μου.

Πώς σας αντιμετώπιζε ο κόσμος, ως μέλος της νεολαίας Λαμπράκη και ποια ήταν σε γενικές γραμμές η δράση σας πριν τη δικτατορία;

Η Νεολαία Λαμπράκη περιελάμβανε αγόρια και κορίτσια. Οι μεταξύ μας σχέσεις ήταν ισότιμες. Βέβαια πολλοί γονείς προσπαθούσαν με πρόσημα αυτή τη συναναστροφή των κοριτσιών με τα αγόρια, να αποτρέψουν τα κορίτσια τους. Όμως ο

πραγματικός λόγος ήταν ότι δεν ήθελαν τα παιδιά τους να ασχοληθούν με την πολιτική. Ωστόσο, ήταν τόση η επιθυμία των παιδιών να ενταχθούν στην οργάνωση, που το έκαναν κρυφά από την οικογένειά τους. Είχαμε ιδρύσει λέσχες σε κάθε συνοικία, στο Κερατσίνι, τη Δραπετσώνα και σε όλη την Ελλάδα. Εκεί αναπτύσσαμε πολλές δραστηριότητες. Σας αναφέρω ως παράδειγμα ότι, για να πάρουμε μέρος στις μεγαλειώδεις πορείες Ειρήνης που διοργανώνονταν μετά τη δολοφονία του Λαμπράκη, κάναμε σχέδια και ετοιμάσαμε ολόκληρα «άρματα» για πολλούς μήνες. Εμείς, οι Λαμπράκηδες της Δραπετσώνας, είχαμε ετοιμάσει ένα άρμα που παρίστανε ένα φέρετρο, όπου τοποθετήσαμε μέσα έναν πύραυλο. Οι ίδιοι, ντυμένοι σαν νεκροθάφτες, κουβαλήσαμε το φέρετρο από το Μαραθώνα ως το Σύνταγμα. Μια άλλη φορά πάλι, κατασκευάσαμε την υδρόγειο, που την κρατούσε ένας νέος και πάνω στην υδρόγειο στεκόταν ένα περιστέρι, το σύμβολο της Ειρήνης. Όλα αυτά ήταν τόσο ευφάνταστα, που δημοσιεύονταν στο περιοδικό «Οι Δρόμοι της Ειρήνης». Εκτός όμως από αυτή την πολιτιστική δραστηριότητα, είχαμε φτιάξει και ποδοσφαιρικές ομάδες, κάναμε εκδρομές και βέβαια πολιτικές συζητήσεις. Άλλωστε, αυτές ήταν οι διασκέδασεις μας τότε.

Η επιβολή της στρατιωτικής δικτατορίας ήταν ένα γεγονός αναμενόμενο ή ξαφνικό;

Παρά την έντονη πολιτική μας δραστηριοποίηση, η δικτατορία της 21ης Απριλίου μάς αιφνιδίασε. Κανείς μας δεν την περίμενε, αν και οι καθημερινές μας συζητήσεις περιστρέφονταν γύρω από τις πολιτικές εξελίξεις και τις φήμες που κυκλοφορούσαν για δικτατορία από την ηγεσία του στρατού και όχι από τους συνταγματάρχες. Η «Αυγή», που ήταν η εφημερίδα της Αριστεράς, εκείνη την ημέρα είχε κυκλοφορήσει με το εξής πρωτοσέλιδο: «Γιατί δε θα γίνει δικτατορία».

Πώς θα περιγράφατε τη δράση σας πριν τη σύλλησή σας από το καθεστώς;

Η χούντα με συνέλαβε αρκετούς μήνες μετά την 21η Απριλίου, τον Ιούλιο του 1968. Σ' αυτό το χρόνο αναπτύξαμε πλούσια δράση, την οποία όμως για λόγους περιφρούρησης δε γνώριζαν οι γειτονικές οργανώσεις. Δημιουργήσαμε με άλλους συντρόφους που δεν είχαν συλληφθεί την ομάδα του Πανελλαδικού Αντιδικτατορικού Μετώπου (ΠΑΜ). Τέτοιες ομάδες, όπως προανέφερα, υπήρχαν και σε άλλες περιοχές, χωρίς όμως η καθεμιά να γνωρίζει αναλυτικά τη δράση των άλλων. Εγώ ήμουν τότε περίπου 23 χρόνων και δούλευα ως κομμώτρια. Η δική μας ομάδα είχε τολμήσει να γράψει στον τοίχο του αστυνομικού τμήματος της Δραπετσώνας το σύνθημα «Κάτω η χούντα». Αυτή ήταν μια πολύ τολμηρή πράξη που έβαζε σε κίνδυνο τη ζωή μας, αλλά έτσι έπαιρνε θάρρος όλος ο κόσμος που το διάβαζε. Ακόμα, τυπώναμε με σφραγίδες μικρές ανακοινώσεις και τις ρίχναμε μέσα στους κινηματογράφους. Κυκλοφορήσαμε και μία εφημερίδα για την ενημέρωση του λαού, την «**Ελεύθερη Φωνή του Πειραιά**». Μέσω αυτής της εφημερίδας ενημερώναμε τους Πειραιώτες για όλη την αντιδικτατορική δράση. Τον κύριο τίτλο μάς τον έστειλε η καθοδήγηση που είχε την έδρα της στην Αθήνα. Τα υπόλοιπα κείμενα τα φτιάχναμε εμείς. Ένα ακόμα στοιχείο της δράσης μας, ήταν ότι βοηθούσαμε τις οικογένειες όσων είχαν συλληφθεί.

Πώς έγινε η σύλληψή σας;

Μας συνέλαβαν εμένα, τα τρία μου αδέρφια, τη μητέρα μου και το γαμπρό μου χαράματα στο σπίτι μας στο Κερατσίνι, τον Ιούλιο του 1968. Εκτός από εμάς, συνέλαβαν την ίδια ημέρα και άλλους 35-40 συναγωνιστές από την περιοχή της Χαραυγής και της Δραπετσώνας.

Έχετε υποστεί βασανιστήρια και αν ναι, πώς τα υπομείνατε;

Μας οδήγησαν τον καθένα μας σε χωριστά κελιά. Εμένα με οδήγησαν σε ένα τμήμα του Φαλήρου και με έβαλαν σε ένα κελί στο υπόγειο. Εκεί με κράτησαν όλη την ημέρα. Όταν ήρθε το βράδυ, με πήγαν για ανάκριση στην Ασφάλεια του Πειραιά. Η Ασφάλεια του Πειραιά ήταν ένα άντρο βασανιστηρίων, δεύτερο μετά την Αθήνα σ' αυτόν τον τομέα. Διευθυντής στον Πειραιά ήταν ο αρχιβασανιστής αστυνόμος Κουβάς. Τα βασανιστήρια στα οποία με υπέβαλαν δεν ήταν διαφορετικά από των υπολοίπων. Όποιος έπεφτε στα χέρια τους βασανιζόταν, για να του αποσπάσουν τις πληροφορίες που ήθελαν. Με οδήγησαν στον τέταρτο όροφο, άνοιξαν μια πόρτα και με έσπρωξαν σε ένα δωμάτιο λέγοντας «αυτή είναι». Εκεί ήταν έξι ή επτά αστυνομικοί που με χτυπούσαν σε όλο το σώμα και στη συνέχεια άρχισε η φάλαγγα. Πρήστηκαν τα πόδια μου, λιποθύμησα. Ύστερα με ξαναγύρισαν πίσω. Την άλλη μέρα με πήγαν πάλι στην Ασφάλεια, όπου έμεινα για σαράντα περίπου ημέρες. Τα βασανιστήρια συνεχίστηκαν, αλλά όχι με την ίδια μορφή της πρώτης ημέρας. Ήταν περισσότερο ψυχολογική η πίεση που μου ασκούσαν. Αφού με έκλεισαν, δηλαδή, μόνη μου σε ένα κελί, άνοιγαν την πόρτα για να ακούω τους άλλους που βασανιζόνταν κι έτσι να περιμένω κι εγώ τη σειρά μου. Κάποιες φορές άναβε ένα φως από πάνω και δεν μπορούσα να κοιμηθώ. Άλλοτε πάλι έμπαιναν μέσα και με απειλούσαν ή με πήγαιναν στο παράθυρο, απ' όπου μου έδειχναν τον έξω κόσμο για να κάμψουν το ηθικό μου. Όταν κατάλαβαν ότι δε θα τα καταφέρουν, με οδήγησαν για πέντε ημέρες στο Τζάνειο και μετά

στις φυλακές Αβέρωφ. Από το 1971 μεταφέρθηκα στις φυλακές Κορυδαλλού.

Ποια ήταν η απόφαση του στρατοδικείου;

Το στρατοδικείο έγινε το 1969, στη Λάρισα. Η απόφαση για τους οκτώ από την υπόθεσή μας ήταν καταδικαστική, ενώ σε τρεις δόθηκε αναστολή. Για εμένα και το μεγάλο μου αδελφό η ποινή ήταν από 20 χρόνια φυλακή. Μας καταδίκασαν με το νόμο 509, ότι δηλαδή επιδιώξαμε την ανατροπή του καθεστώτος. Οι ποινές που επέβαλαν ήταν γενικά πολύ αυστηρές, όχι βέβαια γιατί όλοι εμείς αποτελούσαμε κάποια θανάσιμη απειλή γι' αυτούς, αλλά κυρίως για να τρομοκρατήσουν τον υπόλοιπο κόσμο και να μη συμμετέχει στην αντιδικτατορική δράση, που είχε ήδη αρχίσει να οργανώνεται.

Πώς ήταν η ζωή στη φυλακή;

Όταν με πήγαν στις φυλακές Αβέρωφ, δε γνώριζα ότι υπήρχαν κι άλλες πολιτικές κρατούμενες. Ήξερα μέχρι τότε ότι υπήρχαν εξόριστοι. Εκεί, δύο από τις φύλακες που ήταν καλόγριες με οδήγησαν στο θάλαμο. Στους θαλάμους μέναμε τριάντα με σαράντα περίπου γυναίκες. Οι περισσότερες ήταν νεαρές φοιτήτριες που έτρεξαν να μ' αγκαλιάσουν. Εκείνη η στιγμή νόμισα πως ήταν η καλύτερη της ζωής μου. Από την κόλαση της Ασφάλειας του Πειραιά, βρέθηκα ξανά με άλλες κοπέλες που με υποδέχτηκαν με πολλή αγάπη. Είχαμε οργανώσει τη ζωή μας έτσι ώστε να έχει ενδιαφέρον. Κάναμε πολιτιστικές εκδηλώσεις, χορωδίες, αλλά και διαφώτιση με ιδεολογικά μαθήματα.

Πόσα χρόνια μείνατε στη φυλακή;

Αποφυλακίστηκα τον Αύγουστο του 1973, όταν κάποιοι κατάλαβαν ότι η χούντα έπρεπε πια να πέσει και έγινε αντιληπτό ότι η συνέχισή της έβλαπτε τα συμφέροντα των ΗΠΑ. Γι' αυτό έπρεπε να πέσει στα μαλακά. Στα πλαίσια λοιπόν μιας σχετικής φιλελευθεροποίησης, μας χορηγήθηκε γενική αμνηστία και μας άφησαν ελεύθερους.

Πώς θα περιγράφατε τους βασανιστές σας;

Δεν είχαν όλοι την ίδια συμπεριφορά. Άλλοι φαίνονταν σκληροί, άλλοι πιο μαλακοί. Ήταν όμως όλοι τους πουλημένοι στα μεγάλα συμφέροντα. Δεν τους έβαλαν τυχαία να βασανίζουν τον κόσμο. Ήθελαν να τρομοκρατήσουν τον ελληνικό λαό, για να βάλουν οι ΗΠΑ στο χέρι τη Νοτιοανατολική Μεσόγειο. Άλλωστε αποδείχθηκε αυτή η πρόθεση με το πραξικόπημα στην **Κύπρο** και την τουρκική εισβολή στο νησί, τον Ιούλιο του 1974. Ήθελαν ακόμα να πλήξουν και την άνοδο του κινήματος και της ΕΔΑ που σημειώθηκε στα μέσα της δεκαετίας του '60.

Τι ήταν αυτό που σας κράτησε όρθια στη φυλακή;

Το δίκαιο του Αγώνα. Μπορεί να ήμουν φυλακισμένη, ένιωθα όμως ελεύθερη. Και το σπουδαιότερο, δεν ήμουν μόνη. Στα «Πέτρινα Χρόνια» της φυλακής ήμουν σε έναν κύκλο γυναικών που μας ένωναν οι ίδιες προσδοκίες. Στην ίδια φυλακή με την Ελένη, την ηρωίδα της ταινίας του Παντελή Βούλγαρη. Όταν πήγα στις φυλακές η Ελένη ήταν εκεί, να μεγαλώνει μαζί με τις άλλες γυναίκες το μικρό γιο της.

Πώς βιώσατε τις μέρες της εξέγερσης του Πολυτεχνείου;

Ήμουν όλες τις μέρες απ' έξω, μαζί με τις άλλες συναγωνίστριες. Δε θέλαμε όμως να μπούμε μέσα,

για να μη χαρακτηριστεί η εξέγερση. Στο σπίτι μου γύρισα μετά από τρεις ημέρες. Είχαν συλλάβει πάλι το μεγάλο μου αδελφό και τον μετέπειτα άνδρα μου. Εμένα εκείνη τη φορά δε με βρήκαν.

Πιστεύετε ότι ο Έλληνας διαθέτει ιστορική μνήμη;

Πρέπει να διαθέτει. Κάνουν ό,τι μπορούν σε όλη την Ευρώπη για να σβήσουν τη μνήμη αλλά δεν μπορούν. Εμείς, στο **Σύνδεσμο Φυλακισθέντων και Εξορισθέντων Αντιστασιακών «Σ.Φ.Ε.Α. 1967-1974»**, του οποίου είμαι μέλος της Διοίκησης, ερχόμαστε σε επαφή με τα νέα παιδιά και τους μιλάμε για τις συνέπειες του φασισμού. Δεχόμαστε επισκέψεις σχολείων στο χώρο της ΕΑΤ-ΕΣΑ, όπου λειτουργούμε ή πάμε οι ίδιοι στα σχολεία.

Αισθάνεστε δικαιωμένη;

Σ' ό,τι αφορά στη στάση μου, ναι. Κατά τα άλλα, δεν έχει γίνει τίποτα από αυτά που παλέψαμε. Τι έγιναν τα συνθήματα του Πολυτεχνείου; Πρέπει να αγωνιστούμε ξανά και κυρίως εσείς, η νέα γενιά. Θυμάμαι ότι στη φυλακή μάς έφεραν κάποια στιγμή μια δεκαεπτάχρονη μαθήτρια από τη Χίο. Τη συνέλαβαν επειδή είχε γράψει στον τοίχο του σχολείου της το σύνθημα «Κάτω η χούντα». Τη βασάνισαν πολύ και μάλιστα της έκαναν το εξής βασανιστήριο: έβαλαν ανάμεσα στα δάχτυλά της μολύβια και της τα έστριβαν. Όταν ήρθε στις φυλακές, τα σημάδια ήταν ακόμα εμφανή. Μια μέρα, λοιπόν, μας επισκέφτηκε ο Παττακός. Μόλις την είδε, της είπε: «Τι δουλειά έχεις εσύ, μικρό κορίτσι, ανάμεσα στις κομμουνίστριες; Πες μου ότι θες να βγεις και θα σε βγάλω». Εκείνη του γέλασε ειρωνικά και δεν είπε τίποτα. Τότε ο Παττακός, έξαλλος της φώναξε: «Θα κάτσεις εδώ και θα σαπίσεις». Δικάστηκε από το στρατοδικείο, αλλά ευτυχώς αθωώθηκε, γιατί ήταν ανήλικη.

Κάπως έτσι τελειώσαμε τη συζήτησή μας με την κυρία Ζαζοπούλου. Την ευχαριστήσαμε για τις μνήμες που μοιράστηκε μαζί μας. Φύγαμε από τα γραφεία της ΠΕΑΕΑ-ΔΣΕ με την ελπίδα ότι, όσο υπάρχουν άνθρωποι που διαθέτουν αυτό τον πλούτο ιστορικής δράσης και γνώσης, η ιστορική μνήμη θα μένει άσβεστη και θα λειτουργεί ως ασπίδα για τη νέα γενιά.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

«Είδα το παλιό να πλησιάζει, μα ερχόταν σαν νέο. Σερνόταν πάνω σε καινούργια δεκανίκια που κανένας δεν είχε ξαναδεί και βρομούσε νέες μυρωδιές σαπίλας που κανείς δεν είχε πριν ξαναμυρίσει...» **Μπέρτολτ Μπρεχτ**

Κάπως έτσι τελειώνει το οδοιπορικό σε ένα τριαντάχρονο αγώνα που έγινε στη γειτονιά μας ενάντια στο φασισμό. Η Μάχη της Ηλεκτρικής στάθηκε η αφορμή για να ερευνήσουμε το πριν και το μετά και δεν κρύβουμε ότι καθώς βλέπουμε από το σχολείο μας την καμινάδα του παλιού εργοστασίου, νιώθουμε ότι δείχνει το δρόμο για πιο ψηλά. Για κει που συναντιούνται οι ψυχές των παιδιών που κράτησαν το χωνί, που πήραν τον κουβά με την μπογιά για να γεμίσουν τους τοίχους με συνθήματα, που επέλεξαν μια στάση ζωής περήφανη κι ανυποχώρητη στο μπλόκο της Κοκκινιάς, στο Θυσιαστήριο της Καισαριανής, στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως, στα αστυνομικά τμήματα, στις φυλακές και στις εξορίες.

Το αρχαιακό υλικό της ΠΕΑΕΑ συμπλήρωνε τη γνώση και έφερνε στο φως χειρόγραφα αγωνιστών, που με εντυπωσιακή απλότητα και σαν να ήταν η θυσία κάτι αυτονόητο, μιλούσαν για τη Διαμάντω, την Αννούλα, το Σοφρόνη και για όλους εκείνους που έπεσαν από τον κατακτητή και τους συνεργάτες του. Ακόμα και σήμερα, αν σταθούμε μπροστά σε κάποιες μαρμαρίνες πλάκες που είναι διάσπαρτες στο Κερατσίνι και σε σημεία που ίσως δεν έχουμε προσέξει, θα δούμε ονόματα νέων ανθρώπων που πέθαναν αγωνιζόμενοι. Έχουν να μας πουν πολλά.

Συγχρόνως, είχαμε και την ευκαιρία της αυθεντικής μαρτυρίας που μας χάρισαν οι συνεντευξείς. Και καταλάβαμε πώς ένα κοριτσόπουλο έπαιρνε το δρόμο για το βουνό, πώς ένας έφηβος μπορούσε να προστατεύει με το όπλο του τις υποδομές του ελληνικού λαού και τι ήταν εκείνο που έκανε την ανθρώπινη ψυχή να αντέχει βασανιστήρια, διώξεις και εξορίες, χωρίς να λυγίζει.

Θελήσαμε όχι μόνο να γνωρίσουμε αλλά και να κατανοήσουμε το αποτρόπαιο πρόσωπο του φασισμού. Γι' αυτό, συμπληρώσαμε την προσπάθειά μας με τις επισκέψεις στην Κοκκινιά, στην Καισαριανή και στο χώρο όπου δόθηκε η Μάχη της Ηλεκτρικής, παρουσιάζοντας στην επέτειο των εβδομήντα χρόνων της ένα μέρος της δουλειάς μας. Με την εκδρομή στα Καλάβρυτα ο κύκλος

έκλεισε για τη χρονιά που διανύουμε.

Σε όλο αυτό το διάστημα φέρναμε αρκετά συχνά στο νου μας την «*Αντιγόνη*» του Μπρεχτ, παράσταση που παίξαμε στο σχολείο μας στις 9 Μαΐου 2014, ημέρα της Μεγάλης Αντιφασιστικής Νίκης των Λαών. Και γνωρίζουμε ότι Κρέοντες θα συνεχίσουν να υπάρχουν. Πάντα όμως θα έχουν απέναντί τους τις επώνυμες και ανώνυμες Αντιγόνες όλων των καιρών που όρθιες και ασυμβίβαστες θα αντιστέκονται και θα νικούν.

*ΚΡΕΩΝ: Παραμιλάς; Θα στείλω εγώ τη χώρα
στο χαμό της;*

ΑΝΤΙΓΟΝΗ:

*Μονάχη της θα πάει. Γιατί μπροστά σου
σκύβει.*

*Κι ο σκυμμένος δε βλέπει αυτόν που του ορμά.
Βλέπει μονάχα χώμα – το χώμα που θα τον
δεχτεί.*

*ΚΡΕΩΝ: Προσβάλλεις τώρα, αδιάντροπη
και το ιερό το χώμα της πατρίδας!*

ΑΝΤΙΓΟΝΗ:

*Πόνος και κούραση, αυτό είναι η γη μας.
Το χώμα και το σπίτι μας μονάχα δεν είναι η
πατρίδα.*

Η γη που βρέξαμε με ιδρώτα,

*το σπίτι μας, που αφήσαμε να καίγεται,
ο τόπος όπου σκύψαμε με υποταγή
δεν είναι αυτά μονάχα*

που ονομάζει ο άνθρωπος πατρίδα.

ΚΡΕΩΝ: Τη ζωή σου εξουσιάζω, δε σε νοιάζει;

*ΑΝΤΙΓΟΝΗ: Θα με σκοτώσεις. Τι πιο πολύ
μπορείς;*

ΚΡΕΩΝ: Γιατί είσαι τόσο πεισματάρης;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ: Για παράδειγμα στους άλλους.

*ΚΡΕΩΝ: Μην της μιλήσετε, μήτε λέξη, όσοι
αγαπάτε τη ζωή σας!*

ΑΝΤΙΓΟΝΗ:

*Κι εγώ σάς λέω: στη συμφορά βοηθάτε με
κι έτσι τους ίδιους τους εαυτούς σας θα βοη-
θήσετε...*

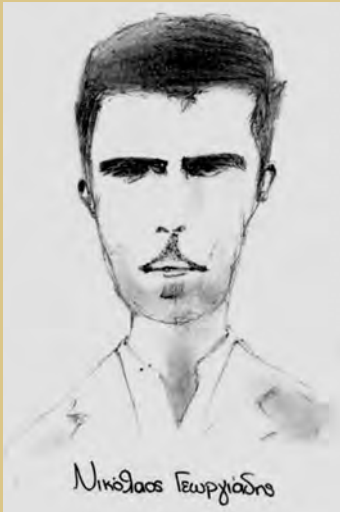

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

- *Αρχαία* Παραρτήματος Κερατσινίου της ΠΕΑΕΑ – ΔΣΕ.
- Αντώνης Αντύπας – Βασίλης Λαγωνίκας: *Απομαγνητοφωνημένες μαρτυρίες για τη μάχη της Ηλεκτρικής.*
- Μιχάλης Γεωργαλάς: «*Όμηρος GR.32361*».
- Μιχάλης Μάλλης: *Χειρόγραφες αναμνήσεις από τα χρόνια τις κατοχής.*
- Απόστολος Δούκας: «*Η Ιστορία ενός Έλληνα σαμποτέρ του Β' Παγκοσμίου Πολέμου*», Αθήνα 1982.
- Μαρία Γεωργαντά–Καρύδη – Χρίστος Φωτεινόπουλος: «*Καλάβρυτα: Άνθρωποι και σκιές*», Ένωση Καλαβρυτινών Αθήνας, 2014.
- Νικάνδρος Κεπέσης: «*Ο Δεκέμβρης του 1944*», Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή.
- Σπύρος Κωτσάκης: «*Εισφορά στο χρονικό της Κατοχής και της Εθνικής Αντίστασης στην Αθήνα*», Σύγχρονη Εποχή.
- Δ. Λουκάς, Μ. Κλαδιά, Δ. Μπελέζος: «*Όψεις της Πολιτικής και Δημοτικής Ιστορίας του Δήμου Κερατσινίου*». Εποπτεία: Β. Αγτζίδης.
- Χρίστος Φωτεινόπουλος: «*Το Σχολείο στο εκτελεστικό απόσπασμα*», Δήμος Καλαβρύτων, Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος, Βιβλιοθήκη Σχολικού Συγκροτήματος Β/θμιας Εκπαίδευσης «Ευσέβιος Κηπουρός», Καλάβρυτα 2004.

**ΕΠΕΣΑΝ ΣΤΗ ΜΑΧΗ
ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ**

Νικόλαος Γεωργιάδης

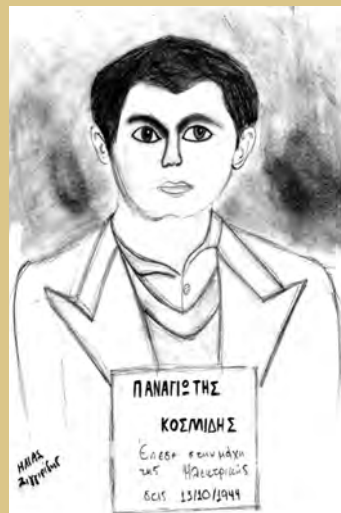
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΑΡΚΑΡΙΩΝΗΣ
Έπεςε στην μάχη της Ηλεκτρικής στις 13/10/1944

Παναγιώτης Κοσμίδης

Παναγιώτης Μαυρομάτης

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΩΣΜΙΔΗΣ
Έπεςε στην μάχη της Ηλεκτρικής στις 13/10/1944

ΑΝΝΑ Ζηγγιρίδη

Δημήτριος Μαρκαρίωνης

Γιάννης Στεφανίδης

Βάλιας Σεμερτζίδης: «Ο χορός του Σουκατζίδα»

Η Μάχη της Ηλεκτρικής

Έργο της μαθήτριας Ηλιάνας Ταουξή εμπνευσμένο από χαρακτικό της Βάσως Καϊράκη